

SININEN KIRJA

SININEN KIRJA

Suomen kestävän kasvun malli Luonnos kansalliseksi tulevaisuushankkeeksi

**Johtopäätöksiä Suomen tulevaisuusselonteolle
Kestävän kasvun malli -tutkimushankkeen pohjalta**

Pekka Himanen

Perustuen kansainvälisen tutkimusryhmän työhön:

**Manuel Castells
Fernando Calderon
Isidora Chacon
Nico Cloete
You-tien Hsing
AnnaLee Saxenian**

Kansainvälisen tutkimusryhmän jäsenet:

Professori Pekka Himanen (tutkimushankkeen johtaja) on kansainvälisesti tunnetuimpia informaatioajan tutkijoita, jonka teoksia on käännetty yli 20 kielelle Amerikasta Aasiaan. Hänen työnsä on tunnustettu useilla kansainvälisillä palkinnoilla.

Professori Manuel Castells (tutkimushankkeen johtaja) on maailman johtavia yhteiskuntatieteilijöitä. Hän on mm. Euroopan Akatemian jäsen. Hänen työnsä on juuri tänä vuonna palkittu "yhteiskuntatieteiden Nobelilla" eli Holberg-palkinnolla, joka jaetaan myös Norjassa.

Professori AnnaLee Saxenian on University of California Berkeleyyn School of Informationin dekaani ja tunnustetuin globaalien verkostoyhteiskunnan innovaatiokeskusten, erityisesti Piilaakson, ekspertti.

Professori You-tien Hsing toimii University of California Berkeleyssä ja on Kiinan talouskasvun sekä Aasian nousevien teknologiatalouksien johtavia asiantuntijoita.

Professori Fernando Calderon on vaikutusvaltaisimpia inhimilliseen kehitykseen erikoistuneista akateemikoista ja hän on johtanut yli 20 YK:n Human Development -raportin tekemistä.

Professori Isidora Chacon Alvarez on hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisen asiantuntija, jolla on myös vahva käytännön kokemus.

Professori Nico Cloete on oppimisalalan ekspertti, joka johti Nelson Mandelan nimittämänä yliopistojen kehittämisen ministeritason neuvonantoryhmää. Hän toimii myös vierailevana professorina Oslissa.

Alkusanat

Käsillä olevat johtopäätökset Suomen tulevaisuusselonteolle on kirjoitettu Kestävän kasvun malli -tutkimushankkeen pohjalta, jossa on toiminut seitsemän hengen kansainvälinen tutkimusryhmä. Siinä on hyödynnetty Suomen hallituksen selontekoa varten perustamien työryhmien työtä. Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden lisäksi tutkimusta varten on käyty läpi myös kaikki viime vuosina Suomessa aihepiiriin liittyen julkaistut pohdinnat.

Kyseessä on 2-vuotisen hankkeen ensimmäinen julkaisu johtopäätöksiä Suomelle. Hankkeesta syntyy myöhemmin myös laaja kansainväliselle yleisölle tarkoitettu teos (hankkeen päätöksenä on vuoden 2013 loppu).

Tutkimushanke on toteutettu yhteistyössä Valtioneuvoston kanslian, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran, Teknologian ja innovaatioiden edistämiskeskus Tekesin ja Suomen akatemian kanssa.

Sisällysluettelo

Alkusanat	9
Johdanto: Kestävän kasvun malli	13
KESTÄVÄ EKOLOGISUUS	21
KESTÄVÄ HYVINVOINTI	27
KESTÄVÄ TALOUS	67
SUOMEN KESTÄVÄN KASVUN MALLI	105
KEHITYKSEN PÄÄMÄÄRÄ: ARVOKAS ELÄMÄ	109
Liite: Tutkimushankkeen taustaa	133
Lähteet	141

© Pekka Himanen 2012

Kansi: Tua Marika

JOHDANTO: KESTÄVÄN KASVUN MALLI

JOHDANTO: KESTÄVÄN KASVUN MALLI

“Meillä on kehitysmalli, joka ei tee meitä onnellisiksi mutta tuhoaa planeettamme.”

“Viimeiset 50 vuotta on keskitytty siihen, miten vähentää pahoinvointia. Seuraavat 50 vuotta on keskityttävä siihen, miten varsinaisesti edistetään hyvinvointia.”

Näihin toteamuksiin voisi kärjistää vanhan teolliselta ajalta periytyvän kasvumallin kriisin.

Kestävän kasvun malli -tutkimushankkeessa seitsemän hengen kansainvälinen tutkimusryhmä on eritellyt tässä murroksessa nyt edessämme olevia suurimpia haasteita sekä aineksia niihin vastaamiseksi. Käsillä olevat johtopäätökset on kirjoitettu tämän tutkimustyön perustalta. Kokonaisuutena 2-vuotisen tutkimushankkeen laajuus on lähes 100 työkuukautta.

Laajimman kuvan tasolla voi tiivistää, että kestävän kasvun mallin – eli kestävän hyvinvoinnin, kestävän talouden ja kestävän ekologisuuden yhdistelmän – luomisen kannalta edessä on nyt kolme suurhaastetta. Ne voi jo heti alkuun todeta tutkimuksen pohjalta tiiviisti seuraavasti:

Kestävän kasvun mallin 3 suurhaastetta

1. Taloudellinen kestävyys eli *aineellisen niukkuuden* näkymä

- Hitaan kasvun näkymä Euroopassa globaalien talouden rakennemuutoksessa
- Julkisen talouden rajallisuus
- Ekologisesti kestävän aineellisen kasvun rajat

2. Hyvinvoinnillinen kestävyys eli *uudet elämäntavan haasteet*

- Ikääntyminen – seurauksena elämäntavasta, jossa hankitaan vähemmän lapsia ja eletään pidempään
- Fyysinen hyvinvointi – seurauksena elämäntavasta, johon liittyy ylipaino ja liikkumattomuus
- Psykkinen hyvinvointi – seurauksena elämäntapaan liittyvien psykkinen hyvinvoinnin kysymysten, kuten depression tai työhyvinvoinnin, noususta keskiöön

3. Ekologinen kestävyys eli erityisesti *ilmastonmuutokseen* vastaaminen:

- Ilmastonmuutos sekä muut luonnon kestävyiden rajat
- Informationaalisen ekologisen talouskasvun mahdollisuudet
- Hyvinvoinnin aineettomat tekijät

Mainittuihin haasteisiin vastaaminen on kestävän kasvun mallin rakentamista sen kolmella pääulottuvuudella. Jokaista näistä haasteista tullaan käsittelemään seuraavassa yksityiskohtaisesti. Lähestyminen etenee niin, että alkuun käsitellään kestävää ekologisuutta, sitten kestävää hyvinvointia ja kestävää taloutta – sekä lopuksi tiiviisti vielä yhteenkooten Suomen kestävän kasvun mallia. Päätösluku syventää kestävän kasvun mallin kehityksen päämäärän, eettisen arvopohjan ja kulttuurisen kehityksen: kestävän kasvun tehtävänä on palvella arvokkaan elämän edellytysten edistämistä.

Laajan kuvan tasolla voidaan sanoa, että nykytilanne on asetelmaltaan myös samankaltainen kuin 1930-luvun Suuressa lamassa, jolloin eteenpäin pääsemiseksi tarvittiin sekä talouden että hyvinvoinnin rakenteiden uudistus. Samoin kuin Suuressa lamassa muodostettiin yhteisenä tulevaisuushankkeena ”Uusi diili” (New Deal) niin myös nyt ”Suuressa taantumassa” tarvitaan vanhan kasvumallin kriisiytyttyä tulevaisuuden rakentamiseksi eri osapuolia yhdistävä uusi sopimus, eräänlainen yhteiskuntasopimus.

Uusi diili muodosti liiton teollisen ajan kapitalismin ja hyvinvointivaltion välille, joista jälkimmäisestä tuli varsinkin Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen puoluerajat ylittävä yhteinen projekti. Myös nyt tarvitaan tällaista talouden ja hyvinvoinnin välistä uudistettua liittoa: informaatioajan talouden ja sen hyvinvointiyhteiskunnan välillä. Lisäksi uudessa tilanteessa tämän liiton ja uuden projektin on oltava koko ajan myös ympäristön kannalta kestävä. Näiden kolmen liitto on tarvittu uusi sopimus eli kestävä kasvun malli, jossa kestävä talous, kestävä hyvinvointi ja kestävä ekologisuus muodostavat positiivisen kehän niiden noidankehän sijaan.

Suomelle edessä oleviin suurhaasteisiin vastaaminen tarkoittaa Suomen kestävä kasvun mallin luomista. Käytännössä tämä edellyttää eri osapuolten sitoutumista yhteiseen kansalliseen tulevaisuushankkeeseen, jolle voi antaa vaihtoehtoisia nimiä: hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushanke, tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunta, kestävä hyvinvoinnin sopimus, kestävä kasvun malli. Sen osia ovat kestävä talouskasvun, kestävä hyvinvoinnin ja kestävä ekologisuuden strategiat. Olennaista on, että tällainen uusi kansallinen yhteinen projekti muodostetaan niin, että siihen voivat sitoutua kaikki puoluerajat ylittäen – yhtä lailla hallituksen ja opposition, työntekijä- ja työnantajajärjestöjen kuin muiden tahojen välisenä yhteishankkeena.

Teoksen rakenne

Tässä teoksessa esitetyssä kokonaisjäsennyksessä on kolme yhtä tärkeää tasoa:

- *Tutkimuspohjainen* jäsennyys maailmasta: suurimmat muutokset, suurimmat haasteet ja suurimmat mahdollisuudet. Parhaan tieteellisen

tiedon pohjalta jäsennyys globaalin toimintaympäristön merkittävimmistä muutoksista sekä erikseen Suomen kannalta: kestävä ekologisuuden, kestävä hyvinvoinnin ja kestävä talouden muuttuneet toimintaympäristöt.

- *Eettinen* jäsennyys arvomaailmasta, toimintaa ohjaavista periaatteista sekä päämäärästä; esimerkiksi uudistettavan hyvinvointiyhteiskunnan eettisestä perustasta, sitä ohjaavista arvoprinsipiistä sekä päämääränä olevan hyvinvoinnin sisällöstä. Kestävä kasvun, kestävä ekologisuuden, kestävä hyvinvoinnin ja kestävä ekologisuuden käsitteet. Erityisen tärkeä syvennys tehdään kestävä kasvun mallin kehityksen päämäärästä, eettisestä arvopohjasta ja kulttuurisesta kehyksestä eli arvokkaan elämän käsitteestä.
- *Käytännöllinen* jäsennyys tarvittavista strategisista toimista: käytännön toiminnan isoimpien potentiaalien kohtien identifiointi, tarvittavan toiminnan pääkohdat, yhteistyössä tarvittujen osapuolten intressien ja disintressien osoittaminen toiminnan sopimukselle. Teoksessa esitetään 10 käytännön toiminnan isoa kohtaa.

Yhdessä nämä kolme tasoa ovat käsillä olevan *Sinisen kirjan* viesti.

Tulevaisuusselonteon prosesseilla on Suomessa kolme erityistä piirrettä, joita tässä on syytä erikseen korostaa. Ensinnäkin tulevaisuuspuhonnat on tarkoitettu ylittämään puoluepoliittiset rajat, hallitus–opposition asetelman sekä työmarkkinaosapuolten jakolinjat ja muodostamaan kansallisesti yhdistävän tason tulevaisuusnäkymää. Tämä on ollut erityisesti nyt käsillä olevan jäsennyksen lähtökohta. (Kenties on hyvä todeta jopa, että teoksen nimi *Sininen kirja* tarkoittaa *Suomi-kirjaa* eli on tarkoitettu viestimään kansallisesti yhdistävän tason hanketta. Se on suomalaisen järiveden sininen, ei poliittinen väri.)

Toiseksi tulevaisuusselonteon prosesseissa nostetaan esiin lyhyttä tähtäintä pidemmällä aikavälillä merkittäviä kehityksiä. Näin saadaan avattua näkymä laajemmassa kuvassa olennaisiin kysymyksiin. Tämä on myös käsillä olevan teoksen lähestymistapa. Aikaperspektiivinä on, mitkä ovat merkittävät kehitykset, kun katsotaan tulevaisuuden perspektiivillä aina vuoteen 2030 – kuitenkin koko ajan niin että *jalat ovat jatkuvasti myös maassa todellisissa nyt empiirisesti jo tapahtuvissa kehityskuluissa* ja niin että *käsien tulee tarttua suositettuihin toimiin välittömästi*. Tämän teos siis käyttää laajempaa kehystä tuodakseen esiin normaalia päivittäistä toimintaa suurempaan kuvaan nousevia sekä syvimmälle

perustaan saakka meneviä kysymyksiä. (Teoksen nimi *Sininen kirja* viittaa toiseksi myös tällaiseen laajempaan kuvaan avautumiseen.)

Näin käsillä oleva teos ei ole lopulta vain tulevaisuuspohdinta vaan se on luonnos nykytoiminnalle (tämä on teoksen nimen *Sininen kirja* kolmas viittaus: "blueprint"). Tulevaisuusselonteon prosessien kolmas tärkeä piirre onkin se, että lopulta tulevaisuusjäsennyksiä tehdään, jotta ne voisivat auttaa käytännön päätöksentekoa jo nykyhetkessä. Käsillä olevassa teoksessa esitetään toiminnan pääkohtien aineksia kansalliselle tulevaisuushankkeelle. Esitetyistä 10 isosta kohdasta viisi ensimmäistä muodostavat kestäväen hyvinvoinnin strategian isoja kohtia. Viisi jälkimmäistä puolestaan ovat kestäväen talouskasvun strategiassa tarvittavia isoja kohtia. Kaikki käytännön toimet on laskelmien osalta tarkistettu valtiovarainministeriön laskentamalleilla tai muiden johtavien asiantuntijatahojen malleilla. Nostetut kohdat on valittu niin, että ne ovat riittävän isoja vaikutukseltaan ja että niiden taakse voidaan muodostaa osapuolten yhteistyön sopimusta. Samalla tässä tunnustetaan se, että tämän pidemmälle ei voi kulkea ilman että prosessin täytyy muuttua jo yhteiseksi julkiseksi keskusteluksi sekä osapuolten väliseksi yhteishankkeen täsmennykseksi. Tarve tällaiselle kansalliselle tulevaisuushankkeelle on hyvin suuri ja akuutti.

*

Lukijoille, jotka ovat erityisen kiinnostuneita tutkimushankkeen tarkemmasta taustasta suositellaan tässä kohtaa Liitteen "Tutkimushankkeen taustaa" lukemista; muut voivat jatkaa hyvin lukemista suoraan eteenpäin.

KESTÄVÄ EKOLOGISUUS

Ekologisesti kestävä kasvu: ekologinen velkaantumisasaste on jo 150%

Kestävän kasvun mallin ensimmäinen ulottuvuus on kestävä ekologisuus. Vuodesta 2008 alkaneesta Suuresta taantumasta lähtien maailman huomio on ollut jo usean vuoden ajan hyvin yksinomaisesti keskittynyt käynnissä olevaan talouskriisiin (ks. Castells et al. 2012 ja Himanen 2012 syille nimittää tätä taloudellis-sosiaalis-kulttuuris-poliittista kriisiä Suureksi taantumaksi rinnastuksena 1930-luvun Suurelle lamalle).

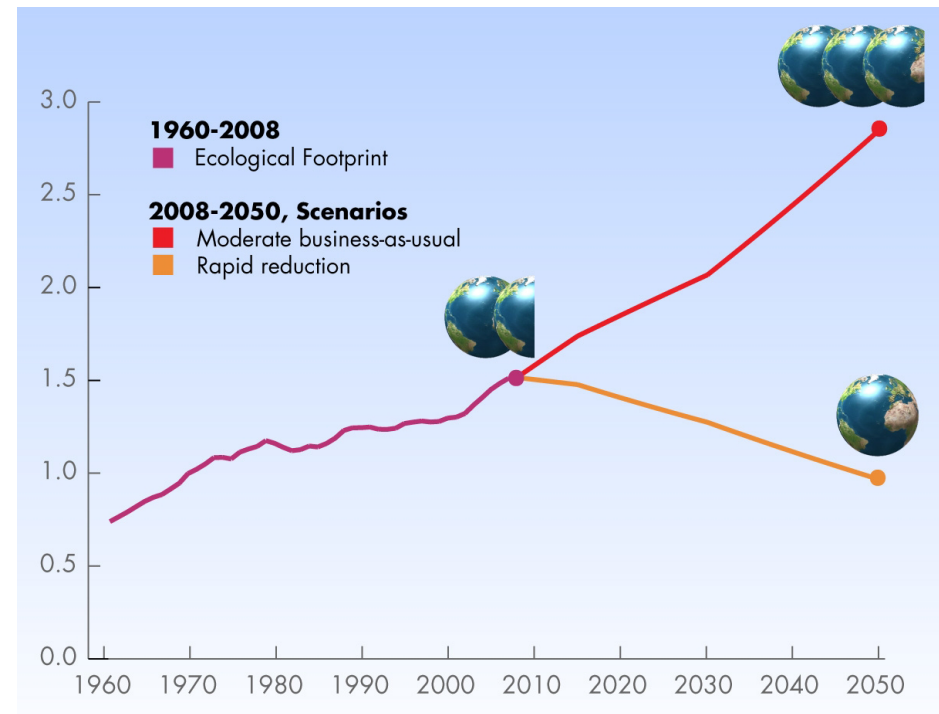
Lopulta kuitenkin kehitysmallin ekologinen kestävyys on kaikkein suurin ratkaistava haaste, sillä ilman sitä muut ratkaisut jäävät tyhjiksi. Varoituksen tästä antoi jo tunnettu Rooman klubin vuoden 1972 raportti *Kasvun rajat* (The Club of Rome 1972), jonka ennusteet on 40 vuotta alkuperäisen raportin jälkeen päivitetty kesällä 2012. YK:n ilmasto-paneelin Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC 2007) skenaarioita hyödyntäen Rooman klubin uusi raportti *2052: A Global Forecast for the Next Forty Years* summaa uuden ennusteensa, jossa on luonnontieteellisten ennustemallien lisäksi keskeisenä huomioitu se, miten poliittinen ja taloudellinen päätöksentekojärjestelmä on tähän mennessä pystynyt saavuttamaan globaaleja sopimuksia. Näiden mallien pohjalta ennuste on, että vuoteen 2050 mennessä maapallon lämpötila tulee nousemaan 2 astetta eli yli kestäväna pidetyn rajan, jos poliittisen ja taloudellisen päätöksentekojärjestelmän kyky vastata globaaleihin haasteisiin on saman-kaltainen kuin tähän mennessä (Club of Rome 2012).

Tämä merkitsee, että nykyisen kehitysmallin ekologinen velkaantumisasaste on nopeasti kasvamassa kestäväntömmään pisteeseen. Global Footprint Network on laskenut vuodesta 2002 lähtien päivän, jolloin maapallon uusiutuvat ekologiset varat on käytetty kunakin vuonna loppuun (Global Footprint Network 2012). Vuonna 2012 koko vuoden resurssit oli käytetty elokuun 22. päivänä. Tämä tarkoittaa, että loppuvuosi eletään ekologiseksi velaksi. Prosentteiksi muutettuna ekologisen budjetin velkaantumisasaste on 150 % - eli korkeampi kuin konkurssin partaalla kamppailevien Etelä-Euroopan maiden, joissa esimerkiksi Kreikan lopullinen kriisiytyminen tapahtui 120 % velkaantumisasasteella. Nykyisellä kehitysmallilla tarvitsimme puolitoista maapalloa. Yhdysvalloissa vuoden resurssit oli käytetty loppuun jo

maaliskuun 28. päivänä eli ekologinen velkaantumisasaste on 400 % ja amerikkalaisella kehitysmallilla tarvittaisiin neljä maapalloa; San Franciscon alueella eli laajassa mielessä ymmärretyn Piilaakson alueella ekologinen velkaantumisasaste on vielä tätä 6 % korkeampi (ks. Global Footprint Network 2011).

YK:n ilmasto-paneelin keskivälin skenaarioiden mukaisesti tehdyn laskelman mukaan tällä menolla vuonna 2030 koko ihmiskunta tarvitsisi jo kaksi maapalloa (ekologinen velkaantumisasaste 200 %) ja vuoteen 2050 mennessä kolme maapalloa (ekologinen velkaantumisasaste 300 %). Meillä on kuitenkin vain yksi. Tämä on kestävä kasvun mallin todellinen vedenjakaja.

Ekologisen velkaantumisasasteen kehitys 1960–2050

Lähde: Global Footprint Network (2012).

Käytännössä ekologinen velkaantumisasaste ei voi tietenkään nousta näin korkealle, ilman että sitä ennen koetaan jo ekologinen kriisi ja taloudellinen romahdus. Ekonomisti Nicholas Sternin tunnetussa raportissa *The Economics of Climate Change: The Stern Review* (2007) ilmastonmuutoksen taloudellisia seurauksia on laskettu taloustieteellisin mallein. Mikäli yllä olevan skenaarion eli "business-as-usual" annetaan toteutua niin tuloksena olevan ekologisen kriisin supistava vaikutus maailman bkt:hen on ilmastonmuutoksen etenemisestä riippuen 5–20 % vuodessa. Tällainen supistus vastaisi moninkertaisesti vuodesta 2008 alkaneen Suuren Taantuman syvyyttä pysyvänä tilana eli "Superlamana" (suurimman notkahduksen vuonna 2009 talous supistui Yhdysvalloissa 3,1 %, euroalueella 4,4 % sekä Suomessa 8,5 % Eurostatin bkt-tilastojen mukaan). Stern on laskenut, että tämän skenaarion estämiseksi tarvitaan systemaattinen 1 % investointi bkt:stä kestäväen kehityksen ratkaisuihin.

KESTÄVÄ HYVINVOINTI

Kestävän hyvinvoinnin 3 uutta haastetta

Kestävän kasvun mallin toinen ulottuvuus on kestävä hyvinvointi. Kestävän hyvinvoinnin suhteen teollisen ajan hyvinvointivalttiolla on informaatioajassa edessään kolme suurta haastetta, joiden käsittelyyn se ei ole historiallisesti tottunut. Näihin haasteisiin vastaaminen on uudistetun hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista:

1. Elämäntavan haasteet

- **Ikääntyminen:** elämäntapa jossa hankitaan vähemmän lapsia ja eletään pidempään
- **Fyysinen hyvinvointi:** elämäntapa jossa yhdistyvät ylipaino ja liikkumattomuus
- **Psyykinen hyvinvointi:** elämäntapaan kytkeytyvät psyykkisen pahoinvoinnin haasteet, kuten depressio, työpahoinvointi jne.

2. Talouden haasteet

- **Hyvinvointivaltion kestävyysvaje:** muuttunut huoltosuhte eli on vähemmän työntekijöitä elättämässä suuremman vanhusväestön
- **Taloudellinen niukkuus:** talouden yleiset niukan kasvun näkymät Euroopassa
- **Ekologinen kestävyys:** ekologisesti kestävä kasvun rajat, jotka syventävät aineellista niukkuutta

3. Informationalismin haasteet

- **Informaatioteknologia:** informaatioteknologian hyödyntäminen, ml. bioteknologiat
- **Organisaatiokulttuuri:** uudenlainen organisoitumismuoto ja sen johtamis- ja työkuulttuuri
- **Innovaatiopohjainen tuottavuuskasvu:** edellisten yhdistelmän aikaansaama tuottavuuskasvu

Ensimmäiseksi hyvinvoinnin haasteet ovat yhä enemmän elämäntapaan liittyviä (ks. Giddens ja Himanen 2006). Ikääntymisen haasteet kytkeytyvät elämäntapaan, jossa hankitaan vähän lapsia ja saadaan elää entistä huomattavasti pidempään. Tartuntatautien tilalla ovat fyysiseen ja psyykkiseen elämäntavan tekijät, kuten ylipainoon ja liikkumattomuuteen liittyvät sydän- ja verisuonitaudit sekä diabetes. Keskiöön ovat nousseet psyykkisen hyvinvoinnin haasteet, jotka ulottuvat erilaisista pahoinvoinnin muodoista, kuten depressio ja työpahoinvointi, syvempään odotukseen elämästä, jossa ei vain poisteta pahoinvointia vaan edistetään varsinaista hyvinvointia, oli sitten kyse työympäristöstä tai muusta elämästä.

Mainitut kehitykset ovat maailmanlaajuisia. Ensinnäkin globaalisti elinajanodote on noussut vuoden 1900 noin 35 vuodesta yli kaksinkertaiseksi: ihmiset saavat elää kaksinkertaisen elämän verrattuna vuosisataa aiempaan. Maailman talousfoorumin tulevaisuusryhmän analyysin mukaan maailman väestöstä viidesosa on jo ylipainoisia ja psyykkisen hyvinvoinnin puolella depressio on nousemassa maailman toiseksi yleisimmäksi sairaudeksi vuoteen 2030 mennessä, yleisemmäksi kuin esimerkiksi sydän- ja verisuonisairaudet tai syöpä (World Economic Forum 2007; vrt. WHO 2008 projektiot vuodelle 2030).

Eroa teollisen ajan hyvinvointivaltion ja informaatioajan hyvinvointiyhteiskunnan välillä havainnollistaa palaaminen hyvinvointivaltion esivaiheisiin 1800-luvun puolelle saakka. Kun Saksassa von Bismarck loi ensimmäiset vanhuuseläkkeen, tapaturmavakuutuksen ja terveydenhoidon muodot yritysten ja työvoiman kanssa tehdyllä yhteiskuntasopimuksella, joka takasi työntekijöiden yhteistyön teollisessa murroksessa, niin keskimääräinen elinajanodote oli vain noin 40 vuotta ja suurin sairauksien sekä kuolemansyy olivat tartuntataudit (ks. hyvinvointivaltion esihistoriasta Hennock 2007). Myös Suomessa otettiin 1800-luvulla ensimmäisiä askelia virkamiesten eläkkeen muodossa. Ensin vuonna 1826 heidän eläkeikänsä laskettiin 70 vuodesta 65:een vuonna 1826 ja sitten vuonna 1866 63:een, mikä säilyikin aina 1990-luvulle asti samalla 35 vuoden pituisen työuran oletuksella. Tosin 1800-luvun puolella keskimääräinen elinajanodote oli Suomessa saman 35 vuoden pituinen, joten harvat pääsivät tästä eläkeiästä käytännössä nauttimaan.

Toinen iso, uudenlaisen muodon saanut haaste on hyvinvointivaltion kestävyys, joka kitetytyy varsinkin hyvinvointivaltion rahoituksen kestävyysvajeen isoon ongelmaan. Tämä on kaikkien kehittyneiden maiden hyvinvointivaltioiden uusi haaste ja näin erityisesti Euroopassa. Teollisen ajan varsinainen hyvinvointivaltio kehittyi toisen maailmansodan jälkeisen talousnousun oloissa. Siihen liittyi suurten ikäluokkien korkea syntyvyys ja astuminen työelämään hyvinvointia rakentamaan ja rahoittamaan. Väestön ikääntyessä vanhushuoltosuhte on muuttumassa perustavanlaatuisesti.

Jälleen paluu taaksepäin konkretisoi eroa. Vuonna 1950 Suomessa joka kolmas henkilö oli alle 15-vuotias ja vain joka viidestoista yli 65-vuotias. Vuoteen 2030 mennessä puolestaan joka neljäs suomalainen on yli 65-vuotias ja enää vain joka kuudes alle 15-vuotias. Käynnissä on siirtymä 1950-luvun ”nuorten Suomesta” nykyisen ”keski-ikäisten Suomen” kautta ”eläkeläisten Suomeen” – ja vastaavasti ”nuorten Euroopasta” nykyisen ”keski-ikäisten Euroopan” kautta ”eläkeläisten Eurooppaan”. Seurauksena vanhushuoltosuhte on muuttumassa radikaalisti niin, että siinä missä Suomessa vuonna 1950 oli 10 ja nykyisin on 4 työkäistä yhtä yli 65-vuotiasta kohti niin vuonna 2030 on enää 2 työkäistä rahoittamassa yhden yli 65-vuotiaan hyvinvoinnin. Tämä kehitys on käynnissä kaikkialla Euroopassa, mutta Suomi kohtaa sen ensimmäisenä (Tilastokeskus 2012).

Kehitys haastaa hyvinvointivaltion rahoituksen perustan, kun siihen yhdistyy lisäksi työurien lyhentymisen suhteessa jatkuvasti kasvaneeseen elinajanodotteeseen. Suomen tapauksessa työurat ovat pysyneet keskimäärin samassa 35 vuodessa kuin 1800-luvun lopun tai 1960-luvulla kehitetyn eläkejärjestelmän oletuksessa. Kun 1960-luvulla varsinainen suomalainen hyvinvointivaltio rakennettiin, mukaan lukien eläkejärjestelmä, elinajanodote oli nykyistä 10 vuotta alempi. Hyvinvointivaltion synnyttänyt ”sopimus” oli siis, että ihmisen työura on 50 % odotetusta elinajasta. Nykyisin suomalaisten elinajanodote on jo 80 vuotta, jolloin työuran osuus elämästä on alle 45 % – ja kun vuoteen 2030 mennessä elinajanodote on kohoamassa edelleen 85 vuoteen, niin samalla oletuksella työuran osuus elämästä olisi silloin enää noin 40 %.

Seurauksena tästä on hyvinvointivaltion kestävyys haaste, joka kulminoituu erityisesti sen rahoitukselliseen kestävyysvajeeseen. Olennaista on, että ongelma on sillä tavalla rakenteellinen, että hyväkään

talouskasvu yksinään ei voi sitä ratkaista. Silti tilannetta pahentaa Euroopan yleinen hitaan talouskasvun näkymä, mikä merkitsisi toteutuessaan edelleen niukkenevia aineellisia resursseja. Lopulta tähän yhdistyy vielä kaikkein perustavanlaatuisimman kestävyys haaste, nimittäin koko teollisen talouden ja hyvinvointivaltion liiton ekologisen kestävyys kysymys. Ekologisen kestävyys rajojen ylittäminen merkitsisi vielä syvemmin niukkenevia aineellisia resursseja.

Loogisine seurauksineen tämä vie toisaalta eri kulmasta samaan suuntaan kuin elämäntapaan liittyvät psyykkisen hyvinvoinnin haasteet eli että uudistetussa kestävässä hyvinvointiyhteiskunnassa tarvitaan myös panostuksia aineettomaan, henkisen hyvinvoinnin tasoon. Itse asiassa vaikka aineelliset resurssit olisivat täysin minkään taloudellisen tai ekologisen kestävyys rajoittamattomia, niin se ei vielä takaisi sanan täysimmässä merkityksessä kestävästä hyvinvointia, johon täytyy sisältyä fyysisten panostusten lisäksi myös henkisen hyvinvoinnin edistäminen.

Kolmas uudenlainen haaste on kysymys, mitä voi olla informaationaalinen hyvinvointiyhteiskunta eli hyvinvointiyhteiskunta informaatioajassa. Informationismi on Manuel Castellsin verkostoyhteiskunnan teoriassa käsitteen industrialismi vastinpariksi tarkoitettu käsite: pelkistetysti ilmaisten informaationaalinen kehitys viittaa informaatioteknologian sekä uuden organisoitumismuodon yhdistelmän mahdollistamaan innovaatiopohjaiseen tuottavuuskasvuun.

Hyvinvointivaltio syntyi teollisen ajan rakenteiden mukaisesti, ulottuen teknologiasta sen organisoitumiseen ja johtamis- ja työkuultuuriin. Informaationaalinen kehitys merkitsee nyt teknologisen perustan suurta murrosta informaatioteknologioiden kautta, mukaan lukien niihin myös laajassa mielessä kuuluvat bioteknologiat. Näiden hyödyntäminen hyvinvointiyhteiskunnassa on vasta alussa. Lisäksi uuteen teknologiaan liittyy olennaisesti se, että se purkaa samalla teollisen ajan hierarkisia, järjestelmäkeskeisiä rakenteita. Se mahdollistaa uuden organisoitumisen ja edellyttää toimintakulttuuria, jossa ihminen tulee järjestelmän sijaan keskiöön. Juuri näiden yhdistelmänä informaationaalinen kehitys mahdollistaa merkittävän innovaatiopohjaisen tuottavuuskasvun, jossa hyvinvointipalveluja voidaan toteuttaa entistä tehokkaammin ja laadukkaammin. Tässä se luonteensa mukaisesti ottaa myös ihmiset palvelujen käyttäjinä mukaan niiden kehittämiseen. Myös informaationaalinen kehitys osoittaa toimintakulttuurillaan johonkin uuteen

tekemällä ihmisestä keskipisteen sekä korostamalla myös hyvinvoinnin aineettomia, kulttuurisia tekijöitä.

Yhdessä nämä kaikki kehitykset viittaavat teollisen ajan hyvinvointivaltioista eteenpäin uudistettuun hyvinvointiyhteiskuntaan: ne nostavat ihmisen subjektina ja hänen kokonaisvaltaisesti kestävänsä hyvinvointinsa edistämisen keskiöön.

Hyvinvointivaltion etiikka ja päämäärät

Teollisen ajan hyvinvointivaltio ei syntynyt alunperin filosofisena vaan poliittisena hankkeena (ks. esim. Fraser 2009). Myöhemmin sen perusta on kyllä saanut useitakin filosofisia muotoiluja, kuten kenties vaikutusvaltaisimpana John Rawlsin *Oikeudenmukaisuuden teorian* (1971). Rawlsin teorian mukaan oikeudenmukainen yhteiskunta täytyy suunnitella niin, ettei tiedä missä asemassa tulee itse siinä elämään eli ikään kuin "tietämättömyyden verhon" (veil of ignorance) takaa. Oikeudenmukainen yhteiskunta on sellainen, jota johtavista periaatteista ihmiset voivat olla yhtä mieltä tietämättä missä asemassa itse tulevat siinä elämään: esimerkiksi tietämättä sosiaalista, taloudellista jne. asemaansa. Tältä perustalta oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan kuuluu mm. yhtäläisten mahdollisuuksien periaate.

Tarkemmin ilmaisten voi sanoa, että hyvinvointivaltion alkuperäisen etiikan ja yhteiskuntafilosofian ytimessä on kolme isoa periaatetta:

- (1) Hyvinvointivaltion päämäärä on luoda kaikille *yhtäläiset mahdollisuudet*, riippumatta heidän satunnaisesta synnyinperästään (kuten sosiaalinen, taloudellinen jne. asema). Näin toimitaan, koska se on oikeudenmukaisuutta.
- (2) Hyvinvointivaltion päämäärä on antaa kaikille *yhtäläinen suoja* elämän satunnaisuuksia vastaan. Näin toimitaan, koska se on oikeudenmukaisuutta.
- (3) Hyvinvointivaltion päämäärä on *kaikkien mukaanotto* yhteiskunnan jäsenenä hyötymään sen kehityksestä. Jälleen näin toimitaan, koska se on oikeudenmukaisuutta.

Eettisestä näkökulmasta hyvinvointiyhteiskunnan perusta on siis *oikeudenmukaisuuden* käsite. Näiden periaatteiden mukaisesti hyvinvointivaltion päämäärä on edistää kaikkien *hyvinvointia*. Konkreettisella tasolla tämä tarkoittaa kaikille taattua terveyttä, koulutusta, inhimillistä tulotasoa, ympäristöä jne.

Hyvinvointivaltion 1.0 historiallinen kehitys

Käytännössä hyvinvointivaltion käsite syntyi Suuren laman ja toisen maailmansodan kehityksessä (ks. esim. Fraser 2009). Vuonna 1942 Englannissa William Beveridge johti komissiota, joka laati teollisen ajan hyvinvointivaltion ohjelman *Social Insurance and Allied Services* (tekijänsä mukaisesti se tunnetaan myös nimellä "Beveridge report"; Beveridge 1942). Päämääräksi asetettiin poistaa viisi "jättiläistä jälleenrakennuksen tiellä": puute, sairaus, tietämättömyys, kurjuus ja toimettomuus ("five giants on the road to reconstruction": want, disease, ignorance, squalor, idleness). Ensimmäinen näistä viittasi sosiaaliturvaan, toinen terveydenhoitoon, kolmas koulutukseen, neljäs asumiseen ja viides työllisyyteen. Ohjelmajulistus vei näin pidemmälle Yhdysvaltain presidentti Franklin D. Rooseveltin muotoilun vapauksista, joiden puolesta liittoutuneet olivat taistelleet (vuoden 1941 State of the Union - puhe).

Itse termin "welfare state", hyvinvointivaltio, keksi arkkipiispa William Temple, joka käytti sitä vuoden 1941 kirjassaan *Citizen and Churchmen*. Seuraavan vuoden bestsellerissään *Christianity and the Social Order* hän esitti sen puolesta täydemmän kristillisen eettisen perustelun kuvaamalla miten hyvinvointivaltio oli myös kristillisen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden käsitteen mukainen.

Englannissa sodan jälkeinen pääministeri Clement Attleen johtama vuosien 1945–51 Labour-hallitus alkoi toteuttaa esitettyjä hyvinvointipolitiikkoja. Hyvinvointivaltiosta tuli englantilainen konsensus aina Margaret Thatcherin hallituksen uudistuksiin saakka.

Globaalisti YK:n ihmisoikeusjulistuksen taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien osa on käytännössä myös hyvinvointivaltion idean muotoilu, vaikka tätä termiä ei käytetäkään (UN 1948).

Suomessa hyvinvointivaltion muodostumiselle kansalliseksi yhteishankkeeksi antoi vaikutusvaltaisen sykäyksen Pekka Kuusen vuoden 1961 teos *60-luvun sosiaalipolitiikka* (Kuusi 1961; hänen roolistaan tarkemmin ks. Tuomioja 1996). Samoin kuin Beveridge myöskään Kuusi ei itse käyttänyt ilmaisua ”hyvinvointivaltio”. Kuuselle ydin olivat tasoittavat tulonsiirrot, joita ei tullut nähdä vain kustannuksina vaan investointeina taloudellisen kasvun sosiaaliin ehtoihin. Luonnollisesti Suomen hyvinvointivaltion mallia inspiroi voimakkaasti myös naapurimaissa toteutettu ”pohjoismainen malli” (Esping-Andersen 1990).

Hyvinvointivaltio 1.0 oli siis teollisen yhteiskunnan vastaus puutteisiin eli deprivatioihin, joista oli tullut entistä akuutimpia Suuren laman ja toisen maailmansodan yhteisvaikutuksesta. Hyvinvointivaltiosta tuli laajennettu ”Uusi sopimus” (New Deal), käyttäen tässä Rooseveltin Suuresta lamasta yhdessä selviämiseen luoman sopimuksen nimeä. Nyt Suuren taantumun kohdalla etsitään jälleen ”uutta diiliä”, eräänlaista yhteiskuntasopimusta, jonka perustalta voitaisiin rakentaa tulevaisuutta. Nyt tarvitaan siis Beveridgen jälkeisen – tai Suomen tapauksessa Kuusen jälkeisen – hyvinvointiyhteiskunnan ohjelman hahmotus.

Mitkä sitten voivat olla tämän uudistetun hyvinvointiyhteiskunnan – ”hyvinvointiyhteiskunnan 2.0” – ohjelman aineksia? Ensimmäiseksi on tärkeä painottaa, että uudistetun hyvinvointiyhteiskunnan tulee edelleen jatkaa hyvinvointivaltion alkuperäisten eettisten arvojen ja päämäärien toteuttamista. Se lähtee siitä, että teollisen ajan ”hyvinvointivaltiolla 1.0” on ollut valtavan positiivinen vaikutus köyhyyden, sairauden, tietämättömyyden ja kurjuuden vähentämisessä – ja että näiden poistamiseksi on jatkettava hyvinvointipalveluja ja verotusta, jotka takaavat kaikille yhtäläiset mahdollisuudet, suojan ja mukaanoton oikeudenmukaiseksi koetulla tavalla. Työ puutteiden poistamiseksi ei ole ohi, vaan on myös uusia köyhyyden ja eriarvoisuuden haasteita, joihin täytyy vastata.

Askel hyvinvointiyhteiskuntaan 2.0 voidaankin ottaa vain hyvinvointivaltion 1.0 perustalta. Samalla näkökulmaa on laajennettava, sekä ottaen huomioon yllä kuvatut uudet hyvinvoinnin haasteet että myös menneiden vielä pidemmälle etiikan ja päämäärien osalta. Tässä laajennuksessa lopulta myös hyvinvointi ja talous tulevat yhteen paljon laajemman kuvan tasolla kuin Beveridgen tai Kuusen aikaan. Kysymys ei ole vain tulonsiirroista, vaikka kyse on myös niistä. Hyvinvoinnin ja talouden

yhteyden ydin sisältää yhä enemmän investoinnit koulutukseen ja yliopistoihin, mukaan lukien tutkimus- ja kehitystyön panostukset, perinteisten terveydenhoidon ja muiden hyvinvointipalveluiden ohella. Tämä tuottaa korkealaatuisesti koulutettuja osaajia ja innovaattoreita jatkamaan talouden menestystä – ja talouden menestys puolestaan mahdollistaa tämän hyvinvoinnin palveluiden ja tasoittavien tulonsiirtojen rahoituksen jatkamisen. Isoin kysymys onkin juuri tällaisen laajemman hyvän kehän muodostaminen hyvinvoinnin ja talouden välille noidankehän sijaan. Ja näin lopulta kysymys on siis hyvän kehän muodostamisesta kestäväen hyvinvoinnin, kestäväen talouden ja kestäväen ekologisuuden välille niiden noidankehän vastakohtana.

Hyvinvointiyhteiskuntaa 2.0 kohti: 5 uutta jättiläistä

Kun kuljetaan hyvinvointivaltion 1.0 perustalta eteenpäin kohti hyvinvointiyhteiskuntaa 2.0, on syvennettävä myös sen viimekätistä päämäärää. Koska hyvinvointivaltio 1.0 syntyi puutteiden ja kurjuuden eli erilaisten deprivatioiden poistamiseksi, niin kaikista positiivista saavutuksistaan huolimatta se ei ole edennyt riittävän pitkälle lopullisessa päämäärässään: kaikkien hyvinvoinnin edistämässä. On olennaista nähdä, että samoin kuin sairauden puuttuminen ei ole vielä sama asia kuin terveys niin kurjuuden puuttuminen ei ole vielä sama asia kuin hyvinvointi – puhumattakaan onnellisuudesta käytettynä nyt nimikkeenä hyvinvoinnin korkeimmalle tilalle.

Filosofisella tasolla hyvinvointiyhteiskunnan 2.0 tiellä on nyt *viisi uutta jättiläistä*. Ne kaikki liittyvät tavoitteeksi nyt puutteiden poistamisen lisäksi tarvittavaan varsinaisen hyvinvoinnin edistämisen päämäärään.

1. Positiivinen vs. negatiivinen

Ensimmäinen tarvittava uusi jättiläisaskel on siirtymä hyvinvointivaltion negatiivisesta eli (fyysisten) puutteiden poiston kautta määritellystä käsitteestä hyvinvointiyhteiskunnan positiiviseen eli lopullisena päämääränä olevaan varsinaisen hyvinvoinnin edistämisen käsitteeseen.

Itse asiassa kärjistetysti ilmaisten hyvinvointivaltio 1.0 on ollut hyvinvoinnin negatiivisen määrittelyn vuoksi olemukseltaan paljon ”pahoinvoinnin vähentämisvaltio”. Esimerkiksi terveydenhoitojärjestelmä

on enemmänkin "sairaushoitojärjestelmä" kuin varsinaisen terveyden edistämisen järjestelmä, jos kriteerinä käytetään esimerkiksi terveyden tunnetuinta, Maailman terveysorganisaation WHO:n määritelmää, jonka mukaan "terveys on täydellinen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila eikä vain sairauden tai heikkouden puuttuminen" (WHO 1946: "health is a state of complete physical, mental, and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity").

Vastaavasti ei-kurjuus ei ole vielä sama asia kuin hyvinvointi. Hyvinvointi ei tarkoita samaa kuin puutteen puute. Siksi hyvinvointiyhteiskunnan korkein tavoite ei voi myöskään olla puutteen puute! Hyvinvointiyhteiskunnan tavoite täytyy olla varsinainen hyvinvointi.

Tätä voi verrata viime aikaiseen hyvinvoinnin ja onnellisuuden akateemiseen tutkimuskirjallisuuteen uudella positiivisen psykologian alueella. Sen kuuluisa ohjelmanjulistus vuonna 2002 alkoi Martin Seligmanin sanoin: "Viimeiset puoli vuosisataa psykologia on ollut omistautunut vain yhteen aiheeseen: mielen sairauksiin." Tämä on Seligmanin teoksen *Authentic Happiness* ensimmäinen lause, joka viittaa humanistisen psykologian perustaja Abraham Maslow'n aiempaan kommenttiin: "Psykologia tieteenä on ollut valtavasti menestyneempi negatiivisen kuin positiivisen suhteen. Se on osoittanut meille paljon ihmisen puutteista, sairauksista ja heikkouksista mutta hyvin vähän ihmisen potentiaaleista, hyveistä ja saavutettavissa olevista pyrkimyksistään – hänen täydestä psyykkisestä korkeudestaan. On aivan kuin psykologia olisi vapaaehtoisesti rajoittanut itsensä vain puolikkaaseen sille oikeasti kuuluvasta alasta: tummempaan ja huonompaan puoleen." (Maslow 1954. Positiivisen psykologian hyvinvointia koskevista tutkimushavainnoista ks. keskeisimpinä mm. Seligman 2002 ja 2011, Layard 2005, Gilbert 2006, Lyubomirsky 2008, Fredrickson 2009, Kahneman 2011.)

Samalla tavalla voimme nyt tehdä hyvinvointiyhteiskunnan 2.0 ohjelmanjulistuksen: "Viimeiset 50 vuotta hyvinvointivaltio on keskittynyt vain yhteen asiaan: pahoinvoinnin vähentämiseen. Seuraavat 50 vuotta on keskityttävä siihen, miten varsinaisesti edistetään hyvinvointia."

2. Proaktiivinen vs. reaktiivinen

Toinen uudistumisessa tarvittava jättiläisaskel on siirtymä reaktiivisesta hyvinvointivaltiosta proaktiiviseen hyvinvointiyhteiskuntaan. Hyvinvointivaltio 1.0 reagoi ongelmiin, kun ne ovat jo kehittyneet ongelmiksi. Voisi kärjistää, että hyvinvointivaltio 1.0 on ollut hyvä hoitamaan ongelmia, joiden hyvinvointiyhteiskunnassa 2.0 ei edes anneta kehittyä ongelmiksi.

Eräs tutkijakollega ilmaisi tämän nykyisen hyvinvointivaltion reaktiivisen luonteen osuvalla vertauksella, jossa mies sanoo ystävälleen: "Minulla on sinulle tosi hyviä neuvoja sitten kun vaimosi jättää sinut." Mies vastaa: "Kuulisin paljon mieluummin neuvot siitä, miten vaimoni ei ylipäänsä jätä minua!"

Tässä on lisämerkitys, jossa hyvinvointivaltio 1.0 oli "sairaushoitojärjestelmä", eli se reagoi vasta kun sairaus oli jo päässyt kehittymään. Terveyden varsinainen edistäminen tarkoittaisi proaktiivisesti sellaisten toimintatapojen tukemista, jossa ylipaino ei pääse kehittymään ongelmaksi saakka (se on suurin yksittäinen fyysisten sairauksien syy vauraisissa maissa) tai ihminen vähitellen sairastumaan depression (joka on vauraisissa maissa johtava sairauspoissaolojen ja työkyvyttömyyseläkkeelle jäämisen syy).

Itse asiassa jos ollaan tarkkoja, niin tuloksena on ollut terveydenhoitojärjestelmän sijaan sairaushuoltojärjestelmä, jonka huolena on nimenomaan sairauden huolto, ei terveyden hoito. On siirryttävä sairaushuoltojärjestelmästä varsinaiseen terveydenhoitojärjestelmään. Tämä on koko ajan entistäkin tärkeämpää, koska kuten yllä hyvinvoinnin uusien haasteiden kuvauksen kohdalla todettiin, niin ne liittyvät yhä enemmän elämäntapoihin sekä fyysisellä (esim. syöminen, juominen, liikkuminen) että psyykkisellä (esim. psyykkiset sairaudet) tasolla.

3. Subjekti vs. objekti

Kolmas tarvittava jättiläisaskel on siirtymä ihmisten käsittelemisestä hyvinvointivaltion objekteina siihen, että heidät nähdään hyvinvointiyhteiskunnan subjekteina. Tämä on toisin ilmaisten siirtymä teollisen

ajan järjestelmäkeskeisestä hyvinvointivaltiosta informaatioajan ihmiskeskeiseen hyvinvointiyhteiskuntaan.

Hyvinvointivaltiossa 1.0 sen käyttäjästä tuntuu välillä, että järjestelmä ei ole ihmisiä varten vaan ihmiset järjestelmää varten. Useinkin henkilöllä voi olla olo, että hyvinvointipalvelut eivät kohtele häntä asiakkaana jota palvellaan vaan objektina, jonka tulee olla kiitollinen saamistaan järjestelmän palveluksista. Palvelun ja palveluksen välinen ero on havainto, että “et tee minulle palvelusta vaan palvelet minua” ja että “minä olen se syy, miksi sinulla on työsi”. Eli kärjistäen ero on sama kuin ideoissa “sairaalat ovat olemassa lääkäreitä varten” tai “sairaalat ovat olemassa potilaita varten”.

Tähän liittyen syntyy hyvinvointipalveluiden paradoksi, jonka voisi tiivistää ilmaisuun “hoidettu mutta haavoitettu” (“treated but hurt”). Hyvinvointipalvelut ovat aina sosiaalista vuorovaikutusta. Yllä mainitusta uudesta hyvinvoinnin tutkimuksen kirjallisuudesta puolestaan tiedetään, että vuorovaikutusten laatu vaikuttaa yhtenä suurimmista tekijöistä hyvinvoinnin kokemukseen. Siksi on itse asiassa hyvin kriittistä, että hyvinvointipalveluiden toimintakulttuuri organisoidaan niin, että nämä vuorovaikutukset edistävät hyvinvointia eivätkä missään tapauksessa ainakaan vähennä sitä. Hyvinvointiyhteiskunta 2.0 kohtelee ihmisiä subjekteina objektien sijaan.

Askel vielä eteenpäin on ottaa ihmiset subjekteina myös mukaan hyvinvointipalveluiden kehittämiseen eli hyödyntää yllä kuvattua informaationaalisesta kehityksen yleistä logiikkaa, jossa käyttäjät ovat yhteistyöhön otettuina kehittäjinä monien parhaiden ideoiden ja korjausten lähteitä, sillä heitä varten palvelu on olemassa. Tämä on se uusi innovaatiomalli, joka on levinnyt jo kaikille muille elämänalueille, ja se voi järjestelmällisesti toteutettuna tarjota isoja hyvinvointiyhteiskunnan 2.0 parannuksen mahdollisuuksia.

Tällä lähestymiskulmalla on tietysti myös vielä toinen tärkeä puolensa: Kysymys ei ole vain siitä, että hyvinvointiyhteiskunta kohtelee ihmistä subjektina – kysymys on myös siitä, että ihminen kohtelee myös itseään hyvinvointinsa subjektina. Vaikka hyvinvointiyhteiskunnan ideaan kuuluu, että valtio on vastuussa hyvinvointipalveluista, on normaalilla aikuisella ihmisellä myös aina itsellään vastuu omasta ja läheistensä hyvinvoinnista huolehtimisesta. Välittämistä ei voi ulkoistaa vain valtion

tehtäväksi – samoin kuin elämäänsä ei voi lopulta ulkoistaa kenellekään toiselle tehtäväksi. Vastaavasti terveyttä ei voi alihankkia. Terveyttään ei voi ulkoistaa vain itsensä ulkopuolelle yhteiskunnan tehtäväksi vaan ihmisen tulee kantaa myös itse siitä vastuuta, esimerkiksi fyysisistä elämäntavoistaan. Lopulta hyvinvointiyhteiskunta ei ole jotain, joka sijaitsee mystisellä tavalla meidän kaikkien ulkopuolella, vaan hyvinvointiyhteiskunta syntyy siitä että kaikki osallistuvat myös omalta osaltaan hyvinvoinnin rakentamiseen.

4. Holistinen vs. osittainen

Neljäs tarvittava jättiläisaskel on siirtymä osittaisesta eli osittaisesta hyvinvoinnin lähestymistavasta sen holistiseen eli kokonaisvaltaiseen lähestymiseen. Tämä on samankaltainen askel kuin ero reaktiivisen ja proaktiivisen hyvinvointiyhteiskunnan välillä. Hyvinvointivaltio 1.0 reagoi jo aiheutuneisiin ongelmiin. Nyt tähän täytyy tehdä toisesta kulmasta tärkeä lisäys: Hyvinvointivaltiossa 1.0 reagoidaan ongelmiin, jotka jokin toinen osa ‘hyvinvointiyhteiskuntaa’ on jo aiheuttanut. Hyvinvointivaltio 1.0:n tehtävänä on yrittää korjata ongelmia, jotka ovat päässeet kehittymään ongelmiksi toisessa osassa järjestelmää, esimerkiksi työelämässä. Kärjistetysti ilmaisten hyvinvointivaltion 1.0 palvelut ovat se osa yhteiskuntaa, joka pyrkii hoitamaan muussa yhteiskunnassa vallitsevaa pahoinvoinnin tuotantoa.

Hyvinvointivaltion 2.0 holistinen lähestymistapa hyvinvointiin merkitsee sen järjestelmällistä edistämistä myös mm. koulutusjärjestelmässä sekä johtamis- ja työkuultuurissa. Tiedämme yllä mainitusta hyvinvoinnin tutkimuskirjallisuudesta, että tällaista laajempaa hyvinvointia edistävät kolme klassista tekijää ovat:

- autonomia: vapaus, toimijuus, voimaantuneisuus
  - sosiaaliset suhteet: sosiaalisten suhteiden taso ja yhteisöön kuulumisen kokemus
  - merkityksellinen tekeminen: työ, vapaa, leikki jne.
- Näitä kolmea perustekijää tulee nyt hyvin järjestelmällisesti levittää myös kaikessa oppimisen, työn jne. kulttuurissa.

Loppujen lopuksi varsinaista hyvinvointia elämässä voidaan edistää vain kokonaisvaltaisesti. Aivan erityisen vahvasti tämä koskee hyvinvoinnin suurinta uutta haastetta eli psyykkistä hyvinvointia. Siinä missä

osittainen lähestymistapa toimi suhteellisen hyvin hyvinvointivaltion 1.0 fyysisten puutteiden poistossa niin hyvinvointiyhteiskunnan 2.0 tavoitteeseen myös sisältyvää henkistä hyvinvointia ei voida saavuttaa muuta kuin tässä hahmotellulla kokonaisvaltaisella lähestymisellä.

Muutoin kohdataan paradoksi, jossa tuloksena on hyvinvointivaltio mutta pahoinvoivat ihmiset. Tällä hetkellä paradoksi näkyy psyykkisten sairauksien luvuissa.

5. Valtio vs. yhteiskunta

Viides tarvittava jättiläisaskel on siirtymä hyvinvointivaltiosta kohti inklusiivisempaa hyvinvointiyhteiskuntaa. Jo heti tämän ilmaisemisen perään on korostettava, että tämä ei tarkoita valtion velvollisuuksien vähentämistä minkään hyvinvointitehtäviensä osalta. Itse asiassahan hyvinvointiyhteiskunnan 2.0 käsite aktivoi valtiota toimimaan hyvinvoinnin puolesta aiempien tapojen lisäksi vielä laajemmin, kuten esimerkiksi psyykkisen hyvinvoinnin edistämiseksi oppimis- ja työmaailmassa.

Tässä kohtaa on hyvä olla käsitteellisesti erittäin tarkka: Hyvinvointivaltion käsitteessä valtion tehtävänä nähdään vastuu huolehtia yllä kuvatun etiikan mukaisesta kaikkien yhtäläisten mahdollisuuksien, suojan ja mukaanoton toteutumisesta oikeudenmukaisesti. Hyvinvointivaltion ideassa tämä tehtävä annetaan valtiolle, sillä vaikka se ei olekaan tehtävässään täydellinen, niin se on ainoana demokraattisesti kontrolloituna kaikkien ihmisten intressejä edustavana tahona paras vaihtoehtoista. Myös valtion legitimitetti kerätä veroja kytkeytyy silloin keskeisesti sen velvollisuuteen huolehtia tästä hyvinvoinnista: maksamme veroja odottaen, että valtio vastaa hyvinvointivaltion muodossa yhtäläisten mahdollisuuksien, suojan ja mukaanoton toteutumisesta.

Hyvinvointiyhteiskunnan 2.0 käsitteessä valtion tehtävä käsitetään tässä suhteessa täysin samoin. Lisäksi siis valtiota pannaan oikeastaan vieläkin tiukemmin vastuuseen tehtävästään.

Tässä on kuitenkin tärkeä pysyä käsitteellisesti tarkkana: Juuri esitetty hyvinvointivaltion käsite tarkoittaa siis, että valtio on vastuussa

hyvinvointipalveluiden toteutumisesta. Mutta tämä ei tarkoita, että valtion täytyy itse myös toteuttaa kaikki nämä palvelut. Se voi hyvinkin toteuttaa niistä suurimman osan, mutta sen lisäksi niiden toteuttamisessa voivat olla mukana yritysten ja kansalaisjärjestöjen innovaatiot. Vastuu toteutumisesta merkitsee vastuuta näiden palveluiden organisoimisesta eli rahoittamisesta ja korkeasta laadusta. Kansalaiset hyötyvät parempien palveluiden ja lisääntyneen valinnanvapauden kautta. Tasapaino näiden välillä on kunkin yhteiskunnan poliittinen valinta. Yllä kuvatussa merkityksessä hyvinvointivaltio on ollut eri maissa kansallisesti yhdistävä hanke, johon on sitouduttu puoluepoliittiset rajat ylittäen. Sen sijaan kysymys toteuttajatasosta on pragmaattinen ja poliittinen kysymys, jossa heijastuvat puolueiden jakolinjat. On tärkeä nähdä, että nämä ovat kaksi eri kysymystä.

Silti joka tapauksessa riippumatta siitä missä tarkassa määrin esimerkiksi yritykset tai kansalaisjärjestöt ovat mukana yllä tarkoitettujen hyvinvointipalvelujen tuottamisessa niin yhteiskunta tarvitsee myös niiden aktiivisen panoksen. On tärkeää, että on myös hyvinvointiyrittäjyyttä, jossa uuden paremman toimintatavan esimerkiksi inhimillisesti laadukkaammalle vanhusten asumismuodolle kehittänyt henkilö lähtee levittämään sitä laajemmaksi käytännöksi. Ja se, että hyvinvointiyhteiskunnassa myös ihmisten oma-aloitteinen osallistuminen kukoistaa, on itseisarvoisesti olennaista.

Hyvinvointiyhteiskunta 2.0 kannustaakin valtion tehtävien mitenkään siitä vähentymättä myös ihmisten vapaaehtoista aktiivista osallistumista kansalaisjärjestöjen ja -seurojen toimintaan, esimerkiksi vaikka yksinäisten vanhusten auttamiseen tai kaikkia mukaanottavaan urheiluseuraan. Tällainen kansalaistoiminta luo uusia hyvinvoinnin käytäntöjä, joita voidaan sitten levittää yhteiskunnassa laajemminkin. Suoraan välittämisen muodot edistävät yhteiskunnassa juuri sellaista hyvinvointia, jossa yhdistyvät lisäksi sosiaaliset suhteet ja yhteisöihin kuulumisen, vapaavalintainen omien lahjojensa käyttö ja merkityksellinen tekeminen. Eikä vain toisten kannalta vaan nämä samat tekijät toteutuvat myös tähän toimintaan osallistuvalla ihmiselle itselleen periaatteen ”antaessaan saa” parhaassa merkityksessä.

Pelkkä julkisen sektorin aktiivisuus voi synnyttää hyvinvointivaltion, mutta se ei vielä synnytä hyvinvointiyhteiskuntaa, joka on hyvinvointiyhteiskunnan 2.0 puolustama tavoite.

Suomen hyvinvointiyhteiskunta 2.0: kestävä hyvinvointi

Kun yllä esitetty yhdistetään nimenomaisesti Suomen tilanteeseen, niin mitkä silloin ovat konkreettisella tasolla Suomen suurimmat haasteet ja toisaalta mahdollisuudet? Mitä tarkoittaa nimenomaisesti Suomelle kulkea hyvinvoinnin uusien haasteiden edessä kohti hyvinvointiyhteiskuntaa 2.0?

Suomen konkreettinen tilanne ilmenee parhaiten esittämällä edessä olevista uusista haasteista muutama nimenomaan tästä näkökulmasta laskettu luku. Ensimmäiseksi seuraava taulu kokoaa valikoitujen avainkehitysten kautta uusien elämäntavallisten hyvinvointihaasteiden mittakaavan:

Elämäntapaan liittyviä hyvinvointilukuja Suomessa

Fyysinen hyvinvointi

- Joka viides suomalainen on ylipainoinen.

Psyykinen hyvinvointi

- Joka viidennellä suomalaisella on psyykkisen sairauden diagnoosi ja lähes joka toinen sairastuu johonkin psyykkiseen sairauteen elämänsä aikana (depressio, ahdistus, addiktiot jne.).

- Suomessa syödään päivittäin 700 000 psyykenlääkettä (masennuslääkkeet, rauhoittavat lääkkeet, unilääkkeet jne.).

- Joka toinen päivä yksinäinen vanhus tekee itsemurhan.

- Mielenterveyssyistä on tullut johtava syy sairauspoissaoloihin ja varhaiseen eläkkeelle jäämiseen. Suomalaiset jäävät eläkkeelle noin 60-vuotiaana eli useita vuosia ennen vanhuseläkeiän liukumona olevaa 63–68 vuotta (ETK 2012).

Taloudellinen vaikutus

- Mielenterveyssyistä johtuvien varhaisen työkyvyttömyyseläkkeelle jäämisen kustannukset ovat menetetyn työpanoksen kautta lähes 10 miljardia euroa vuodessa eli 1/5 Suomen valtion koko budjetista (Työterveyslaitos 2010).

- Vielä laajemmin laskettuna työikäisten suomalaisten ajautuminen eläkkeelle mm. myös laajempaan työpahoinvointiin liittyen maksaa yhteiskunnalle pelkästään työpanoksen menetyksenä 25 miljardia euroa vuodessa eli melkein 1/2 Suomen valtion budjetista. Tästä työpahoinvoinnin osuus on varovaisen arvion mukaan 10 miljardia euroa (ks.

Työterveyslaitoksen tutkijoiden työ- ja elinkeinoministeriölle tekemä laskelma: Ahonen, Hussi, Pirinen 2010. Professori Guy Ahosen analyysin mukaan koko summaa voidaan pitää laajasti ymmärretyn työpahoinvoinnin seurauksena; tässä siitä on vähennetty yllä mainittu mielenterveyssyyt sekä eräät fyysiset sairaudet).*

Elämäntapaan liittyvissä hyvinvointihaasteissa on siis konkreettisia lukuina ilmaistuna kyse erittäin ison mittakaavan uudesta haasteesta. Hyvinvointiyhteiskunnan toisen uuden suuren haasteen eli informaationaalisen kehityksen tilanteen voi puolestaan koota seuraavaan tauluun sitä kuvaavina valikoituina lukuina ja tutkimustuloksina:

Informationaalisen uudistumisen tilanne Suomessa

Kehityksen ongelmia

Valtiontalouden tarkastusviraston ja valtiovarainministeriön analyysin mukaan ongelmia ovat olleet (VTV 2012 ja VM 2010):

- Hidas eteneminen: esimerkiksi kansallinen potilastietojärjestelmä ja sähköinen resepti kuuluivat jo vuoden 1994 kansallisen tietoyhteiskuntavisiota seuranneisiin ministeriöiden toimintastrategioihin, mutta ne eivät ole vielä käytössä (vrt. VM 1994 ja STM 1995)
- Tuottavuuskasvu on jäänyt vaisuksi, koska IT:n käyttöönotto ei ole onnistunut
- Huonosti johdettu kansallisella ja paikallisella tasolla: tarvitaan kansallinen johtajuus

Tuottavuuskasvun potentiaali

Valtiovarainministeriön laskelman mukaan (VM 2010 ja 2012, tarkastelut laskettu STM:n SOME-mallilla):

- Vaikka mitään nykyistä tuottavampaa toimintamallia ei edes kehitettäisi, niin jos kunnat järjestäisivät hyvinvointipalvelut yhtä tehokkaasti kuin tehokkain kunta, tehokkuus nousisi 5–20 %. Jos tässä päästäisiin edes 'keskivälille' eli hieman yli 10 % tasolle, se saisi kansallisella tasolla jo aikaan 0,25 %-yksikön tuottavuuskasvun vähentäen kestävyysvajetta 1 %-yksikön.
- Myös jokainen yksityisen sektorin tuottavuuslisäys nykyuraltaan hieman yli 1 %-yksiköllä vähentäisi julkisen talouden kestävyysvajetta 1 %-yksiköllä, riippuen siitä kuinka palkkakehitys ja tuottavuuskehitys sovitetaan yhteen.

Informationaalisen kehityksen kohdalla on jännitteinen tilanne. Yhtäältä hyvinvointipalveluiden uudistuminen sen avulla ei ole juurikaan edennyt; toisaalta sillä on erittäin iso konkreettinen potentiaali nyt kriittisesti tarvittavan tuottavuuskasvun suhteen.

Hyvinvointiyhteiskunnan kolmannen uuden ison haasteen eli hyvinvointiyhteiskunnan taloudellisen kestävyuden haasteen voi ilmaista seuraavalla taululla. Siinä hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvajeen ydin on tällä hetkellä hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusvaje.

Hyvinvointivaltion kestävyysvajeen lukuja Suomessa

Ikääntyminen

- Elinajanodote on tällä hetkellä 80 vuotta ja on nousemassa vuoteen 2030 mennessä 85 vuoteen (Tilastokeskus 2012).
- Käytännössä ihmisten keskimääräinen elinikä on noussut näitä odotteita nopeammin ja toteutunut elinikä on ollut keskimäärin yli 10 vuotta pidempi (ks. Tilastokeskuksen tutkimus Myrskylä 2010). Toisin sanoen on hyvin mahdollista, että keskimääräinen toteutuva elinikä on yllä olevaa odotetta reilusti korkeampi sekä nyt että vuonna 2030 eläville.
- Vanhushuoltosuhte on muuttunut hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen ensiaskelten vuosikymmeneltä: nyt 4:1 → v. 2030 2:1 (Tilastokeskus 2012).
- Ikääntymisen tuottama veropaine on mittava: Vuoteen 2030 mennessä ikääntymiseen liittyvät hoito- ja hoivakulut nousevat 6 %-yksiköllä suhteessa bkt:hen. Kunnallisveron keskiarvoon kohdistuu ikääntymisestä johtuen samalla aikajaksolla 7 %-yksikön korotuspaine ja lisäksi 7 % korotuspaine kohdistuu palkasta tuloveron lisäksi maksettavaan työeläkemaksuun (VM 2010 ja ETK 2011).

Kestävyysvaje

- Huoltosuhteen muuttuessa kestävyysvaje kasvaa. Valtiovarainministeriön ja EU:n komission arvioiden perusteella julkisen talouden kestävyysvaje on vuoteen 2015 mennessä jo noin 5 % bkt:stä eli noin 10 miljardia euroa (VM:n arviot ovat vaihdelleet välillä 3,5–5,5 %, tässä käytetään eri arvioiden keskiarvina olevaa lukua 5 %).
- Keskimääräinen eläkeikä on nyt noin 60 vuotta (Tilastokeskus 2012).
- Keskimääräinen työuran pituus on noin 35 vuotta. (Vnk 2011.)
- Työllisyysaste tippui 1990-luvun alun lamassa sitä edeltäneestä 75 % tasosta ja on vakiintunut noin 70 % tasolle (Tilastokeskus 2012).

Yhdessä näistä kaikista kolmesta haasteesta seuraa kolme tärkeää uudistetun hyvinvointiyhteiskunnan kestävästi edistämisen periaatetta:

► **Elämäntapa:**

On vaikutettava hyvinvointiin elämäntavallisten tekijöiden tasolla, fyysisestä hyvinvoinnista psyykkiseen hyvinvointiin kouluista työhyvinvointiin ulottuen, mukaan lukien mielenterveys.

► **Informationalismi:**

On sovellettava informaation kehitykseen sisältyvää innovaatiopohjaisen tuottavuuskasvun kehitysmuotoa myös hyvinvoinnin tuottamisessa.

► **Kestävyys:**

On laajennettava hyvinvoinnin rahoituksen pohjaa vastalääkkeenä taloudellisen niukkuuden näkymille.

Näissä kaikissa on löydettävä vaadittavien aineellisten panostusten lisäksi myös uusia aineettomia kulttuurisesti vaikuttavia panostuksia, mikä on tärkeää myös ekologisen kestävyuden kannalta.

Näitä kaikkia lähestymistapoja tarvitaan akuutisti, sillä kaikkein konkreettisimmalla tasolla edellä esitetyt luvut yhteentuen Suomen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden haasteen voi ilmaista näin konkreettisesti: Edessä on 10 miljardin kysymys – mistä se tulee?

Ennen yksityiskohtaisempaan vastaukseen etenemistä on hyödyllistä suhteuttaa sitä, minkä kokoinen summa 10 miljardia käytännössä on. Ensin voi esittää kolme anti-vastausta, jotka eivät pysty yltämään lainkaan tarvittavan vastauksen mittaan:

- Verotusta ei voi kiristää 10 miljardilla. Summa nimittäin vastaa suurinpiirtein koko nykyistä valtion tuloverotuottoa eli kärjistäen ilmaisten verot täytyisi kaksinkertaistaa! Itse asiassa tuloverossa ei ole paljonkaan kiristämistä, sillä se ajaisi Suomen talouden kilpailukykyä alas.
- Hyvinvointipalvelujen menoja ei voi myöskään leikata 10 miljardilla. Summa on samankokoinen kuin koko sosiaali- ja terveysministeriön budjetti eli kärjistäen ilmaisten se merkittäisi kaikkien sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamien hyvinvointipalveluiden ja tulonsiirtojen lakkauttamista, mikä tarkoittaisi käytännössä hyvinvointivaltion alasajoa.

- Velkaa ei voi ottaa 10 miljardia lisää, sillä se ajaisi maan samanlaiseen kriisiin kuin mitä Etelä-Euroopan ylivelkaantuneille maille on markkinoiden reaktioiden seurauksena jo käynyt. 10 miljardia euroa velkaa merkitsee Suomen velkaantumisasasteen nousua 5 %-yksiköllä. Käytännössä merkittävä lisävelkaantuminen olisi Suomen konkurssin tie.

Tästä huolimatta verotuksen kiristämistä ja hyvinvointipalvelujen menojen leikkaamista on esitetty Suomen keinoina kestävyysvajeeseen. Vaikka pieniä säätöjä tässä suhteessa voidaan tehdä, niin käytännössä ne eivät riitä alkuunkaan, joten taloudellisen kestävyyskysymystä on katsottava tässä esitettyjen kahden muun ison teeman eli elämäntavan ja informationalismien tarjoamista uusista suunnista.

Tähän astisessa keskustelussa on sivuutettu se ydinseikka, että **elämäntapaan liittyvät tekijät ovat hyvinvointiyhteiskunnan kysymyksen ytimessä**. Itse asiassa niitä harvoja tekijöitä, jotka ovat hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvajeen mittaluokassa, ovat edellä siteeratut työhyvinvoinnin ja mielenterveyden luvut. Työhyvinvointi olisi 10 miljardin euron vastaus. Mielenterveys olisi 10 miljardin euron vastaus. Itse asiassa ei ole olemassa mitään toista terveystarkastusta kuin mielenterveys, joka olisi taloudelliselta vaikutukseltaan 10 miljardia euroa. Eikä ole olemassa mitään toista hyvinvointikysymystä kuin työhyvinvointi, joka olisi taloudelliselta vaikutukseltaan 10 miljardia euroa. Lukua suhteuttaa hyvin vielä se, että kaikki julkisen terveydenhoidon muut menot ovat yhteensä vähemmän kuin 10 miljardia euroa.

Vastaavasti on sivuutettu se keskeinen tekijä, että myös työurien pituus on olennaisesti elämäntapaan liittyvä kysymys. Työurien pituutta ei voi lähestyä vain teknisesti lukuina. Ei riitä todeta, että ihmisten olisi hyvä tehdä pidempään työtä. Näin ei joka tapauksessa tapahdu, elleivät ihmiset koe sen kytkeytyvän isoihin elämäntavallisiin valintoihin. Jos taas elämäntapakysymykseen vastaava ratkaisu voidaan löytää, niin tiedetään että työurien pidentyminen 5 vuodella olisi myös 10 miljardin euron vastaus hyvinvointiyhteiskunnan rahoituspohjan kestävyysvahvistamiseen. Tässä on muistettava, että työurien pidentyminen ei tapahdu vain yksilön työuraan vuosia lisäämällä, vaan myös jos yleinen työllisyysaste nousee 10 %-yksiköllä nykyisestä 70:stä 80:een

prosenttiin niin tämä merkitsisi koko tämän 5 vuoden keskimääräistä työuran pituuden lisää eli olisi myös 10 miljardin euron vastaus.

Ja lopulta keskusteluun on tuotava informationalismi paljon laajemmasta näkökulmasta kuin tähän asti on tehty. Informationaalinen kehitys ei tarkoita vain informaatioteknologian käyttöönottoa, vaikka se sisältää myös tämän. Kaikkein olennaisimmin informationaalinen kehitys tarkoittaa informaatioteknologian yhdistämistä uudenlaiseen johtamis- ja työkuulttuuriin, joka organisoii toiminnot paremmin ja jossa sitten hyvinvoivat osaajat voivat tehdä tuote- ja palveluinnovaatioita. Nimenomaan tämän yhdistelmän kautta syntyy tuottavuuskasvu. Toisin sanoen keskustelussa on ymmärretty informationalismi liian kapeasti ja sivuutettu se, että ytimessään **hyvinvointiyhteiskunnan informationaalinen kehitys on yhtä paljon elämäntavallinen kuin teknologinen kehitys**. Koko Suomen talouden tasolla tällä tavalla laajasti ymmärrettyyn informationalismiin sisältyy periaatteessa myös 10 miljardin euron vastauksen potentiaali.

Edellä esitetyt luvut kuvaavat luonnollisesti mainittujen elämäntapaan ja informationalismiin liittyvien tekijöiden täyttä potentiaalia. Mainituista viidestä lähteestä on kuitenkin yhdessä mahdollista maltillisillakin toimilla saavuttaa tarvittu 10 miljardin euron eli 5 %-yksikön kestävyysvajeen korjaus, sillä sitä varten tarvitaan vain viidennes koko potentiaalista. Nämä viisi lähdettä muodostavat uudistetun hyvinvointiyhteiskunnan *kestävän hyvinvoinnin strategiaan* 5 isoa kohtaa. Lukujen realismi on käyty läpi valtiovarainministeriön kanssa. Ministeriön laskentamallien mukaan jokainen:

- työurien pituuteen saatu 1 lisävuosi merkitsee noin 2 miljardia euroa eli vähentää julkisen talouden kestävyysvajetta noin 1 %-yksiköllä
- työllisyysasteen 1 %-yksikön nousu merkitsee myös 2 miljardia euroa eli vähentää kestävyysvajetta 1 %-yksiköllä
- hyvinvointipalvelujen tuottavuuden lisäys 0,25 %-yksiköllä merkitsee myös 2 miljardia euroa ja vähentää kestävyysvajetta 1 %-yksiköllä
- 20% vähennys työpahoinvoinnin vuoksi varhennetulle eläkkelle jäämiseen merkitsee 2 miljardia euroa työpanoksena
- 20% vähennys mielensairauksien vuoksi varhennetulle eläkkeelle jäämiseen merkitsee 2 miljardia euroa työpanoksena

(Vrt. VM 2010 ja 2012. Kaksi viimeistä lukua ovat Työterveyslaitoksen em. laskentamalleista. Ks. myös STM 2009.)

Päämäärä on siis paitsi realistinen niin tavoitetasoltaan jopa maltillinen. Lopulta tietenkin kaikkein tärkein kysymys on, miten tämän potentiaalin toteutumista voidaan käytännössä edistää. Tässä tullaan jälleen samaan kriittisen tärkeään ja tähän mennessä sivuutettuun tekijään: Näiden kaikkien kohtien eteen voi kyllä tehdä paljon erikseenkin, mutta jos halutaan saada isoin vaikutus aikaan, niin **vastauksessa yllä kuvatut elämäntavalliset, informaationaaliset ja taloudellisen kestävyiden tekijät on yhdistettävä.**

Suomen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushanke: kestävä hyvinvoinnin ohjelma

Nämä yhdistämällä muodostuu hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushankkeen kestävä hyvinvoinnin ohjelma, jossa on seuraavat viisi isoa kohtaa.

Informaationaalinen tuottavuuskasvu: informaatioajan hyvinvointiyhteiskunta

Ensimmäinen suuri käyttämätön potentiaali sisältyy informaationaaliseen tuottavuuskasvuun eli siirtymään teollisen ajan rakenteiden mukaisesta hyvinvointivaltiosta informaatioajan hyvinvointiyhteiskuntaan. Kuten edellä todettiin, tätä potentiaalia ei ole käytännössä onnistuttu hyödyntämään lähes lainkaan. Syynä on se, että informationalismi on ymmärretty liian kapeasti pelkkänä informaatioteknologiana. Onnistumiseksi informationalismiin, elämäntavan ja taloudellisen kestävyiden ulottuvuudet on tuotava yhteen paljon laajemmin. Käytännössä kaikki tutkimukset osoittavat, että informaatioteknologian hyödyntämisestä saadaan tuottavuuskasvua vain kun se yhdistyy johtamis- ja toimintakulttuurin uudistumisen kautta toimintojen parempaan organisointiin. Vain tämä synnyttää taloudellisen kestävyiden kannalta tärkeää hyvinvointipalveluiden tuottavuuden kasvua.

Nyt tarvitaan uutta lähestymistapaa, jonka kautta Suomi voi näyttää edelläkävijänä mitä on informaatioajan hyvinvointiyhteiskunta. Tässä on kansallisen mission ainesta.

Ratkaisevinta on yhdistää tähän laajempi johtamis- ja toimintatavan uudistus. Epäonnistumiset ovat johtuneet pitkälti huonosta johtamisesta. Esimerkiksi pelkästään erilaisia keskenään yhteensopimattomia terveydenhoidon tietojärjestelmiä on Suomessa 4 000. Silti monia näistä ei edes käytetä. Informaatioajan hyvinvointiyhteiskunnan luomisessa tarvitaan vahvaa kansallisen tason johtamista, jossa on myös riittävästi julkisten hankintojen johtamisen osaamista. Lisäksi tarvitaan myös jokaisen alueen ja organisaation tasolla uudistettua johtamista, jossa informaatioteknologiaa ei nähdä erillisenä tekniselle puolelle kuuluvana asiana vaan korkeimman johdon kysymyksenä siitä, miten sen avulla laajemmin uudistetaan johtamis- ja työkuulttuurin kautta toimintojen paremmin organisoiminen.

Kysymys on laajemmasta toimintatavan uudistamisesta, johon liittyvät lopulta myös elämäntavalliset tekijät. Yrityspuolella informaatioteknologian avulla on saatu tuottavuuskasvua juuri silloin, kun se on yhdistetty innovatiivisuutta tukevaan johtamis- ja työkuulttuuriin, jossa ihmiset voivat myös hyvin.

Lopulta on otettava huomioon myös yksi kaikkein tärkeimmistä toistaiseksi sivuutetuista tekijöistä: Uudistuksessa on muotoiltava kaikille myös selvät insentiivit – ja vallitsevat disinsentiivit on poistettava. Toistaiseksi ajatus hyvinvointipalveluiden tuottavuuden kasvattamisesta näyttäytyy eri osapuolille lähinnä negatiivisena: Taasko organisaatioon tulee uusi tietojärjestelmä, jonka oppiminen vie paljon aikaa päätoiminnalta? Entä tarkoittaako tämä tuottavuuden kasvattaminen sitä, että kiireen jo ylikuormittamien työntekijöiden työmäärää lisätään vielä entisestään? Entä onko tämä kansalaisen kannalta vain inhimillisestä vuorovaikutuksesta etäännyttävä huononmus?

Tarvittavan informaatioajan hyvinvointiyhteiskunnan täytyy voida luoda vastaus, jossa muutos on kaikille aidosti parannus. Tällaisen tuottavan hyvinvoinnin ohjelman täytyy perustua kaikkien tahojen intressien yhteensovittamiseen. Ensinnäkin – ja tärkeimpänä – kansalaisen kannalta tuloksena täytyy olla aidosti sekä nopeammin käytettävät että inhimillisesti parempilaatuiset palvelut. Tämän toteutumisen varmistamiseksi

misen osana on tärkeä ottaa myös käyttäjät kehittäjinä mukaan, aivan kuten yritysmailman avoimen innovaation mallissa on tehty.

Toiseksi jotta julkisen rahoittajan tavoite tuottavuuden kautta menojen säästämistä ja näin hyvinvointipalveluiden rahoituksen kestävyuden varmistamisesta myös tulevaisuudessa toteutuu, niin insentiivit ja disinsentiivit on tarkistettava sekä rahoittajan että organisaation toiminnan tasolla. Työntekijöille muutos ei voi tarkoittaa kiireen lisäämistä vain entisestään, sillä he ovat jo työssään äärimmilleen venytettyjä. Kyse täytyy olla sellaisesta tuottavuuden innovaatiopohjaisesta parantamisesta, jossa turhiin toistoihin ja rutiineihin ei hukkaanu aikaa vaan toimintojen paremman järjestämisen kautta työntekijät voivat keskittyä entistä paremmin pääosaamiseensa.

Tällä hetkellä muutosta estää iso ongelma: Innovaatiopohjaiselle tuottavuuskasvulle on nimittäin sitä estävä iso disinsentiivi ja insentiivit puuttuvat kokonaan. Tällä hetkellä jos työntekijä tai yksikkö tekee jotain innovatiivisesti tuottavammin, tämä johtaa vain yksikön budjetin leikkaukseen ja työntekijälle tulee tilalle entistä enemmän työtä. Koska seuraus on enemmän sanktio kuin insentiivi, niin vallitsevassa tilanteessa on tavallaan rationaalista olla parantamatta tuottavuutta. Myös organisaatiolle ja työntekijälle täytyy jäädä merkittävä hyöty säästyneistä resursseista ja ajasta.

Tässä on syväongelma, joka on estänyt tuottavuuden parantumista. Ja tähän tasoon saakka ulottuen asiaa on ratkaistava. Tilanne ei etene ilman julkisen rahoittajan, työnantajan, työntekijän ja kansalaisten välistä laajempaa sopimusta, jossa kaikille on selvästi muotoiltu insentiivi. Tätä voi kutsua *tuottavan hyvinvoinnin diiliksi*. Sen henki on, että kaikki hyötyvät 50:50-periaatteella. Kaikille täytyy jäädä jotain merkittävää saavutetusta tuottavuuden parannuksesta.

Silloin yhteisen sopimuksen intressit voidaan muotoilla näin:

- + **Julkinen rahoittaja** saa menojen säästönä 50 % saavutetusta tuottavuuskasvusta.
- + **Työnantajayksikölle** jää tuottavuuskasvusta 50 %, jonka voi panostaa edelleen parempien palveluiden innovointiin ja työyhteisön kehittämiseen.
- + **Työntekijöille** tulee yksikölle jäävästä osuudesta 50 % tulospalkitsemisen sekä vapautuneen ajan yhdistelmänä.
- + **Kansalaisina** kaikkien hyvinvointipalvelut jatkuvat ja parantuvat.

Myös disintressi on silloin jaettu: Jos näin ei toimita, niin menojen kasvaessa palveluja joudutaan karsimaan, mikä johtaisi vähittäiseen hyvinvointiyhteiskunnan alasajoon.

Tällä tavalla hallitustason johdolla yhteistyössä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa toteutettuna informaation kehitykseen sisältyvästä edellä kuvatun laskelman mukaisesta potentiaalista voidaan maltillisestikin saada toteutettua vähintään 0,25 %-yksikön tuottavuuskasvun mahdollisuus, mikä merkitsee jo 2 miljardia euroa eli hyvinvointivaltion kestävyysvajeen pienentymistä 1 %-yksiköllä:

Talousteesi 1: Informaatioajan hyvinvointiyhteiskunta

Informationalismin eli informaatioteknologian ja johtamis- ja työkuultuurin kautta uudistetun organisoitumisen soveltaminen hyvinvointipalveluiden tuottavuuden kasvattamiseen. Minimitasolla näin voidaan saada aikaan tuottavuuden parantuminen vähintään 0,25 %-yksiköllä, mikä merkitsee 2 miljardia euroa eli hyvinvointivaltion kestävyysvajeen pienentymistä 1 %-yksiköllä. Toteutusta varten hallituksen johdolla yhteistyössä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa *tuottavan hyvinvoinnin diili*, jossa on niin julkisen rahoittajan, työnantajaorganisaation, työntekijän kuin kansalaisen kannalta vahvat kannustaviksi korjatut intressit.

Työhyvinvointi: tuottava hyvinvointi

Toinen iso kysymys kytkeytyy työhyvinvointiin. Kuten todettiin, uudessa hyvinvointiyhteiskunnan tilanteessa ei ole mitään toista hyvinvoinnin haastetta kuin työhyvinvointi, jolla olisi ihmisten elämänlaadun lisäksi taloudellisesti niin suuri mittakaava. Tulevaisuus-hankkeen toisena osana on siksi syvennettävä tuottavaan hyvinvoinnin ohjelmaa ilmaisun jälkimmäisen sanan osalta. Informationaalisen innovaatiopohjaisen tuottavuuskasvun lisäksi on panostettava erikseen työhyvinvointia kehittävään johtamis- ja työkuultuuriin. Tämä on kriittisen tärkeää paitsi hyvinvointiyhteiskunnan uuden laajemmin ymmärretyn varsinaisen hyvinvoinnin edistämisen tehtävän kannalta niin tietysti myös sen taloudellisen kestävyuden suhteen. Lopulta työyhteisön hyvinvointi on perusta sille, että osaajat voivat olla innovatiivisesti tuottavampia.

Tässä tullaan jälleen takaisin tarpeeseen yhdistää informationaalinen, elämäntavallinen ja taloudellisen kestävyuden näkökulma. Kuvattu laajempi tuottavan hyvinvoinnin toimintakuultuuri on yhä enemmän osaajien odotus myös työelämältä: he haluavat käyttää osaamistaan uusilla tavoilla ja he myös odottavat että työyhteisössä tulee voida hyvin. Tähän hyvinvoinnilliseen odotukseen sisältyy myös huolehtiminen tasapainosta työn ja muun elämän välillä.

Vain tällaisilla kokonaisvaltaisilla edellytyksillä hyvinvoivat osaajat voivat olla kestävästi tuottavan hyvinvoinnin lähde. Ja vain työhyvinvoinnin edellytyksellä ihmiset haluavat jatkaa työelämässä pidempään. Muutoin tuloksena on nykytilanne, jossa työpahoinvoinnin vuoksi ihmiset eivät jaksa eivätkä halua jatkaa työssä vaan jäävät aiennetusti eläkkeelle.

Tarvitaan edelliseen isoon kohtaan yhdistettynä laajempialainen kansallinen tuottavan hyvinvoinnin johtamis- ja työkuultuurin ohjelma, jossa ovat yhteistyössä julkinen valta, työnantaja- ja työntekijäjärjestöt sekä niiden edustamat yritykset ja julkisen sektorin työpaikat. Tämä on laajempi kuin edellä kuvattu informationaalinen tuottavuusohjelma. Tässä työntekijöiden hyvinvointi nostetaan tuottavuuden keskeiseksi lähteeksi ja ennen aikaista eläköitymistä ehkäiseväksi tekijäksi. Luonnollisesti tämä ohjelma ei koske vain hyvinvointipalveluja vaan kaikkien alojen johtamis- ja työkuultuuria.

Onnistuakseen isolla tasolla tällainen ohjelma tarvitsee aloittaa hallitustason johtajuudella yhteistyössä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen sekä myös eläkerahastojen kanssa. Siinä olisi syytä olla myös verotukseen liittyviä kannustimia työhyvinvoinnin kehittämiseen tehdyille panostuksille tutkimus- ja kehityspanostusten vero- vähennyksen tapaan.

Tämän *tuottavan hyvinvoinnin diilin* toisen kohdan kaikkia osapuolia yhdistävän intressit voi muotoilla näin:

- + **Työntekijöiden** kannalta pahoinvoinnissa kyse ei ole tärkeimmän vain taloudellisesti kalliista kohtalosta vaan erityisesti inhimillisesti kalliista kohtalosta. Elämäntavallisella tasolla parantunut työhyvinvointi tuo ison elämänlaadun parannuksen niin työssä kuin työn ja muun elämän välisessä suhteessa.
- + **Työnantajien** kannalta hyvinvoivat osaajat ovat paremman tuottavuuden lähde.
- + **Eläkerahastojen** kannalta työhyvinvoinnin kautta aiennetun eläköitymisen vähentymisellä on erittäin suora ja suuri taloudellinen merkitys.
- + **Julkisen vallan** kannalta lisääntynyt työhyvinvointi edistää säästyneen työpanosmenetyksen lisäksi pidempiä työuria sekä korkeampaa työllisyysastetta, jotka ovat kaikki hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen kannalta kriittisiä.
- + **Kansalaisen** kannalta tämä mahdollistaa jälleen hyvinvointiyhteiskunnan jatkumisen.

Disintressi toimimattomuudelle on tässä kaikilla myös jaetusti vahva: Toimimattomuus johtaa pahoinvoinnin kautta paitsi kovaan inhimilliseen niin myös taloudelliseen hintaan, jotka molemmat merkitsevät hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden kyseenalaistumista.

Tältä pohjalta toteutettuna työhyvinvointiin eli tuottavan hyvinvoinnin ohjelmaan sisältyy jälleen iso edellä esitetyn laskelman mukainen potentiaali: saada parantuneen työhyvinvoinnin kautta työpahoinvoinnista johtuvista työpanosmenetyksistä käyttöön ainakin 20% eli 2 miljardia euroa sen positiivisten tuottavuusvaikutuksen lisäksi:

Talousteesi 2: Työhyvinvoinnin johtamis- ja työkuultuuri

Johtamis- ja työkuultuuriin kehittämiseen panostamisen kautta työhyvinvoinnin parantaminen. Mimitasolla parantuneen työhyvinvoinnin kautta pystytään saavuttamaan vähintään 20% vähennys työpahoinvoinnista johtuvista työpanosmenetyksistä eli 2 miljardia euroa tuloksena olevien positiivisten tuottavuusvaikutusten lisäksi. Tämän *tuottavan hyvinvoinnin diilin* toisen kohdan onnistuminen perustuu hallituksen sekä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen yhteistyöhön, jossa on kaikille selvästi muotoillut vahvat intressit.

Mielenterveys: hyvinvoivat osaajat

Kolmas iso kysymys on mielenterveys, jolla on sekä inhimillisesti että taloudellisesti kaikista kallein hinta. Inhimillisesti katsoen mielen sairaudet ovat kaikkein kärsimyksellisin pahoinvoinnin muoto. Myös taloudelliselta mittakaavaltaan ne ovat kaikkein kallein sairauden laji eli työpanosmenetyksensä yhteensä 10 miljardia euroa vuodessa.

Mielensairauksien aiheuttamista työkyvyttömyyksistä jopa 50% tulee alle 35-vuotiaiden mielenterveysongelmista eli yksistään nuorten kohdalla tämä merkitsee lähes 5 miljardia euroa vuodessa (Työterveyslaitos 2010). Monet siis jäävät eläkkeelle ennen kuin ovat varsinaisesti edes ehtineet aloittaa työelämässä.

Siksi mielenterveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin on panostettava voimakkaasti myös jo työelämää varhaisemmin oppimismaailmassa ja kasvatuksessa. Tämän täytyy muodostua uuden hyvinvointiyhteiskunnan psyykkiseksi hyvinvointilupaukseksi. Ilman tällaista määrätietoista toimintaa yhteiskuntaa, jossa joka viidennellä on psyykkisen sairauden diagnoosi ja jossa mielen sairauksien on päästetty kasvamaan kokoluokaltaan kaikkein suurimmaksi sairaudeksi, ei voi kutsua hyvinvointiyhteiskunnaksi.

Tarvitaan kansallinen psyykkisen hyvinvoinnin ohjelma, joka otetaan kaikessa toiminnassa huomioon. Oppimismaailman tulee esimerkiksi

osaamisen kehittämisen lisäksi huomioida kaikessa myös oppijoiden psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen. Samalla tavalla kuin johtamis- ja työkuultuurin tarvitsee nostaa työhyvinvointi keskiöön niin oppimismaailman keskeisimpiin tavoitteisiin on kuuluttava osaamisen lisäksi henkisesti hyvinvoiva ihminen. Tämä on eri oppiaineiden läpi kulkeva kokonaisvaltainen teema, jota jokainen opettaja voi olla tukemassa. Tarpeen vaatiessa on myös ryhdyttävä aikaisessa vaiheessa erityistoimiin, oli kyse sitten puuttumisesta kiusaamiseen tai oikeudesta päästä terapiaan viivytyksettä.

On huolehdittava, että kaikelle tälle toiminnalle on riittävät resurssit sekä oppimismaailmassa että sen ulkopuolella, esimerkiksi terapiaa tarvitsevissa tapauksissa on oltava yhteiskunnallinen lupaus siihen viiveettä ja maksutta pääsemiseksi. Kansallista ohjelmaa varten olisi hyvä muodostaa mielenterveysasioiden ammattilaisista koostuva asiantuntijaverkosto. Tarkoituksena olisi jakaa tietoa parhaista käytännöistä erilaisten mielenterveyden ongelmien tunnistamisen, ehkäisemisen ja ratkaisemisen suhteen – sekä luoda myös uusia toimivia käytäntöjä.

Psyykkisen hyvinvoinnin kehitykseen voidaan suurimman osan ihmisiä kohdalla vaikuttaa riittävän merkittävästi normaaleissa oppimisen ja kasvatuksen sekä työn ympäristöissä. Näiden lisäksi tulevat sitten ne mielenterveysongelmat, jotka ovat päässeet jo etenemään niin pitkälle, että niiden suhteen tarvitaan lisäkeinoja erilaisista terapian muodoista lääketieteeseen.

Näiden elementtien pohjalta on muodostettava yllä olevia kahta kohtaa täydentävä psyykkisen hyvinvoinnin eli hyvinvoivien osaajien ohjelma, jossa avainroolissa olevat osapuolet tekevät jälleen yhteistyötä. Tässä tarvitaan hallituksen johtajuutta, mutta tämä koskettaa jälleen myös työelämän osapuolia ja eläkerahastoja sekä lisäksi muun muassa oppimismaailmaa ja mielenterveyden ammattilaisia.

Intressit tälle ohjelmalle, joka täydentää yllä kuvatut kaksi kohtaa laajemmaksi *tuottavan hyvinvoinnin eli hyvinvoivien osaajien* ohjelmaksi, voidaan muotoilla selvästi voimakkaasti samansuuntaisiksi:

- + **Ihmisen** kannalta psyykkiset sairaudet ovat isoimman inhimillisen kärsimyksen lähde, joten kaikki mitä voidaan tehdä mielen hyvinvoinnin eteen vaikuttaa suuresti koko elämän merkityksellisyysyteen.
- + **Julkisen vallan** kannalta psyykkiset sairaudet ovat kallein työpanosmenetyksen lähde. Kaikki psyykkisen hyvinvoinnin edistämisen aikaansaama työpanosmenetyksen väheneminen on siten paitsi hyvinvointiyhteiskunnalle taloudellisesti tärkeää niin myös sisällöllisesti sen tavoitteiden ytimessä.
- + **Oppimismaailman** kannalta tämä tukee sekä sen kokonaisvaltaista tavoitetta hyvinvoivista osaajista että auttaa parantamaan oppimisympäristöjen yleistä laatua oppijoiden ja opettajien kannalta.
- + **Työelämän osapuolten** kannalta hyvinvoivat osaajat ovat juuri sitä tuottavaa hyvinvointia mitä tarvitaan. Tämä on sekä työnantajan että työntekijän intressi, jälkimmäisen myös siksi että työllä ja yhteisöön kuulumisella on positiivista vaikutusta mielen-terveyteenkin.
- + **Eläkerahastojen** kannalta mielen-terveydellä on aiennetun eläköitymisen vähentymisen kautta erittäin suora ja suuri taloudellinen merkitys.
- + **Mielen-terveyden ammattilaisten** kannalta tämä antaa mahdollisuuden vaikuttaa psyykkiseen hyvinvointiin kokonaisvaltaisemmin jo ennen sen sairaudeksi kehittymistä.

Lisäksi tässä on yhtä voimakas jaettu disintressi, jos ei ryhdytä toimiin: Psykkisen pahoinvoinnin kasvu vie sekä inhimillisesti että taloudellisesti hyvinvointiyhteiskunnalta sisältöä.

Yllä kuvatulta pohjalta toteutettuna psyykkisen hyvinvoinnin edistämällä voidaan vaatimattomana alkuna ottaa tavoitteeksi vähintään 20% vähennys mielen-terveysongelmista johtuviin työkyvyttömyyksiin, mikä merkitsee 2 miljardia euroa:

Talousteesi 3: Psykkisen hyvinvoinnin lupaus eli hyvinvoivien osaajien ohjelma

Psykkisen hyvinvoinnin edistämiseen kokonaisvaltaisesti panostamalla on mahdollista vaikuttaa sekä inhimillisesti että taloudellisesti kalliisiin psyykkisiin sairauksiin. Vaatimattomaksi aluksi näillä toimilla on tavoitettava vähintään 20% vähennys mielen-terveysyistä johtuviin työpanosmenetyksiin, mikä merkitsee 2 miljardia euroa. Pelkästään inhimillistä syistä tämä saa olla kuitenkin vain alku. Tämä laajennetun *tuottavan hyvinvoinnin eli hyvinvoivien osaajien* ohjelman kolmas kohta on myös onnistuakseen toteutettava yhteistyönä hallituksen, oppimis- ja kasvatustieteiden, työelämän osapuolten sekä muun muassa mielen-terveyden asiantuntijoiden kanssa riittävin resurssoinnein ja motivoivoin intressein.

Työn ja hyvinvoinnin liitto: työurien pituus ja työllisyysaste

Yllä esitetyt kolme kohtaa kietoutuvat yhteen kokonaisvaltaiseksi tuottavan hyvinvoinnin eli hyvinvoivien osaajien ohjelmaksi, jota ne lähestyvät hieman eri näkökulmista. Tällaisen tuottavan hyvinvoinnin ohjelman lisäksi tarvitaan toinen isompi ohjelma osana Suomen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushanketta. Tämä on työn ja hyvinvoinnin ohjelma.

Loppujen lopuksi työ on kaiken hyvinvoinnin lähde. Hyvinvointivaltion projekti on työn tuottaman hyvinvoinnin jakamisen projekti. Jos ei ole työtä, ei ole hyvinvoinnin rahoitusta.

Silti tämä pelkkä perinteinen yksinomaisesti taloudellinen lähestymistapa ei riitä, vaan haasteen varsinaiseksi ratkaisemiseksi asiaa on katsottava jälleen paljon laajemmin elämäntavallisen valinnan ja etiikan näkökulmasta.

Kun teollisen ajan varsinaisen hyvinvointivaltio perustettiin Suomessa 1960-luvulla, elinajanodote oli 70 vuotta eli 10 vuotta nykyistä vähemmän. Työuran oletukseksi vahvistettiin silloin 35 vuotta, joka on

yhä säilynyt keskiarvona. Hyvinvointivaltio perustui "sopimukselle", että henkilö tekee puolet elämästään työtä oman ja huollettavien hyvinvoinnin rahoittamiseksi ja saa sitten olla puolet kokonaan hyvinvoinnin saavana puolena.

Vuoteen 2030 mennessä suomalaiset tulevat elämään nykyiseen verrattuna vielä 5 vuotta pidempään ja vuoteen 2050 mennessä 10 vuotta enemmän. Hyvinvointivaltion terveydenhoidon ansiosta jokainen voittaa siis joka tapauksessa elämäänsä lisää jo nyt 10 vuotta ja kohta siis jo 15–20 vuotta verrattuna hyvinvointivaltion perustamisaikaan. Kysymys onkin vain siitä, miten tämän hyvinvointiyhteiskunnan mahdollistavasta alkuperäisestä sopimuksesta huolehditaan samalla. Jo nyt ihminen on keskimäärin 80 vuoden elämästään 45 vuotta työelämän ulkopuolella. Vallitsevalla kehityksellä vuonna 2030 85 vuoden elämästä ollaan työn ulkopuolella 50 vuotta ja vuonna 2050 90 vuoden elämästä 55 vuotta eli selvästi yli puolet elämästä. Nyt työn osuus elämästä on siis enää alle 45 % ja vuonna 2030 vain noin 40 %.

Tämä ei enää riitä hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden rahoittamiseen vaan on syy siihen, miksi hyvinvointivaltion kestävyysvaje on 5 %. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta rakennettiin mallilla, jonka mukaan terveet aikuiset osallistuivat työn kautta itselle ja huollettaville hyvinvoinnin hankkimiseen noin puolet elämästä ja sitten puolet saivat olla kokonaan hyvinvoinnin saavina puolina.

Tähän sisältyy sivuutettu ydinkohta: **Hyvinvointiyhteiskunta edellyttää etiikkaa, jossa "puolet ajasta ajattelee itseään ja puolet toisia" eli eräänlaista 50:50-diiliä.**

Hyvinvointivaltio on alun perin työn ja hyvinvoinnin välinen sopimus, jossa sitoudutaan osallistumaan noin puolet elämästä aktiivisesti työelämään – jonka kautta sekä omaa että huollettavien hyvinvointia voidaan rahoittaa – ja puolet elämästä saa sitten olla kokonaan tämän hyvinvoinnin saavana puolena. Fyysisesti ja psyykkisesti terveen ihmisen kohdalla tätä voidaan pitää moraalisesti kohtuullisena sääntönä: Puolet antaa ja puolet saada – tai puolet saada ja puolet antaa. Eettisesti voidaan hyvin perustellusti kysyä: Eikö ole kohtuullista, että terve ihminen kantaa hyvinvoinnista omalla työllään vastuuta puolet elämästä ja toisen puolen saa nauttia hyvinvoinnin saavana puolena? Eikö ole kohtuullinen tasapaino, että terve ihminen saa nauttia 40 vuotta elämästään

hyvinvoinnin vastaanottavana puolena ja tekee sitten omana panoksenaan vastaavan ajan hyvinvoinnin rahoittamiseksi?

Mikäli tähän hyvinvointiyhteiskunnan etiikkaan ei olla valmiita tarkoittaa se että silloin valitaan hyvinvointiyhteiskunnan purkaminen. Tämä on hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden kannalta suurimpia käytännön elämäntavallisia ja moraalisia ratkaisuja: Jos ei haluta elämäntavallisesti valita tätä etiikkaa, niin silloin valitaan hyvinvointiyhteiskunnasta luopuminen ja sen mukainen "jokainen on omillaan"-moraali. **Jos taas halutaan elämäntavallisesti valita tulevaisuudessakin hyvinvointiyhteiskunnassa eläminen, niin silloin on sitouduttava myös sen etiikkaan.**

Tämä on olennaista: Hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvajetta ei voi ratkaista lähestymällä sitä vain kapeasti taloudellisesti. Sitä on lähestyttävä tähänastista paljon laajemmin sen koko elämäntavallisessa laajuudessa, jolloin sen kaikkein tärkein ydin on tämä: **Hyvinvointiyhteiskunnan rahoituskriisi johtuu sen etiikan kriisistä.**

Hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvaje on sen eettinen kestävyysvaje. Siksi hyvinvointiyhteiskunnan rahoituskriisiä ei voi ratkaista, jos sen perustanut etiikka ei palauteta.

Hyvinvointiyhteiskunta ei ole mahdollinen vain oikeuksina vaan se edellyttää myös sen ylläpitämisen jaettua vastuuta. Oikeudet merkitsevät aina, että jollain täytyy olla myös velvollisuuksia. Siksi hyvinvointiyhteiskunnassa sen jokaisella terveellä aikuisella jäsenellä täytyy olla sekä hyvinvoinnin oikeuksia että sen ylläpitämisen velvollisuuksia.

Ei voi vain haluta hyvinvointiyhteiskuntaa – aivan kuin se tulisi jostain itsemme ulkopuolelta – vaan on myös kerrottava mitä on myös itse valmis tekemään sen eteen. Hyvinvointiyhteiskunta ei sijaitse itsemme ulkopuolella. Hyvinvointiyhteiskunta olemme me.

Hyvinvointiyhteiskunta ei voi olla sitä, että luettelee vain kaikille muille mitä tehtäviä heillä on oman hyvinvoinnin suhteen. Hyvinvointiyhteiskunta on myös sitä, että luettelee itselleen mitä tehtäviä itsellä on oman ja toisten hyvinvoinnin suhteen. Hyvinvointiyhteiskunta ei voi perustua sille, että ulkoistaa hyvinvoinnin tehtävän pelkästään muille.

Hyvinvointiyhteiskunta perustuu sille, että sisäistää hyvinvoinnin tehtävän ja etiikan myös itselleen.

Jos siis yhä halutaan valita hyvinvointiyhteiskunnan jatkuvan tulevaisuudessakin, niin silloin sen kestävyysongelmaa on ratkaistava sen tässä kuvattuun etiikkaan sitoutumisen perustalta. Tarvitaan siis sitoutumista 50:50-periaatteeseen eli siihen että karkeasti ottaen puolet elämästä osallistuu työelämään omaa ja huollettavien hyvinvointia luoden ja sitten toisen puolen saa olla itse kokonaan hyvinvoinnin vastaanottavana puolena. Nykyisen vaihtoehdon mahdottomuuden voi ilmaista näin: Ei ole käytännössä matemaattisesti mahdollista, että terveistä työikäisistä 2/3 tekee elämästään alle puolet työtä, jolla yritetään rahoittaa kaikkien hyvinvointi – yhteiskunnassa jossa yli 15-vuotiaista joka kolmas on eläkkeellä! Alkuosa tästä yhtälöstä kuvaa jo nykytilannetta, jälkimmäinen eläketilanne on huoltosuhteen nykykehityksellä käsillä jo vuonna 2030.

Jos valitaan hyvinvointiyhteiskunnan jatkaminen myös tulevaisuudessa, niin käytännössä silloin tarvitsee päästä tilanteeseen, jossa keskimääräisen työuran pituus on noin puolet elämästä eli 40 vuotta. Jostain siis tarvittaisiin työurien 5 vuoden pidennystä vastaava lisäpanos.

Tässä on kuitenkin noustava keskustelua tähän asti hallinneen liian kapean näkökulman yläpuolelle. Tähän mennessä keskustelua on hallinnut yksinomainen vaatimus eläkeiän nostamisesta. Varsinainen ydin on kuitenkin, että tarvitaan keskimäärin 40 vuoden työurien panos. Nyt tätä on lähestyttävä laajemmin. Työllisyysasteen nostaminen 10 %-yksiköllä vastaa myös työurien pidentämistä 5 vuodella, 5 %-yksikköä jo 2,5 vuodella. Tämä on otettava yhdeksi puoleksi ratkaisua.

Yksilön työuran pidentämisen kohdalla on puolestaan eläkeiän sijaan otettava lähtökohdaksi tarvittava työuran pituus. Se on 40 vuotta *miinus* työllisyysasteen parannus. Konkreettisella kielellä hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvajeen ratkaisemiseksi tarvittava työuran pidennys on edellä esitettyjen laskelmien perusteella 2,5 vuotta eli yksilön keskimääräisen työuran pituutena 37,5 vuotta. Tämä on tulevina vuosina tarkalleen ottaen alle 50% elinajanodotteesta, mutta tässä erotus siirretään tuottavuuslisästä täydesti etuna yksilöille.

Tämä painopisteen muutos pääasiaan eli tarvitun työpanoksen tulemiseen työllisyysasteen ja työuran pituuden yhdistelmästä – ja lisäksi että olennaisinta työpanoksen kannalta ei ole eläkeikä vaan työuran pituus – on erittäin tärkeä, sillä se mahdollistaa täsmällisen insentiivien ja disinsentiivien tarkastelun. Uusi tavoite on muotoiltava niin, että siihen sisältyy myös sitä tukevia selviä kannustimia.

Siksi tavoitteeksi tulisi asettaa se, että 37,5 vuoden työuran jälkeen ihminen on oikeutettu täyteen eläkkeeseen. Samalla poistetaan pakollinen eläköityminen eli että henkilö voi myös tämän jälkeen jatkaa työelämässä halunsa mukaan. Silloin insentiivit voidaan muotoilla seuraavasti:

- + Kun työuran pituus otetaan lähtökohdaksi, niin ihminen voi itse asiassa päästä eläkkeelle jo ennen esimerkiksi aiemmasta järjestelmästä tutuksi tullutta 65 vuoden ikää. Lyhentämällä koulun jälkeen opiskeluun siirtymiseen nykyisin kuluva aikaa (nykyisin keskimäärin noin 2 vuotta) sekä opiskelusta työelämään siirtymisen aikaa (nykyisin yliopistoista valmistutaan perustutkinnoissa keskimäärin 7 vuodessa 28-vuotiaana) hän voi jäädä aiemmin eläkkeelle. Esimerkiksi jos henkilö valmistuu ja siirtyy työelämään 24-vuotiaana hän voi saada täyteen eläkkeeseen oikeuttavan työuran täyteen jo 61,5-vuotiaana.
- + Opiskelussa tulee olla myös insentiivi sen sijaan, että korostetaan vain disinsentiivejä tyyliin ”jos et valmistu 6 vuodessa, niin opintotuki loppuu”. Insentiivi on, että opiskelija saa valmistuessaan sen osan opintorahastaan, jota hän ei maksimimäärästä ole käyttänyt. Esimerkiksi jos henkilö valmistuu korkeakoulusta 24-vuotiaana, voi hän tutkintoajastaan riippuen saada käyttämättä olevan joidenkin tuhansien eurojen summan.

Yhteiskunnan kaikkien toimijoiden tasolla tämän lähestymistavan yhdistävät intressit voi puolestaan muotoilla näin:

- + **Työntekijän / kansalaisen** kannalta isoin palkinto on tietenkin lopulta se, että hyvinvointiyhteiskunnan ansiosta elämä on jo pidennyt 10 vuodella ja tulee pitenemään saman verran lisää seuraavina vuosikymmeninä – ja samanaikaisesti työuran vain 2,5 vuoden pidennyksellä voidaan taata hyvinvointiyhteiskunnan jatkuminen tulevaisuudessakin.
- + **Työnantajan** kannalta tämä tarkoittaa merkittävää suurempaa työpanosta ja työpanosmenetysten säästymistä sekä työllistämismaksujen, kuten eläkemaksujen ja verojen, pysymistä kohtuullisina. **Valtion** kannalta tämä tarkoittaa isointa yksittäistä hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvajeen korjaamisen perustaa luovaa tekijää, jonka ansiosta hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus voidaan turvata tulevaisuudessakin.

Disintressi on myös jaetusti selvä: tämä on ratkaisevimpia kohtia hyvinvointiyhteiskunnan jatkumiselle tai siitä luopumiselle.

Tällä tavalla insentiivit uudella tavalla luoden ja vahvat yhdistävät intressit muotoillen on mahdollista löytää uutta pohjaa hallituksen sekä työntekijä- ja työnantajajärjestöjen uuteen sopimukseen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushankkeena. Sitä voi kutsua *työn ja hyvinvoinnin sopimukseksi*. Tällainen kokonaisvaltainen ohjelman perustana ovat seuraavat kaksi isoa kohtaa, johon molempiin sisältyy siis vähintään 2 miljardin euron eli kestävyysvajeen 1 %-yksikön korjaamisen potentiaali.

Ensimmäinen on sitoutuminen yhteisenä tavoitteena työllisyysastetta nostaviin toimiin niin, että se saadaan 1990-laman 70 %:iin romahdusta edeltäneelle normaalitilanteen vähintään 75 %:n tasolle. Tämä täytyy yhdistää seuraavaksi kestäväen talouden käsittelyssä esitettyihin työllistävän talouskasvun toimiin.

Talousteesi 4: Työn ja hyvinvoinnin sopimus: Työllisyysasteen nostaminen lomatason noin 70%:sta normaalille vähintään 75%:n tasolle.

Aivan minimissään on saavutettava hallituksen, työntekijä- ja työnantajajärjestöjen yhteisen sitoutumisen kautta tässä 2 %-yksikön parannus, joka merkitsee 2 miljardia euroa eli kestävyysvajeen 1 %-yksikön pientymistä. Lisätoimina on käytettävä seuraavaksi kestäväen talouden toimina esitettyjä mm. työllistävän talouskasvun sekä työtä ja työllistämistä kannustavan verotuksen keinoja.

Talousteesi 5: Työn ja hyvinvoinnin sopimus: Hyvinvointiyhteiskunnan eettisenä perustana olevan ”puolet antaa ja puolet saada”-periaatteen palauttaminen eli työurien pidentäminen

Hyvinvointiyhteiskunnan eettinen perusta on sopimus, että puolet elämästä on työllä luomassa omaa ja huollettavien hyvinvointia – ja puolet saa olla sitten kokonaan hyvinvoinnin saavana puolena. Tämän mukaisesti työurien pidentäminen niin, että keskimääräisen työuran pituus eläkkeelle jäädessä on 37,5 vuotta. Hallituksen, työntekijä- ja työnantajajärjestöjen välinen uusi hyvinvointiyhteiskunnan sopimus, jossa tälle luodaan myös insentiivejä: eläkeiän sijaan ratkaisee työuran pituus eli jos opiskelee nopeammin tai siirtyy työelämään varhaisemmin, niin voi saada työuran täyteen jo aiemmin. Vastaavasti on muotoiltava selvät yhdistävät intressit sopimuksen osapuolille.

Kaikkein olennaisin perusta näille molemmille kohdille on hyvinvointiyhteiskunnan etiikka: Ajattele puolet ajasta itseäsi ja puolet muita. Eli peukalosääntö: 50:50.

Yhdessä yllä kuvatut viisi isoa kohtaa muodostavat hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushankkeen eli kestäväen hyvinvoinnin ohjelman, jolla pystytään vastaamaan hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvajeeseen ja näin kulkemaan kohti uudistettua hyvinvointiyhteiskuntaa 2.0.

KESTÄVÄ TALOUS

KESTÄVÄ TALOUSKASVU

Kestävän talouskasvun käsite

Kestävän kasvun malli tarkoittaa kestävän hyvinvoinnin ja kestävän talouden välistä hyvän kehää niiden välisen noidankehän sijaan – tavalla joka on myös ekologisesti kestävä. Hyvinvointiyhteiskunta tuottaa hyvinvointia osajia jatkamaan kestävän talouden menestystä ja tämä puolestaan mahdollistaa hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen jatkumisen. Kestävä talous on kestävän hyvinvoinnin perusta. Kun siis halutaan puolustaa kestävää hyvinvointia tulevaisuudessakin, on seuraavaksi tarkasteltava kestävää taloutta.

Tämä kestävän talouskasvun käsitteen tarkastelu on syytä aloittaa aivan perustaan saakka menevillä kysymyksillä: Tarvitaanko yhä ylipäänsä koko ajan talouskasvua? Miten talouskasvu kytkeytyy ihmisten nykyisiin elämäntavallisiin valintoihin ja arvoihin? Ja onko talouskasvu enää mahdollista ekologisen kestävyuden kannalta?

Nämä ovat kaikki hyviä kysymyksiä. Ja filosofiselta kannalta voi tietysti heti todeta, että talouskasvu ei voi olla koskaan itseisarvo, ettei pelkkä raha tee onnelliseksi ja että meillä on moraalinen vastuu jättää maapallo myös tuleville sukupolville arvokkaan elämän paikkana. Yhteiskunta-filosofisesti asia ei kuitenkaan ole yksinkertainen. On hyvä käsitellä vanhaa talouskasvun mallia kyseenalaistavat pääargumentit. Ja on syytä käsitellä ne samanaikaisesti hyvin vakavasti ja kuitenkin varoen sitä, että kannanotot näissä aiheissa muuttuvat helposti samantien ideologisesti värittyneiksi. Tässä kohtaa on erityisen tärkeää pysyä empiirisissä faktoissa.

Ensimmäinen näistä on ns. onnellisuuden taloustieteen väite, että taloudellinen kasvu lisää onnellisuutta vain tiettyyn materiaalisen elintason saakka ja sen jälkeen sillä ei ole enää vaikutusta. Väitteen tunnetuin esitys on Richard Easterlinin artikkeli "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence" (1974), jonka mukaan väite tunnetaan nimellä Easterlin-paradoksi. Alkuperäinen versio oli, että taloudellinen kasvu lisää onnellisuutta noin 15.000

dollarin vuosituloon saakka (bkt per capita), mutta kun sen jälkeen tietyt perustarpeet ja -elämäntaso on tullut tyydytetyksi, niin talouskasvu ei enää tuo onnellisuutta. Yhteiskunnallinen johtopäätös tästä on ollut, että talouskasvun aikaansaaminen on hyvinkin kriittistä vähemmän kehittyneiden maiden ihmisten onnellisuudelle, mutta kehittyneissä maissa lisäkasvu ei ole ainakaan onnellisuuden näkökulmasta perusteltua.

Filosofisesti ilmaisten Easterlin-paradoksin mukaan talouskasvun merkitys on relatiivinen suhteessa perustarpeiden- ja elintason tyydyttämiseen eikä absoluuttinen talouskasvu tuo onnellisuutta. Tähän liittyy tutkimuksissa tehty lisähavainto, että talouskasvu lisää onnellisuutta vain jos yhteiskunnan tulonjako on riittävän tasainen ja että liian eriarvoinen tulonjako vähentää onnellisuutta: toisin sanoen että absoluuttisen tulotason lisäksi myös relatiivinen tulotaso suhteessa toisiin yhteisön jäseniin on olennainen eli ihmisen onnellisuus on olennaisesti vertailevaa eli sitä määrittää "keeping up with the Joneses"-periaate (esim. Gali 1994 ja Mason 2000). Lisärajoitteena on esitetty, että tulonkasvun synnyttämä onnellisuuden lisäys ei ole myöskään pysyvää johtuen "hedonistisen juoksumaton" ilmiöstä, koska samalla ihmisen odotukset ja halut kasvavat eli onnellisuuden kasvu on myös tässä mielessä relatiivista (Brickman ja Campbell 1971; Eysenck 1990). Summaten tämän onnellisuustutkimuksen päähaaran mukaan talouskasvun vaikutus onnellisuuteen on luonteeltaan relatiivinen: se lisää onnellisuutta siihen saakka, kun ihmisen perustarpeet ja -elintaso on tyydytetty, jos yhteiskunnassa on oikeudenmukaisesti tasainen tulonjako ja jos ihmiset eivät sen jälkeen ala luoda uusia 'tarpeettomia' taloudellisia haluja. Tämän sijaan ihmiset tulevat onnellisemmiksi toteuttamalla enemmän autonomiaansa, eläen hyvissä sosiaalisissa suhteissa osana yhteisöä sekä toteuttaen itseään aktiivisesti merkityksellisellä tekemisellä.

Aivan viime aikaisimmat tutkimukset ovat kuitenkin monimutkaistaneet kuvaa. Pennsylvanian yliopiston taloustietelijät Justin Wolfers ja Betsey Stevenson esittivät vuonna 2008 vahvoja empiirisiä todistuksia sille, että ihmisten onnellisuus lisääntyikin taloudellisen kasvun mukana myös yllä esitetyn rajan jälkeen. Itse asiassa yhteiskunnallisessa kehityksessä mitään tulorajaa suhteessa bkt:hen per capita ei ole löytynyt. Heidän aineistonsa mukaan yhteiskunnissa onnellisuuden taso korreloi taloudellisen hyvinvoinnin kanssa. Easterliniä seuraava tutkimushaara on

oikeassa siinä, että suhde ei ole yksinkertaisesti lineaarinen. Sen sijaan taloudellisen kasvun ja onnellisuuden lisääntymisen korrelaatio on logaritminen riippumatta tulotasosta (Stevenson ja Wolfers 2008). Vuonna 2003 puolestaan Veenhoven ja Hagerty esittivät dataa, jonka mukaan onnellisuuden kasvu riippuu sittenkin enemmän absoluuttisesta kuin relatiivisesta tulotasosta eli he kyseenalaistivat voimakkaalla vasta-argumentoinnilla aiemman 'naapuriin vertailu'-teesin empiirisen pohjan: olennaisena välittävänä tekijänä on, että absoluuttisen tulotason kasvu korreloi eliniän terveiden onnellisten vuosien, "happy life years", kanssa ja ihmiset pitävät tätä itseisarvona (Veenhoven ja Hagerty 2003). Nämä onnellisuuden absoluuttisen kasvulle dataa osoittavat tutkimustulokset kyseenalaistavat myös yllä kuvatun 'hedonistisen adaptaation' ajatuksen onnellisuuden relatiivisuudesta eli väitteen että talouskasvun aikaansaama onnellisuuden kasvu olisi vain hetkellistä. (Ks. Easterlinin kommentit näihin tutkimuksiin 2004 ja 2010.)

Viime aikoina taloudellista kasvua päämääränä on kyseenalaistanut myös ns. degrowth-keskustelu, jossa taloudellisen järjestelmän kysymys yhdistetään onnellisuuden lisäksi voimakkaasti ympäristöön. Sen alkuperäinen inspiiraatio liittyy erityisesti Rooman klubin julkaisemaan varoitukseen *Kasvun rajat* siitä, että vallitseva kehitysmalli on ylittänyt ekologisen kestävyuden rajan (The Club of Rome 1972). Tämän argumentin alkulähteenä ovat romanialaisen taloustieteilijä Nicholas Georgescu-Roegenin kirjoitukset, jotka käännettiin ranskaksi nimellä *Demain la décroissance* (1979). Kärjistetyn muodon väite on, että taloudellinen kasvu ilman ympäristön kestävämmän kuormittumisen lisääntymistä ei ole mahdollista ja koska joka tapauksessa talouskasvu ei ole enää kehittyneissä maissa pitkään aikaan lisännyt ihmisten onnellisuutta, ei talouskasvun lisäämisen pitäminen yhteiskunnan päämääränä ole enää mielekäästä.

Jälleen tilanne on kuitenkin monimutkaisempi. Degrowth-ideologian omaa kestävyyttä kyseenalaistaa voimakkaasti se, että nyt kun esimerkiksi Suuren taantumun seurauksena koko länsimaiden talous on supistunut, niin sitä ei ole edes kasvukriittisimmissä piireissä juhlittu myönteisenä kehityksenä. Pikemminkin sitä on pidetty huolestuttavana kriisinä, joka vaarantaa onnellisuutta edistävän hyvinvointiyhteiskunnan tulevan rahoituksen ja käytännössä myös vähentää investointeja ympäristön kannalta kestävämmän kehityksen aikaansaamiseksi. Kaikkein pahiten kriisi on vaikuttanut köyhimpien kehitysmaiden

ihmisiin. (Degrowth-ideologian näkökulmasta voi tietysti puolustaa, ettei sen ajateltu alunperin toteutuvan hallitsemattoman taloudellisen kriisin kautta vaan hallitun transformoimisen kautta, mutta toisaalta ideologian edustajilla ei ole ollut vielä tarjota kokonaisvaltaista visiota tällaisesta hallitusta globaalista muutoksesta.) Elämäntavallisena ilmiönä tämä liittyy ns. downsizing-ajatteluun, jossa henkilö valitsee luopua osasta materiaalista elintasoja toteuttaakseen itseään; yhteiskunnallisena teoriana ongelma on tosin sama kuin degrowth-ilmiossa: yhteiskunnallisella tasolla tämä johtaisi työpaikkojen laajamittaiseen alasajoon – eli downsizing sananmukaisesti – myös sellaisille ihmisille, jotka eivät näin halua valita.

On oltava varovaisia puhtaasti ideologiselta pohjalta lähtevistä julistuksista. Toistaiseksi talouskasvun korvaajaksi hyvinvoinnin tuottajana ei ole olemassa taloustieteellisesti ja yhteiskuntatieteellisesti uskottavasti esitettyä mallia, jolle olisi demokraattinen kannatus. Tämä ei tarkoita, etteikö sellainen voisi olla. Tämä tarkoittaa vain, että sellaiseen siirtymiseksi ei riitä vain julistus vaan on oltava vaihtoehdon kokonaisvaltainen ja perusteellinen kuvaus. Sitä ennen jäädään helposti kiinni talous- ja yhteiskuntatieteilijä Joseph Schumpeterin tunnettuun kuvaukseen 'intellektuellista', joka julistaa asioista joista ei ota itse vastuuta sellaisten ihmisten puolesta joihin ei itse kuulu.

Silti esitetyt vasta-argumentit on otettava hyvin vakavasti. Vaikka niissä on omat ongelmansa, nostavat ne esiin joka tapauksessa välttämättömästi huomioon otettavat kysymykset. Tuleva talouskasvun malli ei voi olla sama kuin näiden kritiikkien kohteena oleva Suuressa taantumassa kriisiytyneen vanhan teollisen ajan talouskasvun malli. Ensinnäkin on selvää, että tulevan kestävä talouskasvun mallin täytyy olla ekologisesti kestävä, kuten degrowth-kritiikki perustellusti esittää. Samalla tavalla kuin on poistettava hyvinvointivaltion kestävyysvaje niin on poistettava myös ekologinen kestävyysvaje. Muutoin talous ei ole kestävällä pohjalla.

Toiseksi on varmistettava, että kestävä talouskasvu kytkeytyy todella myös kestävä hyvinvoinnin aikaansaamiseen. On välttämätöntä mennä syvemmälle kysymykseen, miten todella edistetään hyvinvointia, aivan kuten Easterlin paradoksia seuraava onnellisuuden taloustieteen haara on tärkeästi esittänyt. Itse asiassa tämän vaatimuksen esittävät myös Easterlinin kanssa eri mieltä olevat onnellisuuden taloustiedettä käsitelleet tutkijat, kuten Joseph Stiglitz (ks. Stiglitz, Sen, Fitoussi 2009).

Eettisesti olennaista on, että talous palvelee hyvinvoinnin tosiasiallisten mahdollisuuksien edistymistä, kuten Amartya Sen on erityisesti korostanut (Sen 1999). Kestävä talouskasvu on kytkettävä kestävästä hyvinvoinnin käsitteeseen, jossa edetään teollisen ajan hyvinvointivaltiota pidemmälle menevään uudistettuun hyvinvointiyhteiskuntaan: päämääräksi on asetettava pelkän pahoinvoinnin vähentämisen sijaan todellisen hyvinvoinnin edistäminen niin että se ulottuu sairaanhoitojärjestelmää laajemmin koko yhteiskuntaan oppimismaailmasta työelämään. Tämä sisältää työelämän, jossa yhdistyy osaaminen ja hyvinvointi.

Lopulta kestävästä talouskasvun mallissa on yhdistyttävä kaikki kestävästä kasvun ulottuvuudet hyvän kehäksi niiden noidankehän sijaan. Eli kestävä talouskasvu mahdollistaa kestävästä hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen ja kestävästä hyvinvointiyhteiskunta puolestaan tuottaa talouteen hyvin koulutettuja ja hyvinvoivia osajia jatkamaan talouden kestävästä kehitystä – ja kaiken tämän täytyy tapahtua myös ekologisesti kestäväällä tavalla.

Tällainen hyvän kehä on mahdollinen vain, jos talous on myös sen sisäisin ehdoin kestävä. Mitkä ovat siis kestävästä talouden sisäiset haasteet, jotta sen kautta mahdollistuu tällainen laajempi kestävästä kasvun hyvän kehä?

Taloudellisen kestäväyden ympäristö

Eli millainen on tällaisen kestävästä talouden uusi toimintaympäristö? Ja erityisesti mitkä piirteet siinä ovat keskeisiä Suomen kannalta?

Laajan teoreettisen ja empiirisen analyysin yhdistävältä tutkimukselliselta pohjalta todettuna ydin on informaationaalinen kehitys, jonka kautta talous on organisoitunut globaalisti verkostoksi (Castells 2000, 2012). Tämän koko ajan etenevän kehityksen tärkeimmät piirteet voi tiivistää seuraaviin kolmeen isoon kohtaan:

1. Globaali verkosto: Arvoketju on yhä globaalimpi ja eriytyneempi; kasvu siirtyy uusiin talouksiin ja kilpailu eriytyy yhä hienojakoisemmin seuraavilla tasoilla:

- **Toimintalue:** paikallinen – kansallinen – globaali
- **Toimija:** yrityksen sisäinen verkosto – yritys – yritysten välinen verkosto
- **Toiminto:** toimiala – toimialayritys – toiminto

2. Informationaalinen tuottavuuskasvu: Tuottavuuden kasvu perustuu yhä enemmän informaationaaliseen kehitykselle, joka perustuu seuraavien innovaation lajien yhdistämiselle:

- **Teknologia:** uuden teknologian kehittäminen ja olemassaolevan hyödyntäminen
- **Organisaatiokulttuuri:** uudistetun johtamis- ja työkuulttuurin kautta toimintojen paremmin organisointi, sisältäen myös prosessi-innovaatiot
- **Tuote-/palvelu:** sisältäen myös design-, markkinointi- ja liiketoimintainnovaatiot

3. Tieto tuotannontekijänä: Inhimillinen pääoma eli hyvinvoivat osajat on tärkein tuotannontekijä, sillä se on innovaatiopohjaisen tuottavuuskasvu lähde ja lopulta myös globaalin arvoverkoston yksikkö:

- **Osaaminen:** Korkea osaaminen, joka ei tarkoita samaa kuin korkeakoulutus vaan korkea kykyä kehittää osaamistaan jatkuvasti eteenpäin
- **Innovaatio:** Korkea innovaatiopanos, jossa ratkaisevinta on kuitenkin korkea innovaatiotuotos
- **Hyvinvointi:** Korkea hyvinvointi on tuottavuuden lähde ja sen tuoma korkea turva on myös välttämätön perusta globaalin talouden hyväksyttävyydelle

Globaali verkosto

Ensimmäinen avainkehitys liittyy talouden organisoitumiseen verkostoyhteiskunnan logiikan mukaisesti globaaliksi verkostoksi (Castells 2000 ja 2012). Viime vuosina taloustieteessä on tehty tämän kehityksen ymmärtämiseksi erittäin merkittävää työtä. Tuloksena on moderni kasvuteoria, jonka teoreettis-empiiristä pohjaa ovat kehittäneet erityisen tärkeästi kasvuteorian johtavat taloustieteilijät Philippe Aghion ja Peter Howitt (ks. kasvuteorian matemaattinen malli Aghion & Howitt 2009) sekä globaalitalouden kärkitutkijoihin kuuluvat Gene Grossman ja Esteban Rossi-Hansberg (ks. maailmankaupan matemaattinen teoria Grossman & Rossi-Hansberg 2008).

Tältä yhdistetyltä pohjalta uuden toimintaympäristön avainpiirteitä voi kuvata seuraavasti: Globaali verkosto merkitsee, että talous on organisoitunut globaaliksi arvoverkostoksi, jossa arvonluonti tapahtuu. Tuloksena oleva arvoketju on samanaikaisesti sekä yhä globaalimpi että monimutkaisemmin eriytynyt. Globaalissa arvoverkostossa ovat myös nousussa uudet toimijat, kuten nopeasti kasvavat taloudet, joihin kuuluvat paljon puhutun Kiinan ja muun Aasian lisäksi myös Latalainen Amerikka ja osa Afrikkaa.

Tällaisessa taloudessa kestävästi menestymiseksi on olennaista pystyä kehittämään ja hallitsemaan globaalien arvoverkoston korkean arvonlisäyksen kohtia, joissa on sitten verkostoitunut muun maailman kanssa, muun muassa tuotannossa, tutkimus- ja kehitystyössä, pääoman investoinneissa sekä viennissä. Talouskasvu edellyttää sekä kansallisella että yritysten tasolla vahvaa globaalien arvoverkoston kilpailukykyä.

Globaalien verkoston organisoitumisen etenemistä voi jäsentää kolmen tason ja vaiheen kautta, jotka kietoutuvat toisiinsa ja kaikki myös yhä jatkuvat:

- *Alueellinen taso*: lokaali - kansallinen - globaali. Paikallinen ja kansallinen talous on muuttunut perustavasti globaaliksi. Kansallisvaltion taso taloudessa ei ole kuitenkaan kadonnut mihinkään. Samalla on syntynyt alueellisesti keskittyneitä toimialaklustereita ja innovaatio-keskittymiä, jotka ovat samalla kuitenkin toiminnassaan täysin globaalisti verkostuneita. Tunnetuimpiin ja menestyneimpiin

esimerkkeihin kuuluu Piilaakso. Tuloksena on globalisaation logiikka. (Ks. Saxenian 2006, 2012.)

- *Toimijataso*: yrityksen sisäinen verkosto – yritys – yritysten välinen verkosto. Yritykset ovat organisoituneet sisäisesti yhä enemmän hajautetuista yksiköistä muodostuvaksi verkostoksi. Lisäksi yritykset ovat yhä enemmän myös ulkoisesti verkostoja partneriensa, alihankkijoidensa ja jopa kilpailijoidensa – sekä tietysti asiakkaidensa – kanssa. Seurauksena projektista tulee yhä enemmän toiminnan pohjimmainen subjekti ja työllistäjä. (Ks. Castellsin verkostoyrityksen teoria 2000.)
- *Toiminnan taso*: toimiala – toimialayritys – toiminto. Toimintojen tasolla katsottuna globaalien arvoverkoston rakennemuutos alkoi eri toimialojen välisenä muutoksena. Se etenee yhä kasvavasti toimialan sisällä yritysten välisenä tapahtuvana rakennemuutoksena ja lopulta enenevästi toimintojen eli työtehtävien tasolla tapahtuvana siirtymänä, jossa matalamman tuottavuuden yrityksistä ja työtehtävistä siirrytään korkeamman tuottavuuden yrityksiin ja työtehtäviin. Tuloksena on innovaatiopohjaisessa tuottavuuskilpailussa globaalissa arvoverkostossa tapahtuva yritystason restrukturointi ja työntekijätason reallokointi. Toiminnan organisoitumisen taso on yhä enemmän toiminto eli työtehtävä. (Ks. esim. Baldwin 2006.)

Moderni kasvuteoria jatkaa tällä tavalla eteenpäin Joseph Schumpeterin tunnettua ”luovan tuhon” talouskasvun teoriaa (Schumpeter 1942), jonka mukaan innovaatiopohjaisen yrittäjyyden kilpailun kautta aikaansaama arvoverkoston rakennemuutos on lopulta uuden arvonlisän lähde.

Informationaalinen tuottavuuskasvu

Toinen avainkehitys on informationaalinen tuottavuuskasvu (Castells 2000 ja 2012). Talouden pitkän aikavälin kasvun lähde on aina tuottavuuden kasvu eli panoksen aikaansaaman tuotoksen arvonlisän kasvu (esimerkiksi että samalla työpanoksen arvolla pystytään tuottamaan enemmän samaa arvoa tai jotain uudenlaista suurempaa lisäarvoa). Tämä tuottavuuden kasvu perustuu yhä enemmän informationaaliseen kehitykselle eli informaatioteknologian ja sen mahdollistaman uuden organisoitumisen hyödyntämiselle. Esimerkiksi

siinä missä Yhdysvalloissa tuottavuuden kasvu oli 1990-luvun puoliväliä edeltävänä kahtena vuosikymmenenä 1975–1985 ja 1985–1995 noin 1,5 % nousi se 1990-luvun puolivälin Internet-murrosta seuranneena vuosikymmenenä 3 %:iin (US Department of Labor STAN 2012).

Informationaalisen tuottavuuskasvun lähteiden erittelijänä erityisen keskeinen on ollut MIT:n professori Erik Brynjolfsson kollegoineen (Brynjolfsson & Hitt 1998 ja 2003, Brynjolfsson & Yang 1999, Brynjolfsson & Saunders 2010, Jorgenson & Stiroh 2000 ja 2002). Brynjolfsson pystyi lopulta osoittamaan informationaalisen kehityksen ja talouskasvun vahvan korrelaation sekä näin jatkamaan taloustieteen nobelisti Richard Solowin aiempaa teoreettista työtä (Solow 1956). Informaationaalisen kehityksen etu on se, että se voi olla suureksi osaksi aineetonta eli sitä voidaan toteuttaa myös ekologisesti kestäväällä tavalla. Informationalismin tutkimuskirjallisuuden yhteenkooton informaationaalisen tuottavuuskasvulle on keskeistä seuraavien kolmen innovaation lajin yhdistäminen:

- *Teknologinen innovaatio*: Teknologinen innovaatio viittaa sekä uuden teknologian kehittämiseen mutta yhtä lailla olemassaolevan, kenen tahansa kehittämän teknologian hyödyntämiseen. Jälkimmäinen vastaa suurimmasta osasta toimintojen uudistamisen tuottavuuskasvua.
- *Organisaatiokulttuurinen innovaatio*: Brynjolfssonin tutkimusten keskeisiä tuloksia on, että uuden teknologian avulla tuottavuus kasvaa vain mikäli se yhdistyy samalla organisaatiokulttuuriseen innovaatioon eli toimintojen uudelleen organisoimiseen sekä johtamis- ja työkuulttuurin kautta tapahtuvaan toimintakulttuurin uudistamiseen. Jos otetaan käyttöön vain uutta teknologiaa ilman organisaatiokulttuurista uudistumista, niin tuottavuus voi kasvamisen sijaan jopa laskea. Toimintojen uudelleen organisoimiseen sisältyy yhtenä – mutta vain yhtenä – osana myös prosessien uudelleenorganisointi, sisältäen kyllä prosessin rutiinimaisten osien automatisoinnin ja tarpeettomien osien poistamisen mutta kaikkein tärkeimmin kysyen mikä on viimekätinen päämäärä jota varten organisaatio haluaa olla olemassa ja organisoiden prosessi tästä päämäärästä käsin. Muutoin helposti toteutuu prosessin optimoinnissa tunnettu ilmiö eli tehdään vain vääriä asioita entistä nopeammin!

- *Tuote-/palveluinnovaatio*: Edellisten pohjalle rakentuvat suuremman lisäarvon kautta tuottavuutta kasvattavat tuote- ja palveluinnovaatiot, jotka yhä enemmän kietoutuvat toisiinsa: tavaratuotteet sisältävät suureksi osaksi palveluita ja palvelut myydään tavaratuotteiden osina, esimerkiksi kännykkä merkitsee nykyisin ensisijaisesti siinä toimivia ohjelmistoja sekä palveluita ja vastaavasti esimerkiksi hissiyhtiö saa suurimman osan tuloistaan hisseihin liittyvistä palveluista. Design-, markkinointi- ja business-innovaatiot ovat se osa tuote-/palveluinnovaatiota, joka lisää siihen muotoilun, brandin ja liiketoimintamallien kautta lisäarvoa eli vie idealuovuuden käytäntöön bisnesluovuudeksi.

Tieto tuotannontekijänä

Kolmas avainkohta on, että informaationaalisessa kehityksessä tieto on keskeisin tuotannontekijä (Castells 2000-2004, 2012). Siksi inhimillinen pääoma eli hyvinvoivat osaajat ovat lopulta kaiken perusta. Juuri tällaiset eri alojen osaajat luovat työllään lopulta sekä arvonlisän että talouskasvun. Juuri tällaiset osaajat uudistavat niin yritys- kuin julkista sektoria. Juuri tällaiset osaajat tekevät innovaatioita. Juuri tällaiset osaajat perustavat uusia yrityksiä, jotka voivat työllistää muitakin ja kasvaa kansainvälisiksi menestystarinoiksi. Osaamisen kehittyminen edellyttää panostusta korkeatasoiseen koulutusjärjestelmään sekä tutkimus- ja kehitystyön järjestelmään. Kuitenkin ilman panostusta myös hyvinvointiin tämä osaaminen ei ole kestäväällä pohjalla.

Talouden kannalta näiden panostusten tärkeyden ydintä voi täsmentää vielä näin:

- *Korkea osaaminen tarkoittaa korkeaa osaamisen kehittämiskykyä*: On tärkeää täsmentää, että korkeatasoinen koulutus tai osaaminen ei ole sama kuin mahdollisimman pitkälle viety korkeakoulututkinto. Koulutuksella ja sivistyksellä on tietenkin aina itseisarvonsa (ja olisi varmasti toivottavaa että se olisi nykyistä kulttuuria paljon suurempikin), mutta kun asiaa katsotaan tässä taloudessa toimivan osaajan näkökulmasta, niin tärkeä osa osaamisesta ei tule muodollisesta koulutuksesta vaan opitaan itse työssä – ja kaikkein kriittisimmin tarvittu on kyky uudistaa osaamistaan eli oppimaan

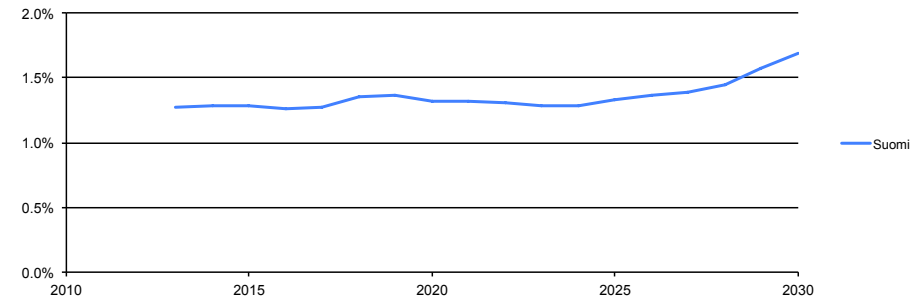
- oppimisen kyky. Silti riittävän korkea yleinen koulutustaso on tärkeä yleisperusta myös talouden kannalta.
- *Korkea innovaatio tarkoittaa korkeaa innovaatiotuotosta:* Vastaavasti kun tässä asiaa katsotaan talouden kannalta, niin innovaatiojärjestelmän osalta panoksen lisäksi kriittinen näkökulma on lopulta tuotos eli mikä on kokonaisuutena katsottuna kansallisen innovaatiopanostuksen tuotos esimerkiksi sen aikaansaaman arvonlisän tuottavuuskriteerillä, talouskasvulla, tms. arvioituna. Pelkästään inputin tarkan luvun laskeminen ei riitä, vaan tulee myös arvioida systemaattisesti panostusten output – mutta nimenomaan kokonaisuuden tasolla, ei siis yksittäisten hankkeiden, koska luonteeltaan tällaisen rahoituksen tulee ottaa myös kunnianhimoisia riskejä. Samoin kuin koulutuksen kohdalla niin puhtaasti taloudenkin kannalta myös riittävän korkea yleinen kansallinen innovaatiopanostus on tärkeä perusta.
- *Korkea hyvinvointi on sekä tuottavuuden että turvan lähde:* Taloudellinen kestävyys edellyttää panostusta korkeaan hyvinvointiin, joka on korkean tuottavuuden lähde ja jonka tuoma korkea turva on välttämätön perusta globaalin talouden hyväksyttävyydelle. Kestävä talous ei voi olla kestävä ilman sen sosiaalista kestävyyttä. Koska globaaliin talouteen liittyy työtehtävien jatkuvaa muutosta, on panostettava vahvasti korkeaan hyvinvointiin, joka tarkoittaa työntekijöiden korkeaa turvaa ja korkean tason hyvinvointipalveluita. Samalla tämän vahvan turvan on kannustettava osaamisen jatkuvaan kehittämiseen. Lopulta nimittäin korkea osaaminen on korkein turva – eli kyky ja halu kehittää edelleen omaa osaamistaan muuttuvassa työmaailmassa on työntekijän korkein turva. Näin siis itse asiassa korkea hyvinvointi ja osaaminen yhdessä ovat sekä tuottavuuden että turvan lähde.

Suomen haasteet

Mitkä ovat sitten Suomen talouden avainhaasteet tällä tavalla muuttuneessa toimintaympäristössä? Talouden näkymiä on arvioitu sekä Suomessa että kansainvälisesti hyvin yhteneväisesti. Sekä Suomen valtiovarainministeriö että Goldman Sachs ovat arvioineet, että Suomella

on nykykehityksen jatkuessa edessään hitaan talouskasvun kaksi vuosikymmentä vuoteen 2030 ulottuen.

Suomen talouskasvun ennuste 2013–2030 (bkt-kasvu %)

Lähde: Luvut saatu suoraan Goldman Sachsilta.

Suomessa on sekä hitaan talouskasvun että tuottavuuskasvun näkymä. Valtiovarainministeriön ennusteiden mukaan globaali kilpailukyky heikentyy ja sekä talous- että tuottavuuskasvu jäisivät vain hieman yli 1,5 % tasolle edessä olevilla kahdella vuosikymmenellä vuoteen 2030 (VM 2010).

Nämä ovat hyvin alhaiset tasot ja paljon alhaisemmat kuin se noin 3 % taso, johon on viimeisten parin vuosikymmenen aikana totuttu ja jolle hyvinvointimalli on rakennettu. Suomen malli edellyttää korkeampaa kasvua tai muuten hyvinvointi tulee uhatuksi.

Seuraavat luvut tiivistävät vallitsevalla kehityksellä odotetut talousnäkymät.

Suomen talouden näkymän avainlukuja

- Työn tuottavuus: Suomen työn tuottavuuden kasvun ennuste on keskimäärin hieman yli 1,5 % vuodessa seuraavalla kahdella vuosikymmenellä vuoteen 2030 ulottuen (VM 2010)

- Talouskasvu: Suomen talouskasvun ennuste on keskimäärin noin 1,5 % bkt-kasvu vuodessa seuraavalla kahdella vuosikymmenellä vuoteen 2030 ulottuen (VM 2010; vrt. Goldman Sachs 2012)

- Suomi sijoittuu kilpailukykyvertailuissa yhäärkeen. Maailman talousfoorumin kilpailukykyraportti arvioi Suomen maailman 3. kilpailukykyisimmäksi taloudeksi (WEF 2012 ja 2011).

- Silti Suomen vienti on laskenut: Verrattuna vuosien 2000–2010 keskiarvoon vuoden 2011 vienti oli 3 %-yksikköä alempi suhteessa bkt:hen sekä laski myös absoluuttisena euromääränä. Vienti laski vaikka Nokiaa ei huomioitaisi (Tulli 2012 ja Tilastokeskus 2012).

Mikäli tämänkaltainen kehitys toteutuisi merkitsisi se totuttua huomattavasti niukemman talouden oloja. Hyvinvointiyhteiskunnan palvelujen, sosiaaliturvan ja eläkkeiden nykyisen tason jatkuminen perustuu suuremman kasvun oletukselle. Käytännössä järjestelmän rahoitusoletus on ollut noin 3 % vuosittainen talouskasvu. Kestävän talouden ja kestävän hyvinvoinnin näkökulmasta ero 1,5 % ja 3 % kasvun välillä on valtava. Seuraavan kahdenkymmenen vuoden säteellä hitaan kasvun näkymän toteutuminen tarkoittaisi, että hyvinvointiin olisi vain 75 % oletustasosta eli neljännes vähemmän. Tämä näkymä merkitsisi hyvinvoinnin leikkaamista 25 % oletuksesta. Talouskasvu on luonnollisesti myös työllisyyden perusta.

Kestävän talouden puolella kysymys on siis konkreettisesti tämä: Mistä voidaan löytää niukkenevan yhteiskunnan näkymän sijaan kestävän hyvinvoinnin näkymän olettaman talouskasvun 1,5 %-yksikön lisäys?

Onnistuminen tähän vastaamisessa edellyttää määrätietoista toimintaa. Jotta Suomella on tulevaisuudessakin kestävä talous perustana kestäväälle

hyvinvoinnille, niin ratkaisevaa on soveltaa menestyksekkäästi yllä kuvattuja kolmea talouden uuden toimintaympäristön piirrettä. Suomen vastauksessa on tartuttava voimakkaasti näihin kolmeen talouskasvun isoon lähteeseen uudessa toimintaympäristössä:

► **Globaali verkosto:**

On kehitettävä ja hallittava globaalin arvoverkoston korkean arvonlisän kohtia ja sitten verkostoiduttava entistä järjestelmällisemmin arvoverkoston nousevien markkinoiden kanssa.

► **Informationaalinen tuottavuuskasvu:**

On sovellettava informationaaliseen kehitykseen sisältyvää innovaatiopohjaisen tuottavuuskasvun kehitysmuotoa, ei vain uuden teknologian kehittämisessä vaan myös sen soveltamisessa teollisuudesta palveluihin. Informationalismiin mahdollisuudet ekologisesti kestäväan aineettomaan kasvuun on hyödynnettävä.

► **Tieto tuotannontekijänä:**

On panostettava voimakkaasti hyvinvoiviin osaajiin, jotka tuottavuuden ja turvan yhdistelmän perustalta pystyvät jatkuvasti oppimaan ja näin hyödyntämään globaalissa arvoverkostossa tapahtuvan siirtymän korkeamman lisäarvon työtehtäviin.

Samalla tämä on tehtävä tavalla, jossa siirrytään voimakkaasti myös kohti talouden ekologista kestävyyttä.

Näiden elementtien kautta voidaan löytää aineksia nousta niukkenevan yhteiskunnan näkymästä kestävän hyvinvoinnin oletuksena olevaan 3 % kestävän talouskasvun näkymään eli löytää kasvulle 1,5 %-yksikön lisälähteet (käytännössä kasvun tuplaaminen). Kestävän talouskasvun käsitteeseen sisällytetään silloin myös sen syvemmällä tasolla edellyttämä kestävä ekologisuus, johon vastaamiseksi esitetään erikseen toimet.

Tarkemmin nämä voi tiivistää seuraaviin viiteen *kestävän talouskasvun strategiaan* kuuluviin isoihin kohtiin, jotka täydentävät edellä esitettyä Suomen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushanketta eli kestävän hyvinvoinnin ohjelmaa kestävän talouskasvun näkökulmasta.

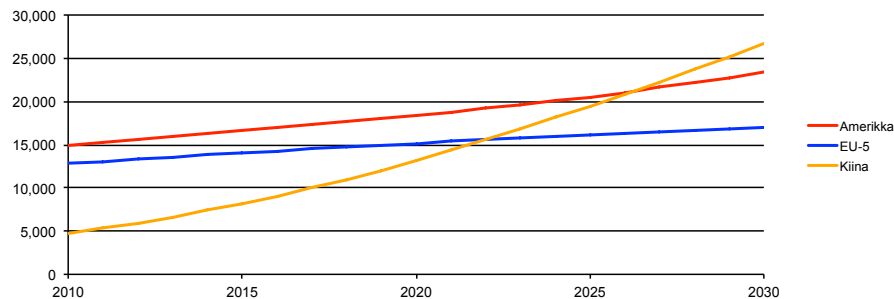
Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushanke: kestävän talouskasvun ohjelma

Globaali verkosto: globaali arvoverkosto

Ensimmäiseksi on oltava nykyistä paljon vahvempi aseoituminen suhteessa globaaliin arvoverkostoon. Näin on mahdollista tarttua myös globaalin arvoverkoston tuomiin mahdollisuuksiin nykyistä paremmin. Globaalissa arvoverkostossa on käynnissä historiallinen murros, jossa kehitystä pitkään hallinneet länsimaat ja erityisesti Eurooppa ovat hitaan kasvun tilassa ja samanaikaisesti nousevat taloudet kasvavat erittäin nopeasti. Seurauksena esimerkiksi Kiina on nousemassa maailman suurimmaksi taloudeksi Euroopan sekä Amerikan ohi ja tämän kautta maailmantalouden dynamiikka muuttuu merkittävästi.

Goldman Sachs'n arvioiden mukaan Kiina ohittaa taloutena Euroopan vuoteen 2020 ja Amerikan vuoteen 2030 mennessä.

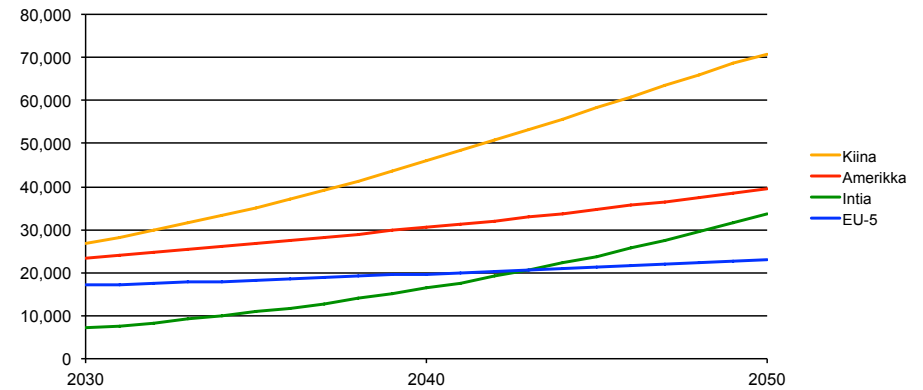
Maailmantalouden kehityksen ennuste 2010–2030 (bkt mrd. \$)

Lähde: Luvut on saatu suoraan Goldman Sachsilta.

Hieman myöhemmin myös Intia ohittaa taloutena Euroopan.

Maailmantalouden kehityksen ennuste 2030–2050 (bkt mrd. \$)

Lähde: Luvut on saatu suoraan Goldman Sachsilta.

Kuitenkaan ei ole täsmällistä sanoa, että talouden painopiste siirtyy itään. On varottava vääristäviä yleistäyksiä maailman jakautumisesta "itään" ja "länteen". Olennaista ei ole se, missä talouden laskennallinen "painopiste" sijaitsee – vaikka sellainenkin on jopa laskettu (ks. alla McKinsey 2012 kuva).

Maailmantalouden laskennallisen painopisteen siirtymä v. 1–2025

Lähde: McKinsey (2012).

Tällainen yksinkertaistava tapa kuvata globaalin arvoverkoston muutosta kuitenkin helposti vääristää näkemystä olennaisinta.

Oleennaista on kytkeytyä *nousevien talouksien* vientimarkkinoihin, missä tahansa ne sijaitsevat. Oleennaista on havaita, että tässä suhteessa Aasian eri maiden lisäksi koko ajan tärkeämmäksi nousevat Latinalainen Amerikka ja osat Afrikkaa.

Tässä sijaitsee Suomen iso mahdollisuus ja tehtävä rakennettaessa kestävä talouskasvun näkymää myös tuleville vuosikymmenille. Suomen on saatava aikaan **irtikytkeytyminen Euroopan kasvuvuorasta**, joka on ennusteiden mukaan hidastumassa kokonaisuutena vain 1,5 % vuosittaiseen talouskasvuun seuraavana kahtena vuosikymmenenä vuoteen 2030 ulottuen.

Tähän vaikuttaa kaksi Euroopan paljon nykyistä finansi- ja velkakriisiä isompaa ja syvemmälle menevää tekijää. Ensinnäkin Euroopan velka- ja valuuttakriisi ei ole vain seurausta vuodesta 2008 alkaneesta Suuresta

taantumasta vaan se on luonteeltaan rakenteellinen: Euroopan maat ovat jo pitkään ylläpitäneet hyvinvointia velaksi ilman talouskasvua, fiskaalisesti kestävämmällä tavalla. Toiseksi Euroopan syvin ongelma on sen globaali kilpailukyky, jonka takana on tuottavuuden liian hidas kasvu (vrt. Castells et al. 2012).

Koska Euroopalla on erityisen hitaan kasvun odotukset, niin Suomen kasvua on rakennettava kaksoisstrategialla: Eurooppa säilyy yhä merkittävimpänä vientimarkkina – laajennettuna sisämarkkinana – mutta sen lisäksi on tehtävä irtikytöntä Euroopan yleisen kasvun vauhdista ja kytkeydyttävä nykyistä huomattavasti voimakkaammin Euroopan ulkopuolisten nousevien markkinoiden kasvuun. Aasian tunnettujen kasvumaiden, kuten Kiinan ennakoitujen yli 9 % ja Intian yli 8 % vuosikasvujen lisäksi Latinalaisen Amerikan menestyneimmille talouksille, kuten nopeiten kasvaneelle Chilelle sekä Argentiinalle ja Brasilialle on arvioitu 5–7 % vuosikasvua seuraavina kahtena vuosikymmenenä – samoin myös esimerkiksi Etelä-Afrikalle (Goldman Sachsin projektiot). Kansainvälisen tutkimusryhmämme case studyt korostavat tässä, että keskustelua dominoivan Kiinan lisäksi on huomioitava nykyistä merkittävästi enemmän koko muun Aasian sekä varsinkin vähemmälle huomiolle jääneiden alueiden, kuten Latinalaisen Amerikan ja myös osan Afrikasta voimakas nousu. Tähän suuntaan on lähdettävä konkreettisesti tekemään nykyistä huomattavasti enemmän vientipanostuksia.

Tässä sijaitsee ensimmäinen kestävä talouskasvun merkittävän potentiaalin kohta eli järjestelmällisesti toteutettu voimakas kytkeytyminen nousevien markkinoiden kasvuun globaalissa arvoverkostossa. Aiemmin esitettyjen toimien lisäksi tarvitaan sekä koulutuksen että julkisen rahoituksen panostusten suuntaamista tukemaan voimakkaammin alusta lähtien globaaliin kasvuun tähtäävää yrittäjyyttä, kuten tapahtuu esimerkiksi Piilaaksossa (vrt. Saxenianin julkaisu tässä tutkimushankkeessa: Saxenian 2012). Koska nyt puhutaan Euroopan Unionin ulkopuolisista nousevista talouksista, joissa ulkopoliittiset suhteet ovat ylipäänsä merkittävämmässä osassa, niin tässä presidentin johtajuudella on myös iso merkitys. (Ks. Alahuhta 2012 aiemmista tärkeistä toimenpiteistä, joista tärkein on koota kaikki Suomen kansainvälistä vientiä edistävät erilliset toimijat yhteen toimivaksi ”Team Finland”-verkostoksi).

Michael Porter on kuvannut Suomen kilpailukykyparadoksin olevan siinä, että Suomi sijoittuu aina kilpailukykyä mittaavissa arvioissa kärkisijoille mutta jää toteutuneen 'kilpailutuloksen' tasolla huomattavasti alemmaksi. Tämä johtuu siitä, että kilpailukykykymittarit korostavat *potentiaalista* kilpailukykyä, jota Suomi paljon hukkaa (ks. teknologiateollisuudelle tehty selvitys Himanen 2007). Suomen potentiaali olisi huomattavasti nykyistä parempi vienti.

Suomen haaste – ja iso mahdollisuus – on entistä parempi verkostuminen globaalissa arvoverkostossa määrätietoisin toimin Aasian lisäksi nousevilla markkinoilla Latinalaisessa Amerikassa ja osissa Afrikkaa. Tässä on merkittävä taloudellinen potentiaali. Käytännössä 1 miljardin euron lisävienti merkitsee Suomen talouskasvuun 0,5 %-yksikön lisää. Tämä on vähintäänkin realistinen, ellei jopa vaatimaton, minimi-tavoitteen asetus:

Talousteesi 6: Globaali verkostuminen eli irtikytkeytyminen Euroopan hitaasta kasvusta ja järjestelmällinen kytkeytyminen nousevien talouksien vientimarkkinoihin

Vahva asemoituminen globaalissa arvoverkostossa ja systemaattinen verkostoituminen nousevien talouksien vientipotentiaalin hyödyntämiseksi. Olennaista on kytkeytyä nousevien talouksien markkinoihin Aasian lisäksi Latinalaisessa Amerikassa ja myös osissa Afrikkaa. Toteutus laajana strategisena yhteishankkeena, jossa mukana paitsi Suomen kansainväliset vientiä edistävät tahot niin myös kansalliset toimet tukemaan alusta lähtien globaaliin kasvuun tähtäävää yrittäjyyttä Piilaakson tyyliin. Laajana pohjana yritys- ja työntekijäosapuolet hallituksen johdolla ja lisäksi EU:n ulkopuolella presidentin johtajuus. Tällä tavalla voimat yhdistäen voidaan pitää hyvinkin realistisesti tavoitettavana 1 miljardin euron lisävientiä, mikä merkitsee Suomen talouskasvuun 0,5 %-yksikön lisää.

Informationaalinen tuottavuuskasvu: innovaatiopohjainen tuottavuuskasvu

Toiseksi on hyödynnettävä informationaalista kehitystä innovaatiopohjaisen tuottavuuskasvun lähteenä huomattavasti nykyistä laajemmin. Kuten yllä jo viitattiin, tähän liittyen on tehty viime aikoina erittäin tärkeää uutta tutkimusta, joka auttaa paikantamaan potentiaalinen tarkemmin Suomen kestävän talouskasvun lähteiden kannalta.

Taloustieteen nobelisti Richard Solow esitti kasvuteoriassaan, että työvoiman ja pääoman lisäksi teknologinen kehitys vastaa merkittävästä osasta tuottavuuskasvua (Solow 1956). Vaikka tilastoissa työvoiman ja pääoman selittämän tuottavuuskasvun lisäksi nähty tekijä – niin sanottu "Solowin jäännös" – tuki tätä teorian tasolla, silti ICT:n osalta puuttui pitkään tarkempi osoitus informationaalisen kehityksen ja tuottavuuskasvun välisestä suhteesta. Tämä sai nimekseen "Solowin paradoksi", jonka hän itse tiivistä toteamukseen että "tietokoneiden aikakausi näkyy kaikkialla, paitsi tuottavuustilastoissa".

1990-luvun jälkipuoliskolla tilanne kuitenkin muuttui, kun mm. MIT:n taloustieteen professori Erik Brynjolfsson ja hänen kollegansa osoittivat uusimman aineiston pohjalta ICT:n ja tuottavuuskasvun välisen vahvan korrelaation (Brynjolfsson & Hitt 1998 ja 2003, Brynjolfsson & Yang 1999, Brynjolfsson & Saunders 2010, Jorgenson & Stiroh 2000 ja 2002). ICT näkyy tuottavuustilastoissa kahdella tavalla. Ensinnäkin ICT-investointien vaikutuksena ja toiseksi epäsuoremmin osana "Solowin jäännöstä", johon sisältyy kaikkien teknologioiden käyttö sanan hyvin laajasti ymmärrettyssä mielessä (total factor productivity).

1990-luvun puolivälistä lähtien Yhdysvalloissa ICT-investoinnit ovat vastanneet 1,0 %-yksiköstä tuottavuuskasvusta ja Ruotsissa 0,7 %-yksiköstä yrityssektorilla. Suomessa luku on 0,5 %-yksikköä. (Ks. EU KLEMS 2011.)

Tämä viittaa siihen, että Suomessa ICT:n tuottavuuspotentiaali on yhä alikäytetty eikä sen toteuttaminen ole vielä täysin levinnyt eri toimialoille, muillekin kuin ICT:n tuottamiseen. Voidaan ajatella, että ICT:n systemaattisessa soveltamisessa eri aloilla on ainakin tuon 0,5 %-yksikön tuottavuuden lisäkasvun potentiaali. Tämä olisi Suomen

ennakoiduille 2010- ja 2020-lukujen hitaan kasvun vuosikymmenille erittäin merkityksellinen piristys.

Itse asiassa Suomella on “Solowin paradoksin” lisäksi myös toisenlainen tuottavuusparadoksi: Suomen tuottavuuskasvu on tullut hyvin hallitsevasti ICT:n tuotannosta, mutta ICT-sektorin itsensä ulkopuolella ICT:n hyödyntäminen on yhä paljon potentiaalia vähäisempää. Liikenne- ja viestintäministeriön yhdessä Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen kanssa toteuttama selvitys *Internet Suomessa* (LVM 2010) osoittaa, että jos Internetin vaikutusta bkt:hen laskettaessa otetaan ICT-tuotanto mukaan, niin Suomi sijoittuu vertailujoukossa Yhdysvallat ja valikoidut Euroopan maat ensimmäiseksi. Mutta jos ICT-tuotanto jätetään huomioimatta, niin Suomi sijoittuu Internet-käytön aikaansaamassa bkt:ssä häntäpäähän. Eli Suomi tuottaa Internet-teknologiaa, jota vie muualle mutta jota ei itse käytä! Varsinkin Internetin hyödyntäminen palveluissa on alikäytetty mahdollisuus.

Jos ICT:n hyödyntäminen pystytään yhdistämään erityisen onnistuneesti samanaikaiseen johtamis- ja työkuulttuurin kautta organisaatioiden uudistumiseen – siis yhdistämään tuottavuuskasvun lähteenä olevat kolme innovaation lajia eli teknologinen innovaatio, organisaatiokulttuurin innovaatio sekä tuote- ja palveluinnovaatio – niin tässä olisi maltillisestikin arvioiden myös Suomen bkt-kasvun kannalta 0,5 %-yksikön lisäyksen mahdollinen lähde. Tämä tulisi kytkeä tuottavan hyvinvoinnin ohjelmaan, jolloin informaation kehitykseen yhdistyisi täyden tuottavuuskasvun potentiaalinkin kannalta tärkeä organisaatiokulttuurin innovatiivinen uudistuminen. Onnistuakseen tällainen tietoyhteiskuntaohjelma on otettava takaisin hallitusohjelmataason strategiseksi linjaukseksi, jonka taakse Suomen kestävä kasvun strategiseen yhteistyöhön voidaan sitouttaa myös työmarkkinaosapuolet.

Talousteesi 7: Internet-teknologian muille viennin lisäksi sen koko talouden läpikäyvä soveltaminen tuottavuuskasvuun

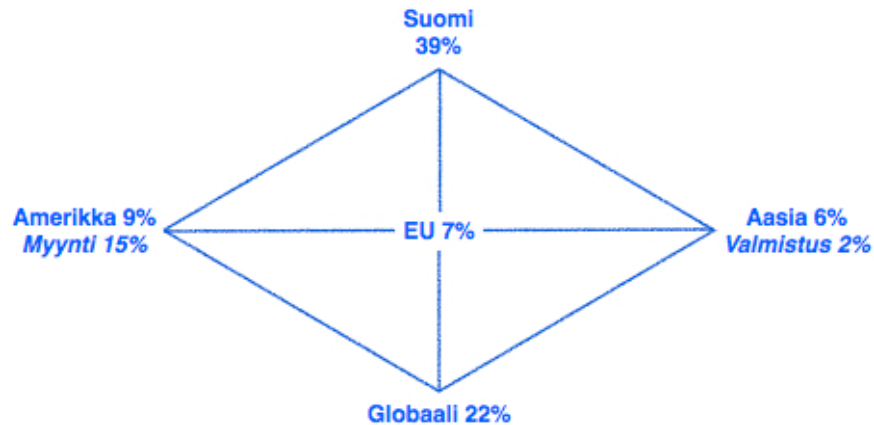
Tutkimukset osoittavat ison paradoksin: Vaikka Suomi tuottaa Internet-teknologiaa muille vientiin, niin Suomi ei itse käytä tätä teknologiaa. ICT:n tuottavuuspotentiaali on alikäytetty. Varsinkin palveluissa on iso käyttämätön potentiaali. Koska tuottavuustutkimukset kertovat näin isosta käyttämättömästä potentiaalista, niin informaation kehityksessä eli ICT:n ja uuden organisaatiokulttuurin yhdistelmän yhä paremmassa hyödyntämisessä sekä teollisuudessa että palveluissa on hyvin maltillisestikin arvioiden vähintään 0,5 %-yksikön tuottavuus- ja talouskasvun lisän potentiaalinen kohta. Tämä edellyttää hallitustasolla tietoyhteiskunnan ottamista kestävä kasvun strategian osaksi yhteistyössä työmarkkinaosapuolten kanssa.

Tieto tuotannontekijänä: hyvinvoivat osaajat

Kolmas iso teema ovat hyvinvoivat osaajat. Lopulta globaalissa arvoverkossa voi olla menestystä tuottavuutta lisäävien innovaatioiden kautta vain, jos on hyvinvoivia osaajia niitä tekemässä. Tämä edellyttää panostusta sekä koulutukseen että tutkimus- ja kehitystyöhön.

Vain hyvinvoivien osaajien kautta Suomi pystyy kehittämään ja hallitsemaan globaalissa arvoverkostossa korkean arvonlisäyksen kohtia (vrt. Grossman & Rossi-Hansberg 2008). Hyvän empiirisen esimerkitutkimuksen tästä ovat Suomen kannalta tehneet Etlan tutkijat Ali-Yrkkö, Rouvinen, Seppälä ja Ylä-Anttila (2011). He tutkivat esimerkkinä yksityiskohtaisesti yhden Nokian kännykän globaalien arvoverkoston eli miten arvonlisä eri toimijoiden välillä jakaantuu ja miksi. Se on samalla hyvin kuvaava esimerkki globaalien arvoverkoston toiminnasta ylipäänsä. Seuraava arvoverkosto on piirretty heidän tulostensa pohjalta.

Globaali arvoverkko: arvonlisäyksestä alueellisesti jäävä osuus
Esimerkkinä Nokian puhelin N95

Lähde: Ali-Yrkkö, Rouvinen, Seppälä ja Ylä-Anttila (2011) pohjalta tehty kuvaaja.

Olennaista on se, että koska Suomi hallitsee tässä verkostossa korkeimman arvonlisäyksen osuudet, niin Suomeen jää kännykän arvonlisäyksestä vähintään 39%, vaikka valmistus olisi Kiinassa ja myynti esimerkiksi Amerikassa. Jos valmistus on Kiinassa, Kiina saa siitä 2% (valmistusmaalle "made in..." jää vain 2% eli vaikka valmistus olisi Suomessa, se lisäisi maan osuutta vain saman 2%). Jos myynti on Amerikassa, sinne jää yhteensä 24% arvonlisästä. Myös muuhun EU:hun jää vähintään 7%, vaikka se ei osallistu mitenkään valmistukseen eikä myyntiin tässä ympäri maailmaa toimivassa arvoverkossa. Amerikka ja muu Eurooppa saavat osuutensa paitsi fyysisten komponenttien niin ohjelmisto-osien sekä patenttien toimituksesta sekä muista arvoa lisäävistä toiminnoista verkossa. (Osuus "globaali" viittaa siihen globaalien kaupan osuuteen, joka voidaan periaatteessa ostaa mistä tahansa maailmasta ja josta on myös vaikea yksilöidä tapauskohtaisesti mistä se on hankittu. Käytännössä sekin osuus jakaantuu lähes kokonaan Amerikan, Euroopan ja Aasian välillä.)

Suomen arvonlisäyksen osuus perustuu arvoverkossa kaikkein korkeimman arvonlisäyksen osien hallintaan eli tutkimus- ja kehitystyöhön, brandiin ja johtamiseen.

Tässä esitetty havainnollistaa hyvin konkreettisesti tavalla sen globaalien arvoverkoston luonnetta, jossa Suomen täytyy onnistua löytämään paikkansa.

Aiemmin on jo todettu, että globaalista arvoverkosta on tullut yhä globaalimpi ja samalla yhä pidemmälle eriytynyt. Tämä ei tarkoita, että mikään aiempi taso olisi poistunut: globaalissa taloudessa maiden välinen kilpailu jatkuu samoin kuin Piilaakson kaltaiset alueelliset innovaatio-keskittymät ajavat voimakasta tuottavuus- sekä talouskasvun sykäystä ja verkostojen suorittamat projektit ovat työllisyyden lähteitä. Mutta näiden lisäksi globaali arvoverkosto ulottuu yhä enemmän myös yksittäisten yritysten ja työtehtävien tason uudelleenorganisointiin. Kaikki nämä kolme, yllä esitettyä globaalien arvoverkoston tasoa on huomioitava, jotta sen uudessa ympäristössä voi onnistua: alueellinen, yritys- ja toimintotaso.

Viimeksi mainitulla tasolla käynnissä on schumpeterilainen "luovan tuhon" kehitys, jossa matalamman tuottavuuden yritykset häviävät kilpailussa korkeamman tuottavuuden yrityksille. Seurauksena työntekijät siirtyvät näistä hävinneistä yrityksistä korkeampaa lisäarvoa tuottaviin yrityksiin ja työtehtäviin. Käytännössä se näkyy myös korkeampina palkkoina. Myös yrityksen sisällä työ siirtyy matalamman tuottavuuden toiminnoista korkeamman tuottavuuden toimintoihin, joihin yrityksen kannattaa keskittyä. Näihin tehtäviin siirryessään työntekijän tuottama lisäarvo jälleen kasvaa, samoin kuin yleensä hänen palkkauksensa. Tällainen kulku kohti korkeamman arvon luomista johtaa sekä tuottavuuden kasvuun että palkkojen nousuun.

Se näkyy myös suomalaisissa tuottavuustutkimuksissa. Mika Maliranta on tutkinut aihetta erityisen perusteellisesti sekä tuottavuuden että palkkojen osalta. Tutkimustulos on, että kehitys, jossa työntekijät siirtyvät kilpailussa hävinneistä matalamman tuottavuuden yrityksistä korkeamman tuottavuuden yrityksiin ja niiden sisällä korkeamman arvonlisäyksen tehtäviin, on viime vuosina lisännyt tuottavuuskasvua noin 1 %-yksiköllä teollisuudessa (Maliranta 2010a ja 2010b).

Tätä täydentää Malirannan, Rouvisen ja Ylä-Anttilan (2010) laajem-masta näkökulmasta tekemä tuottavuusanalyysi, jossa innovaatiopohjaista tuottavuuskasvua katsotaan “luovan tuhon” aikaansaaman globaalien arvoverkoston rakenteellisen uudistumisen perspektiivistä. Tästä näkökulmasta katsottuna “luovan tuhon” ilmiö yhdistyneenä globaalille talouskilpailulle avautumiseen selittää Suomen yrityssektorin tuottavuuskasvun vuodesta 1985 lähtien käytännössä kokonaan. Aluksi tämä oli toimialojen, sitten yhä enemmän yritysten – ja lopulta enenevästi työtehtävien välistä rakenteellista uudistumista kohti korkeampaa arvonlisää ja korkeampia palkkoja. Kyseisellä jaksolla Suomen työn tuottavuuden kasvu on ollut keskimäärin yli 3 % vuodessa. Tuottavuuskasvun mukana palkat ovat nousseet.

Schumpeterilainen “luovan tuhon” kasvuteoria on tärkeä taloustieteen empiirisesti tukema muistutus siitä, että viime kädessä innovatiivinen yrittäjyys on kilpailun kautta sekä tuottavuus- että talouskasvun lähde. Kun tämä yhdistyy osaamistaan eteenpäin kehittäviin ja hyvinvoiviin ihmisiin, tuloksena on vähittäinen siirtyminen matalamman tuottavuuden työtehtävistä korkeamman osaamisen, lisäarvon ja palkan töihin. Tämä edellyttää kuitenkin silloin, että yrittäjyyttä ja osaamisen kehittämistä tuetaan ja että pystytään ylläpitämään riittävä työmarkkinoiden joustavuus ja avoin kilpailumarkkina.

Lopulta tämä kaikki on tietysti mahdollista vain, jos on tämän toteuttavia hyvinvoivia osajia. Tämä tuo jälleen takaisin koko pohdinnan läpikulkevaan teemaan yhdistävän kansallisen hankkeen tarpeesta, joka edellyttää eri osapuolten intressejä yhdistävää uutta sopimusta.

Isona mahdollisuutena on luoda malli, jossa tuottavuuskasvu mahdollistaa työntekijöille kasvavat palkat sekä yrityksille paremman arvonluonnin kilpailukyvyyn – ja valtio saa verotuloja, joilla vahvistaa sekä ihmisten turvaa ja hyvinvointipalveluja että kaikkien yhtäläisiä mahdollisuuksia osaamisensa kehittämiseen. Lopulta laajimmassa kuvassa tämä mahdollistaa Suomen mallin hyvän kehän jatkamista vastakohtana noidankehille. Toisin sanoen tässä talouden menestys mahdollistaa vahvan turvan sekä hyvinvointipalveluiden korkean tason rahoittamisen, ja ne puolestaan tuottavat hyvinvoivia osajia jatkamaan talouden menestystä. Tämä luo Suomen kestävä kasvun mallin vahvan perustan.

Tällainen myös tarvitaan, koska globaalien arvoverkoston “luova tuho” voi positiivisten seurausten lisäksi näyttäytyä myös “tuhoavana luovuutena”. Kun globaalissa kilpailussa pärjäämätön matalan tuottavuuden yritys ei pysty jatkamaan, sen työpaikat häviävät. Ne voivat kyllä syntyä uuteen korkeamman tuottavuuden yritykseen korkeammilla palkoilla ja siirtyvät työntekijät hyötyvät, mutta se ei lohduta niitä entisiä työntekijöitä, joiden osaamiselle ei ole kysyntää. Työpaikkojen suojelemisen sijaan fokus tulisi siirtää työntekijän suojaan: Tarvitaan sellainen intressit yhdistävä sopimus, joka kaikissa tilanteissa varmistaa sekä hyvinvoinnin perustan että osaamisen kehittämisen. Monissa tilanteissa pystytään myös ennakoimaan tehtävissä edessä olevaa osaamisen päivittämisen tarvetta ja tämän tulisi olla osa uutta toimintaa. Ja tässä on myös syytä muistaa, että korkeampi osaaminen ei tarkoita samaa kuin korkeampi muodollinen koulutustaso vaan kaikkia osaamisen muotoja tarvitaan – korkea osaaminen merkitsee korkeaa kykyä edelleenkehittää osaamistaan eli oppimaan oppimista.

Tilanteeseen ei ole yksinkertaisia ratkaisuja, mutta huonoin ratkaisu on olla tekemättä yhdessä ratkaisua uudesta sopimuksesta. Sillä globaalissa taloudessa on joka tapauksessa niin, ettei Suomi voi erikseen irrottautua kuvatussa globaalissa arvoverkoston menestymisen logiikasta. Suomalaisten toimijoiden on yhdessä luotava malli, joka ohjaa kehittämään ja hallitsemaan globaalien arvoverkon korkeamman arvonlisäyksen kohtia. Muu johtaa matalan tuottavuuden kautta pienempiin palkkoihin ja työttömyyteen. Ja lopulta mikään yritys ei voi jatkaa tappiollista toimintaa kovin pitkään. Siinä mielessä vaikka tahtoa olisi kuinka paljon, niin kukaan ei pysty pakottamaan sellaisia työpaikkoja säilymään. Mutta itse työntekijästä voidaan ja tulee aina huolehtia.

Ajatuksen voisi summata: **Positiivisen “luovan tuhon” rinnalla on oltava negatiivisen “tuhoavan luovuuden” vaikutuksia tasapainottava sopimus. Positiivinen puoli voi toteutua vain, jos työ voi ohjautua riittävän avoimen markkinakilpailun ja joustavien työmarkkinoiden olosuhteissa enemmän arvoa tuottaville alueille. Mutta tällaista työmarkkinoiden liikkuvuutta ja avoimuutta globaalille kilpailulle – kaikista sen hyvistä puolista huolimatta, mukaan lukien korkeammat palkat – ei voi hyväksyä, jos sopimuksen toisena puolena ei ole vahvan hyvinvointiyhteiskunnan**

lupaus työntekijän hyvinvoinnin turvasta sekä osaamisen kehittämisen tukemisesta.

Yllä oleva sopimus on osa Suomen kestävän talouskasvun strategian sopimusta: Yllä olevat toimet tarvitaan, jos talouskasvusta ja työllisyydestä halutaan huolehtia kestävän hyvinvoinnin perustana. Samalla vain tästä kestävästä hyvinvoinnista huolehtiminen, mukaan lukien siis työntekijöiden korkea turva ja korkeatasoiset hyvinvointipalvelut sekä osaamisen kehittäminen, voi toimia tällaisen talouskasvun ja työllisyyden vahvistamisen perustana. Tällaisen sopimuksen oikeanlainen toteuttaminen on ratkaisevimpia kysymyksiä sen suhteen kuinka lähellä tuottavuus- ja talouskasvu ovat tällä ja seuraavalla vuosikymmenellä ennusteen 1,5 %:ia tai suomalaisen työvoiman potentiaalina varmasti olemassa olevaa 3 %:ia. Yhteishankkeena toteutettavan kasvustrategian tavoitteeksi on otettava tästä potentiaalista vähintään 0,5 %-yksikön toteuttaminen.

Talousteesi 8: Kilpailukyvyv ja hyvinvoinnin sopimus, joka ohjaa tuottavuuskasvuun yhdistäen siihen vahvan turvan

Tuottavuustutkimuksista tiedetään, että työntekijöiden siirtymä korkeamman lisäarvon työtehtäviin on suomalaisen tuottavuuskasvun takana. Tämä edellyttää ensinnäkin korkeaa osaamista ja innovatiivisuutta eli panostusta koulutukseen sekä tutkimus- ja kehitystyöhön. Toiseksi se edellyttää korkeaa hyvinvointia, joka on paitsi tuottavuuden perusta niin myös tarvittava turva. Vain tältä pohjalta on mahdollista hallituksen ja työntekijä- ja työnantajajärjestöjen yhteistyönä tehdä kasvustrategia, jossa riittävän joustava työmarkkina ja avoin markkinakilpailu yhdistyvät työntekijöiden korkeaan turvaan ja korkealaatuisiin hyvinvointipalveluihin sekä osaamisen kehittämiseen tarvittuna uutena tuottavuuden ja turvan perustana. Tällä tavalla intressit yhteensovittaen on mahdollista varmistaa Suomelle kasvun ja työllisyyden sekä parempien töiden ja palkkojen näkyvä tulevaisuudessa tämän vastakohtan sijaan. Yhteishankkeelle voidaan ottaa alkuun tavoitteeksi olemassaolevasta isommasta potentiaalista vähintään 0,5 %-yksikön tuottavuus- ja talouskasvun lisäys kaikkia hyödyttävällä tavalla.

Ekologisesti kestävä talous: julkinen johtajuus

Yllä esitetyt kolme isoa kohtaa on tarkoitettu osaksi kansallisen kestävän talouskasvun strategiaa, johon eri osapuolet sitoutuvat kaikkien vahvat intressit yhteenkooten. Lopulta kestävä talouskasvu tulee silloin yhdistää yllä aiemmin kuvattuihin kestävän hyvinvoinnin toimiin. Nimenomaan yhdessä ne muodostavat kokonaisvaltaisen hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushankkeen eli Suomen kestävän kasvun mallin.

Tätä on kuitenkin vielä täydennettävä kestävän kasvun perustavanlaatuisella tasolla. Kestävän talouskasvun on oltava myös ekologisesti kestävä. Kasvun strategian onkin oltava myös sellainen, että siinä samalla tapahtuu talouden siirtymä kohti ekologisesti kestävää talouskasvua.

Tässä ei voi vähätellä edessä olevaa talouden muuntautumisen tehtävää. Jotta jätämme planeettamme myös seuraaville sukupolville arvokkaan elämän edellytykset antavana paikkana, on toimittava välittömästi. Yllä esitetyn ennusteen ilmastonmuutoksen etenemisestä yli kriittisenä rajana pidetyn 2 asteen lämpötilan lisäyksen vuoteen 2050 mennessä ei saa antaa toteutua.

On myös tunnustettava, että tällä sopeutumisella on taloudellisia kustannuksia. EU:ssa yhdessä tehty 2020-sopimus, jossa jäsenmaat ovat luvanneet vähentää vuoteen 2020 mennessä kasvihuonekaasujen päästöjä 20%, lisätä energiatehokkuutta 20% ja saavuttaa uusiutuvien energialähteiden käytössä 20% taso, tulee myös maksamaan. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen arvion mukaan ilmastonmuutokseen sopeutumisen taloudellinen mittakaava on luokkaa 0,8 % bkt:stä (TEM 2008). Tämä vastaa hyvin lähelle Sternin laskelmaa, jonka mukaan ilmastonmuutoksen estämiseen tarvitaan vuosittain 1 % bkt:stä panostus. Toisaalta mikäli ei reagoida riittävän ajoissa, ilmastonmuutoksen etenemisestä riippuen sen vaikutukset supistavat maailman bkt:tä 5–20 % (Stern 2007).

Eettisesti voidaan tietysti hyvin perustellusti suhteuttaa tätä 0,8% tai 1% 'uhrausta' ekologisen kestävyuden eteen toteamalla, että se on sama kuin kysyä: **Voisitko kuvitella käyttäväsi 1 % ajastasi tulevista sukupolvista välittämiseen? Riittääkö 99 % ajasta itsestäsi välittämiseen?**

Vaikka asiaa katsottaisiin pelkästään puhtaan taloudellisesta näkökulmasta, niin nopea toiminta on vaatimastaan panostuksesta huolimatta myös ainoa taloudellisesti rationaalinen ratkaisu, kuten Sternin laskelma osoittaa. Samalla on tärkeää nähdä myös asian toinen puoli. OECD:n arvion mukaan seuraavat suurimmat omaisuudet maailmassa tehdään juuri ympäristö- ja energiateknologioiden alueella (ks. OECD 2010 ja 2011). Tässä on isoimpia tulevan talouskasvun lähteitä, mm. uusiutuviin energialähteisiin liittyen. On käännettävä haaste myös mahdollisuudeksi. Tässä on Suomelle merkittävä uusi innovaatiovetoisen kasvun paikka, mukaan lukien uusi teknologia.

Samalla kun tunnustetaan, ettei ole realistista odottaa että kaikki kustannukset ovat luonteeltaan investointeja – eivät ne ole, sillä osa niistä on todella luonteeltaan vahingonkorvausmaksuja, joilla korjataan toimijoiden itse aiheuttamia vakavia ympäristön vahinkoja – niin merkittävä osa voi kyllä olla myös investointia, joka tuottaa myöhemmin. On mahdollista luoda toimintamalli, jossa yllä mainitusta 1 %:sta puolet ovat kustannuksia ja puolet investointia. Investointien aikaansaamille innovaatioille on maailmanlaajuinen markkina, sillä kaikkialla tarvitaan saman ongelman ratkaisuja.

Tässä on siis jälleen Suomelle myös ison mahdollisuuden kohta: Oikein toteutettuna talouskasvun muuntaminen ekologisesti kestäväksi kasvuksi voi olla kustannusten jälkeen Suomelle myös talouskasvun lähde. Jos Suomi toimii todella määrätietoisesti edelläkävijänä, ei ole epärealistista saavuttaa edellisten kohtien kasvusta merkittävä osa nimenomaan tämän alan innovaatioiden kautta.

Tämä ei ole tietenkään automaattista vaan edellyttää hyvin järjestelmällistä julkista johtajuutta sekä toimia. Julkisen sektorin tulee näyttää mallia uudistumalla itse edelläkävijänä kokonaan ekologisesti kestäväälle pohjalle. Tämä olisi paitsi kansallisesti niin kansainvälisesti merkittävä teko, joka sijoittaisi Suomea maailmankartalla alan suunnannäyttäjäksi. Tällainen kävisi hallitustason näkyväksi suureksi linjaukseksi.

Ensimmäinen tarvittava sitä tukeva käytännön toimi ovat ekologisesti kestävä kasvun mukaiset julkiset hankinnat. Suomessa valtion ja kuntien julkiset hankinnat ovat vuodessa yhteensä noin 30 miljardia euroa (EU Commission 2011). EU:ssa julkiset hankinnat ovat vuosittain

lähes 2 500 miljardia euroa (ibid.). Julkisilla hankinnoilla on mahdollista vaikuttaa todella suuresti uusiutuvien energialähteiden, energia-tehokkuuden, liikkumisratkaisujen, rakentamisen jne. alueisiin tavalla, joka synnyttää myös ekologisesti kestävä kehityksen innovaatioita vetävän markkinan. Ekologinen kestävyys on siis otettava julkisten hankintojen yhdeksi keskeisimmistä ohjaavista kriteereistä. Samalla julkisten hankintojen johtamista ja osaamista on kehitettävä nykyistä huomattavasti vahvemmaksi, mikä edellyttää nykyisen liian hajautuneen hankintatoimen kokoamista tässä suhteessa vahvuudeltaan riittävän isoihin kokonaisuuksiin.

Toiseksi julkisissa investoinneissa innovaatioihin eli julkisessa tutkimus- ja kehitysrahoituksessa on nostettava ekologisesti kestävä kasvun teemaa yhä vahvemmin. Lopulta tarvitaan innovaatioita, jotka voivat levitä laajasti koko yhteiskunnassa ja synnyttää samalla ekologisesti kestävästä kehityksestä yrittäjyyden kautta talouskasvun ja työllisyyden sekä niiden kautta hyvinvoinnin uuden lähteen. Jos jossain harvinaisessa kohdassa on selvää, missä yksi maailman tuleva kasvun alue sijaitsee, niin se on tässä: Jo nykyisin tehdyt eurooppalaiset ja globaalit päätökset ovat luoneet ekologisesti kestävä kehityksen ratkaisuille valtavan markkinapotentiaalin, joka tulee vuoden 2020 jälkeen vain kasvamaan.

Suomessa on tällä hetkellä hieman yli 100 yritystä, joilla on ympäristöteknologian patentteja; näiden yritysten liikevaihto on 3,5 miljardia euroa ja ne työllistävät yli 10 000 henkeä (PalMBERG 2011; ks. myös laajemmin Tekes 2011). Se ei ole enää aivan pienen mittakaavan toimintaa suhteessa bkt:hen eikä työllisyysvaikutukseltaan, mutta OECD:n maa-arvio muistuttaa, että Suomi on tässä vasta hyvin alussa ja paljon potentiaalia on käyttämättä (OECD 2009). Esimerkiksi pelkästään uusiutuvan energian osalta maailmanmarkkina on valtava: se vastaa jo noin puolta maailman kaikista uusista energiateknologian investoinneista ja kaikesta uudesta rakennettavasta energiakapasiteetista (OECD 2010).

Ekologisesti kestävä kehityksen innovaatioita rahoitettaessa on tärkeää pitää mielessä käsitteeseen riittävän laaja kulma: Kyse ei ole siitä, että on vain erillinen ”vihreän teknologian” alue, joka yrittää kompensoida muiden teknologioiden vaikutuksia. Kyse on ekologisen kestävyuden periaatteen läpiviemisestä kaikilla alueilla. Tätä voi verrata suoraan siihen, että ICT/Internet-vallankumous ei tarkoita vain ICT-/Internet-teknologian valmistamista vaan kaikkein tärkeimmin niiden

hyödyntämistä kaikilla alueilla. Esimerkiksi ICT-innovaatiot ovat älyliikenteestä alkaen keskeinen osa siirtymässä kohti ekologista kestävyttä. Itse asiassa kaikilla Suomen talouden isoimmilla innovaation alueilla ICT:stä metsäteollisuuteen tai konepajateollisuuteen tarvitsee kehittää kestävä kasvun mallit.

Samalla innovaation käsite on ymmärrettävä edellä esitetysti sen koko laajuudessa. Kyse ei ole vain uuden teknologian luomisesta tai käyttöönotosta. Eikä kyse ole edes vain tuote- ja palveluinnovaatioista niihin liittyvine design-, markkinointi- ja liiketoimintainnovaatioineen, vaikka tätäkin tietenkin tarvitaan. Kyse on lopulta kokonaisen toimintatavan muuttamisesta eli siitä miten toimintoja organisoidaan: mittakaava voi olla yksittäisen yrityksen toiminnasta kokonaiseen elämysympäristöön ja yhteiskuntaan ulottuva. Koko ajan julkisessa innovaatiopanostuksessa on tietenkin oltava myös korkeatasoinen johtajuus ja sen tuottavuuden arviointi: täytyy olla riittävän kunnianhimoinen riskitaso, mutta lopulta ekologisen kestävyden kannalta kokonaisuutta arvioitaessa inputin sijaan ratkaisee käytäntöön siirtynyt output. Tässä suhteessa tehokkaampi ote innovaation tuloksellisuuteen on ratkaisujen kiireellisyyden vuoksi hyvin kriittinen.

Kolmanneksi tätä innovaatiopohjaista kulkua kohti ekologisesti kestävä kasvua tarvitsee kannustaa ja ohjata myös lainsäädännöllisin keinoin. Näin valjastetaan itse asiassa globaalin arvoverkoston "luovan tuhon" voima ekologisen kestävyden palvelukseen yhdistämällä avoimen markkinakilpailun voima pelisääntöihin, jotka ohjaavat markkinoiden innovatiivista kapasiteettia tähän suuntaan (vrt. kestävä kasvun "luovan tuhon" talouskirjallisuuteen, kuten Hart ja Milstein 2003 ja 2005; Hartshorn et al. 2005).

Kun nämä yllä esitetyt lähestymistavat yhdistetään, niin tässä on hyvinkin realistisesti Suomelle merkittävän mahdollisuuden kohta:

Talousteesi 9: Edelläkävijyys ekologisesti kestävä kasvun luomisessa

Kestävä kasvun käsite tarkoittaa kasvua, joka on myös ekologisesti kestävä. Tämä talouden siirtymä kestäväan ekologisuuteen on tulevina vuosina välttämätöntä ilmastonmuutokseen vastaamiseksi. Tällä on kustannuksia mutta samalla siihen sisältyy myös suuria mahdollisuuksia, kun arvioiden mukaan seuraavat suurimmat taloudelliset menestystarinat ovat juuri tällä alueella. Panostamalla nykyistä vielä merkittävästi enemmän innovaatioihin tällä alueella on mahdollista luoda ekologisesti kestävä elämän ratkaisuja ja tämän mukaista talouskasvua. Tässä tarvitaan hallituksen näkyvää linjausta sekä julkisen puolen edelläkävijyyttä mm. suuntaamalla vuosittaisia 30 miljardin euron julkisia hankintoja ekologisuus keskeisenä kriteerinä, tekemällä siitä ison innovaatio-rahastusta suuntaavan läpileikkaavan teeman ja vaikuttamalla samaan suuntaan lainsäädännöllisesti. Yhdessä näillä keinoilla on realistista ajatella, että ekologisesti kestävästä kasvusta voi tulla merkittävä osa aiemmissa kohdissa esitettyä talouskasvua (oikein toteutettuna tämä voisi hyvin vastata esimerkiksi 0,5 %-yksikköä yllä esitetystä talouskasvun lähteistä).

Kestävä kasvua tukeva verotus: kannustavuus, oikeudenmukaisuus ja kestävyys

Yhdessä edelliset kohdat luovat sellaisen Suomen kestävä kasvun mallin, jossa kestävä talous mahdollistaa hyvinvointiyhteiskunnan jatkumisen ja kestävä hyvinvointi puolestaan toimii hyvinvoivien osajien perustana jatkaa kestävä talouden ylläpitoa – tavalla joka on myös ekologisesti kestävä.

Kestävä kasvun mallin isot kohdat voi viimeistellä tätä tukevan julkisen päätöksenteon pääprinsiippien muotoilulla. Samat prinssiipit käyvät sovelletusti verotuksesta muuhun julkiseen päätöksentekoon ulottuen, kuten esimerkiksi investointeihin, hankintoihin ja lainsäädännöllisiin ratkaisuihin.

Kestävän kasvun mallista seuraa julkiselle päätöksenteolle kolme isoa periaatetta:

► **Taloudellinen kestävyys:**

Miten tämä edistää taloudellista kestävyyttä?

Eli miten tämä lisää tuottavuutta, innovatiivisuutta, yrittäjyyttä, työllisyyttä, kilpailukykyä ja talouskasvua?

► **Hyvinvoinnillinen kestävyys (sosiaalinen kestävyys):**

Miten tämä edistää hyvinvoinnin kestävyyttä (sosiaalista kestävyyttä)?

Eli miten tämä lisää oikeudenmukaisuutta, yhtäläisiä mahdollisuuksia, suojaa ja mukaanottoa sekä kaikkien varsinaista hyvinvointia?

► **Ekologinen kestävyys:**

Miten tämä edistää ekologista kestävyyttä?

Eli miten tämä edistää ympäristön hyvinvointia ja tulevien sukupolvien mahdollisuutta elää arvokasta elämää?

Verotuksessa nämä periaatteet tarkoittavat seuraavanlaista suuntaa. Tässä esitettävät suuntaukset on tarkistettu valtiovarainministeriön laskelmien mukaisesti sekä kestäviksi että realistisiksi, ja ne voidaan toteuttaa fiskaalisesti neutraalisti painopisteiden siirtoina (ks. VM 2010b). Kestävää kasvua tukevaa verotusta ohjaavat kolme periaatetta, jotka voi eritellä näiden otsikoiden alla seuraavasti:

► **Taloudellinen kestävyys: kannustavuus**

Verotuksen kannustavuus uudistus eli työllistävää tuottavuuspohjaista talouskasvua edistävä verotus: Globaalissa talouskilpailussa verotuksen on oltava kestävä talouskasvua kannustava eli työtä, yrittämistä, innovointia ja niiden kautta tuottavuutta kannustava. Työn tulovero tulee pitää sitä kannustavalla tasolla. Sama koskee yrittämisen tuloveroa eli yhteisöveroa. Niiden sijaan verotuksen painopiste tulee siirtää ekologisesti ja hyvinvoinnillisesti kestävämpään kulutukseen. Tuloverojen ja pääomaverojen tasapainossa ohjaavana periaatteena on tuloverojen kannustavuus ja pääomaverojen oikeudenmukaisuus: eli työntekijän tuloveron ja yhteisöveron pitäminen kannustavalla tasolla tavalla, joka on samanaikaisesti yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta

vahvistava pääomaveron osalta. Tätä merkitsee yhteiskunnallisella tasolla kannustavuus.

- Työn kannustavuus: Työn tuloveroon ei kiristystä vaan pikemmin keventämistä
- Työllistämisen kannustavuus: Yhteisöverossa sama kuin työn kohdalla
- Innovoinnin kannustavuus: Innovointityölle verokannustimet

► **Hyvinvoinnillinen kestävyys: oikeudenmukaisuus**

Verotuksen hyvinvointiuudistus eli kaikkien hyvinvointia edistävät verotukselliset keinot: Verotuksen on oltava jokaisen hyvinvoinnista oikeudenmukaisella tavalla välittävää eli kaikkien yhtäläisiä mahdollisuuksia, suojaa ja mukaanottoa edistävää (verotuksen kautta palveluiden rahoittaminen sekä hyvinvoinnilliseen turvaan investoivat tulonsiirrot). Tätä on yhteiskunnallisella tasolla kaikista välittäminen. Tämä tarkoittaa, että progressiivisen verotuksen tulee jatkossakin tasata hyvinvoinnin eroja kaikkein hyväosaisimpien ja vähäosaisempien välillä. Verotuksen tulee edistää hyvinvointia lisäksi muun muassa terveydelle haitallisten tuotteiden valmisteveroilla ja hyvinvointia edistävien asioiden kannustimilla: eli fyysiselle terveydelle vahingollisten ruoka-aineiden, juomien ja muiden aineiden verotuksen kiristäminen (erityisen lihottavat ruoat, alkoholi ja tupakka) ja henkiseen hyvinvointiin työelämässä investoinneille verokannustin (vrt. tuote- ja kehitystyön verokannustin).

- Oikeudenmukaisuus: kaikkien mahdollisuudet, suoja ja mukaanotto
- Terveysvero: Terveydelle haitallisten tuotteiden valmisteverojen lisääminen
- Työhyvinvointi: Työhyvinvoinnin investointien verokannustimet

► **Ekologinen kestävyys: kestävyys**

Lopulta verotuksen täytyy myös edistää ekologista kestävyyttä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että painopisteen tulee tuloverojen sijaan olla tätä edistävästi ympäristö-, energia-, liikenne- ja kulutusverotuksessa. Tämä merkitsee verotusta, jonka ohjaavana periaatteena

on luoda insentiivit ekologisemmille ratkaisuille ja disinsentiivit kestäättömille valmisteverosta ja arvonlisäverosta ajoneuvo-verotukseen ulottuen. Tätä tarkoittaa yhteiskunnallisella tasolla kestävyys.

- Kulutus: Painopisteenä kulutuksen verotus ekologisen kestävyden vuoksi (alv)
- Valmistus: Ekologiseen kestävyteen ohjaavat valmisteverot (energia jne.)
- Liikkuminen: Ajoneuvoverotus jossa voimakkaat ekologisuuden insentiivit ja kestäättömyyden disinsentiivit

Nämä kolme pääperiaatetta ohjaavat talouskasvua kannustavaa, kaikkien hyvinvoinnista oikeudenmukaisesti välittävää ja ekologisesti kestävää verotusta.

On tietenkin totta, että verotus itsessään ei synnytä talouskasvua, mutta sen ei pidä myöskään olla sen esteenä. Ja parhaimmillaan verotus voi kyllä aktivoida ihmisiä työllään ja yrityksiä innovoinnillaan synnyttämään talouskasvua sekä ohjata sitä myös olemaan taloudellisesti, hyvinvoinnillisesti ja ekologisesti kestävää.

Talousteesi 10: Kestävä kasvua tukeva verouudistus eli oikeudenmukainen, kannustava ja kestävä verotus

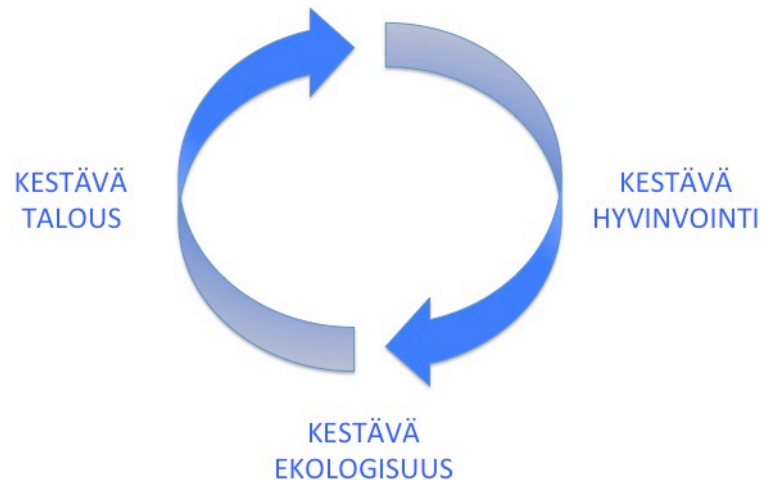
Kestävän kasvun mallin kolmen pääperiaatteen soveltaminen verotuksessa – ja laajemmin julkisessa päätöksenteossa: taloudellinen, hyvinvoinnillinen ja ekologinen kestävyys. Verotuksessa nämä tarkoittavat kolmena johtavana periaatteena seuraavia: kannustavuus (työlle, yrittämiselle, innovaatiolle sekä niiden kautta työllisyydelle, tuottavuudelle ja talouskasvulle), välittäminen (oikeudenmukaisuus eli yhtäläiset mahdollisuudet, suoja & mukanapito ja hyvinvoinnin edistämisen kannustimet & vastakohtien disinsentiivit), kestävyys (ekologisesti kestävä insentivointi ja kestäättömyyden disinsentivointi). Verotus ei luo talouskasvua, mutta tällä tavalla kestävä kasvun periaatteiden kokonaisvaltaisesti ohjaamana se voi kyllä joko aktivoida tai deaktivoida sitä. Periaatteessa voidaan ajatella, että tällä tavalla järjestelmällisesti toteutettuna välittävällä, kannustavalla ja kestäväällä verotuksella voi hyvinkin olla yllä kuvattujen kasvun lähteiden liikkeelle saamiseen 0,5 %-yksikön vaikutus.

SUOMEN KESTÄVÄN KASVUN MALLI

SUOMEN KESTÄVÄN KASVUN MALLI

Yhdessä tässä esitetyt kestävä hyvinvoinnin, kestävä talouden ja kestävä ekologisuuden näkökulmat luovat kestävä kasvun mallin – “Suomen mallin 2.0” – joka vastaa edessä oleviin suurhaasteisiin. Tässä kestävä kasvun mallissa nämä tekijät muodostavat keskenään toisiaan ruokkivan hyvän kierteen noidankehän sijaan. Kestävä talous mahdollistaa hyvinvointiyhteiskunnan taloudellisen jatkumisen, ja hyvinvointiyhteiskunta puolestaan tuottaa kestävältä pohjalta hyvinvoivia osajia jatkamaan talouden menestystä – ekologisesti kestävällä tavalla. Seuraava kuva summaa tämän mallin ytimen:

Suomen kestävä kasvun malli: Hyvän kehä vs. noidankehä

Samalla jo alussa todettiin, että käytännössä tällaisen kestävä kasvun mallin rakentaminen edellyttää uutta yhteistä kansallista projektia, joka ylittää puoluerajat, hallitus-oppositiolinjat tai työntekijä- ja työnantajajärjestöjen jaot. Kyseessä on samalla tavalla yhdistäväksi

tarkoitettu hanke kuin teollisena aikana oli sen hyvinvointivaltio. Tämä on uuden hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuushanke – eli Suomen tulevaisuusstrategia. Kyse on edessä olevien isojen uusien haasteiden yhdessä ratkaisemisesta niin, että Suomi näyttää millainen on tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunta. Kyse on seuraavien vuosikymmenten talouden, hyvinvoinnin ja ekologisen kestävyuden edellytysten rakentamisesta, “2030-diilistä”. Pelkkä retoriikka “hyvinvointiyhteiskunnan puolustamisesta” ei nyt riitä vaan tarvitaan päätöksiä tässä esiin nostetuissa isoissa konkreettisissa kysymyksissä. Valinta ei nyt Suuren taantuman keskellä ole yhtään pienempi kuin hyvinvointiyhteiskunnan jatkuminen tai siitä luopuminen: a New Deal – or No Deal.

KEHITYKSEN PÄÄMÄÄRÄ: ARVOKAS ELÄMÄ

ARVOKAS ELÄMÄ: “DIGNITY AS DEVELOPMENT”

Mikä on kehityksen päämäärä?

Lopulta on kuitenkin palattava myös alussa viitattuun pohjimmaiseen kysymykseen: Mikä on kestävän kasvun päämäärä? Toisin sanoen: Mikä on kestävän kasvun arvoperusta ja kulttuurinen kehys? Tämä on samalla vastaamista kysymykseen: Mitä on lopulta ‘kehitys’?

Tämän käsittely ei sinänsä ole välttämätöntä käytännön kestävän kasvun mallin rakentamiselle ja siitä tehtävälle yhteiskuntasopimukselle, sillä niiden elementit on jo esitelty ja ne voidaan toteuttaa riippumatta näkemyksestä viimekätisestä päämäärästä. Itse asiassa tässä tarkoitetun yhteiskuntasopimuksen osapuolten kannalta heidän intressiensä suhteen täysin riittävät perusteet on jo annettu edellä.

Kuitenkin tulevaisuuselonteon prosessissa pyritään tarkoituksellisesti myös avaamaan tavanomaista päätöksentekoa laajempia näkymiä ja kysymyksiä. Tässä hengessä lähestytään nyt lopuksi myös tätä laajempaa filosofista tasoa.

Teollista yhteiskuntaa hallitsi kehityksen päämääränä hyvin voimakkaasti talouskasvu. Pelkkä täsmentämätön talouskasvu ei kuitenkaan enää riitä päämääräksi, yksinkertaisesti jo siksi että se on tullut ekologisesti mahdottomaksi ja lisäksi sen suhde hyvinvoinnin lisääntymiseen on epäselvä (sama koskee bruttokansantuotetta kehityksen mittarina, sillä myös hyvinvointia vähentävä ja ekologisesti tuhoava tuotanto lasketaan bkt:n kasvuna).

Jo tämän käsittelyn alussa esitettiin, että kestävän kasvun ja kehityksen perimmäisenä päämääräksi on nostettava arvokkaan elämän edellytysten edistäminen. Nyt tämän merkitys on avattava lopuksi kokonaan auki.

Käsittelyssä on hyödynnetty yhteiskunnallisen kehityksen laajemmista päämääristä viime aikojen kolmea merkittävintä teoriaa: 1900-luvun lopun kaksi vaikutusvaltaisinta teoriaa ovat Amartya Senin *Development as Freedom* (1999) sekä John Rawlsin *Theory of Justice* (1971). 2000-

luvun alussa näiden rinnalle on kehittynyt kolmas iso lähestymistapa eli onnellisuuden taloustiede ja positiivinen psykologia, jonka tunnetuimpia edustajia ovat nobelistit Joseph Stiglitz ja Daniel Kahneman.

Tässä käsittelyssä Rawlsin oikeudenmukaisuuden teoriaa on käytetty hyvinvointiyhteiskunnan eettisenä perusteluna. Senin vapauksien käsitettä on sovellettu kestävän talouskasvun eettisenä päämääränä olevan hyvinvoinnin kohdalla. Onnellisuuden taloustiedettä ja positiivista psykologiaa on hyödynnetty hyvinvoinnin sisällön syventämisessä. Nyt arvokkaan elämän käsitteen suhde näihin on kirjoitettava kokonaisuutena auki. Näin sen täsmällinen arvoperusta, kulttuurinen kehys ja päämäärä tulevat myös ilmaistuksi.

Rawls: Justice as Fairness

Rawlsin *A Theory of Justice* (1971) on koko 1900-luvun vaikutusvaltaisin yhteiskuntafilosofinen teos, jossa hän esittää tunnetun “justice as fairness”-teoriaansa. Myöhemmissä kirjoituksissa hän täsmensi sitä joiltain yksityiskohdiltaan (esim. Rawls 2001).

Tätä teoriaa on tässä käytetty siis kestävän hyvinvoinnin mukaisesti uudistetun hyvinvointiyhteiskunnan eettisenä perusteluna johtamalla se *oikeudenmukaisuuden* käsitteestä, johon sisältyy *reilujen yhtäläisten mahdollisuuksien periaate*.

Rawls aloittaa käsittelynsä pyytämällä lukijansa kuvittelemaan ihmiset “alkuperäiseen asemaan” (original position) kysymään “tietämättömyyden verhon” (veil of ignorance) takaa: Millainen on oikeudenmukainen yhteiskunta? Lähtökohtana on siis, että ihmiset eivät tässä tilassa tiedä, missä asemassa he tulevat yhteiskunnassa elämään. Näin he päätyvät ensin yksimielisyyteen, että oikeudenmukaista yhteiskuntaa ohjaavat sellaiset periaatteet, jotka kaikki voivat kokea oikeudenmukaisiksi riippumatta siitä missä asemassa tässä yhteiskunnassa itse elävät. Tällaisesta yksimielisyydestä seuraavina periaatteina Rawls muotoilee sitten kaksi kuuluisaa oikeudenmukaista yhteiskuntaa johtavaa pääperiaatetta. Ensimmäinen on Vapausperiaate (Liberty Principle) ja toinen Yhtäläisyysperiaate (Equality Principle).

Vapausperiaatteen mukaan jokaisella on yhtäläinen oikeus perusvapauksiin tavalla, joka on yhteensopiva muiden vastaavan oikeuden kanssa. Näihin vapauksiin kuuluvat esimerkiksi uskon-, mielipiteen-, itsensä ilmaisun ja toteuttamisen vapaus sekä myös esimerkiksi vapaus yksityisomaisuuteen.

Yhtäläisyysperiaate tarkoittaa reilujen yhtäläisten mahdollisuuksien periaatetta (fair equality of opportunity). Reiluus merkitsee, että kyse ei ole vain muodollisesta yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteesta, vaan olennaista on että jokaisella ihmisellä on käytännössä yhtäläiset mahdollisuudet esimerkiksi koulutukseen, jossa toteuttaa mahdollisimman täydesti omaa potentiaaliaan. Oikeudenmukaisuudesta seuraa, että kaikilla on oltava käytännön tasolla reilut yhtäläiset mahdollisuudet hyvinvointiin. (Rawls jakaa Yhtäläisyysperiaatteen lisäksi toiseen, kiistanalaisempaan alakohtaan nimeltä eroperiaate, difference principle, jonka mukaan vain sellainen epäyhtäläisyys on oikeutettua, joka toimii yhteiskunnan kaikkein huonoinosaisten hyväksi eli käytännössä vain sellainen poliittisen vallan, taloudellisen omaisuuden jne. epätasa-arvoinen jakautuminen on oikeutettua, jonka hyväksyminen edistää aidosti kaikkien suurinta hyvää.)

Näiden periaatteiden pohjalta ihmiset tekevät ”yhteiskuntasopimuksen” oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta. Rawls jatkaa näin Hobbesin, Locken, Rousseauin ja Kantin filosofista yhteiskuntasopimuksen perinnettä, jossa sopimus tehtiin korvaamaan olemassaolon taistelun kaltainen ”luonnontila” (Hobbes: *Leviathan* (1651), Locke: *Second Treatise of Government* (1689), Rousseau, *Du contrat social* (1762), Kant: *Die Metaphysik der Sitten*, (1797)).

Sen: Development as Freedom

Vastaavasti kehityksen filosofian alueella koko 1900-luvun varmasti vaikutusvaltaisin jäsennys on Amartya Senin ”development as freedom”-teoria (esim. Sen 1980, 1999; ks. myös myöhemmistä jatkokehittelyistä Sen 2009).

Senin tunnetun ”development as freedom”-teesin mukaan kehitys on vapauksien lisääntymistä. Toisin sanoen kehitys merkitsee koko ajan suurempaa vapautta esimerkiksi nälästä, sairaudesta, tietämättö-

myydestä ja köyhyydestä eli toisin päin ilmaisten vapautta hyvinvointiin. Yhtä lailla se merkitsee muita vapauden lajeja, kuten vaikka muita YK:n ihmisoikeusjulistuksessa lueteltuja.

Senin teoriaa on tässä käytetty kestävän talouskasvun viimekätisen eettisen päämäärän ilmaisuna: kestävä talouskasvu on olemassa ihmisten *vapauksien* lisäämiseksi, mukaan lukien vapaus hyvinvointiin (tämä on vastaus kysymykseen: miksi talouskasvua?).

Filosofisesti Sen jatkaa erityisesti Adam Smithin liberalistista perinnettä. Tämän käsittelyn kannalta olennaista on, että kapitalismin isäksikin kutsutulle Smithille talous oli olemassa eettisten päämäärien palvelemista varten. Paljon huomiota saaneen teoksen *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776) keskiössä oleva teesi – että taloudessa keskittyminen itseintressin edistämiseen tuottaa samalla myös parhaan tuloksen kokonaisuuden intressin kannalta, kun se toteutetaan vapailla markkinoilla tapahtuvassa kilpailussa – perustelee eettisellä tasolla itseintressin nimenomaan yhteisen intressin parhaalla edistämisellä. Se on kapitalismin eettinen perustelu. Smith olikin vähintään yhtä paljon moraalifilosofi kuin taloustieteilijä ja itse hän piti tärkeämpänä saavutuksenaan ja pääteoksenaan teosta *The Theory of Moral Sentiments* (1759). Siinä esitetyssä moraaliteoriassa hän kuvaa, kuinka oikein ymmärretty itseintressi sisältää myös toiset ihmiset, sillä ihminen on olento, joka kokee myös iloa toisten ilosta sekä surua toisten surusta. Oikeastaan Smith peräänkuuluttaa näin valjastamaan talouden moraalifilosofisen päämäärän ajamiseen. Teokset *The Wealth of Nations* ja *The Theory of Moral Sentiments* muodostavat yhdessä laajemman moraalifilosofisen kokonaisvision, jossa talouden tehtävä on palvella eettisiä päämääriä.

Senin kaikkein tärkeimpiä kontribuutioita on vapauden käsitteen kytkeminen kykenemisen käsitteeseen määreellä ”freedom as capability”: vapaus merkitsee *kykenemistä* (*capability*). Kykenemiset ovat vapauksia merkityksessä todelliset mahdollisuudet. (’Capability’ voidaankin kääntää myös useilla muilla mahdollisuus-käsitteen versioilla, kuten esimerkiksi mahdollisuus, käytännön mahdollisuus, tosiasiallinen mahdollisuus, toimintamahdollisuus jne. Ilmaiset todellinen vapaus, käytännön vapaus tai tosiasiallinen vapaus ovat myös mahdollisia saman idean käännoiksi. Samoin se voidaan kääntää kykeneminen/pystyminen-ilmaisujen eri versioilla, kuten kyky, kykeneminen, kykenevyudet tai pystyminen. Tässä

on valittu ensisijaiseksi käännökseksi ilmaisu kykeneminen, koska se sisältää yhdessä sanassa käsitteen kaksi pääajatusta eli vapauden merkityksessä todelliset mahdollisuudet sekä lisäksi se ilmaisee ulkoisen kykenemisen lisäksi myös henkilön sisäistä kykenemistä. Kaikkia tässä mainittuja ilmaisia käytetään nyt ilmaisun 'capability' kanssa samanmerkityksisinä synonyymeinä.)

Sen korostaa, että vapauden käsite on hyvin tyhjä, jos se ei yhdisty tosiasiallisiin taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin kykenemisiin. Esimerkiksi vapaus toteuttaa itseään on tyhjä, jos sen mukana ei tule tosiasiallista kykenemistä päästä koulutukseen kehittämään itseään. Kuuluisin Senin analysoima esimerkki ovat nälänhädät: Käytännössä useimmat nälänhädät eivät johdu ruoan puuttumisesta vaan siitä, että tällaisessa tilanteessa ihmisiltä puuttuu tosiasiallinen kykeneminen eli heillä ei ole varaa ostaa olemassaolevaa ruokaa. Sen viittaa esimerkkinä Bengalin vuoden 1943 nälänhätään, jonka hän koki omakohtaisesti ja jossa kolme miljoonaa ihmistä näännytti nälkään: Kenenkään negatiivista vapautta ei loukattu (ketään ei estetty ostamasta ruokaa), mutta silti kolme miljoonaa ihmistä kuoli nälkään, koska heillä ei ollut positiivista vapautta eli tosiasiallista mahdollisuutta ostaa ruokaa (Sen 1981).

Tämä tausta näkyy Senin lähestymistavassa, joka antaa lisämahdollisuuksia moraalisten päämäärien edistämiseen. Rawlsin alkuperäisen aseman tietämättömyyden verhon ajatusvälineen sijaan hän käyttää moraalisten valintojen välineenä Smithin "puolueetonta katsojaa" (impartial spectator), joka arvioi itsen toimintaa asettumalla katsomaan sitä ikään kuin itsen ulkopuolelta: Miltä oma toimintani näyttää itseni ulkopuolelta katsottuna ja haluanko valita itseni sellaisena? Moraalista on se, mitä puolueeton katsoja valitsee.

Sen haluaa viedä moraalialla vielä enemmän käytäntöön ja siksi hän on äskettäin täydentänyt lähestymistapaansa (Sen 2009). Sen korostaa, että olennaista on nimenomaan pystyä edistämään moraalialla valintoja reaali maailmassa. Tälle puoleettoman katsojan moraalialla valinnan käyttö antaa käytännön lisävälineen. Senin lähestymistavassa on seuraavat kolme tasoa: Myös Sen kehottaa katsomaan tilannetta Smithin puolueettoman katsojan näkökulmasta eli siten miltä se ulkopuolisen arvioijan näkökulmasta näyttää kyseessä olevaa yhteisöä laajemminkin katsottuna. Mutta tärkeästi puolueettoman katsojan moraalialla arvioitavana ovat erityisesti kykenemiset eli realisoituneen moraalialla

taso. Ja kaikkein tärkeimmin Senin puolueetonta katsojaa luonnehtii erityisesti se, että hän vertailee vaihtoehtojen välillä: eli kumpi vaihtoehto on parempi (tai huonompi)? Näin hän voi valita moraalialla paremman (tai vähemmän huonon) vaihtoehtojen käytännön tilanteissa, riippumatta siitä millainen on 'täydellinen' yhteiskunta. Sen antaa näin välineen valita moraalialla parempaan yhteiskuntaan johtava vaihtoehto tai puuttua moraalialla epäkohtaan vaihtoehtoja vertaamalla, vaikka käytännön yhteiskunnassa kumpikaan näistä vaihtoehtoista ei vielä tarkoittaisi täydellistä moraalialla. Voimme valita moraalialla tai vähemmän moraalialla vaihtoehtojen, vaikka se ei olisikaan vielä täydellisen moraalialla mukainen.

Arvokas elämä: "Dignity as Development"

Sekä Rawls että Sen kuvaavat erittäin arvokkaalla tavalla valitsemaansa aihetta. Rawls osoittaa, mitä oikeudenmukaisuuden käsitteestä filosofialla seuraa. Sen puolestaan tekee saman vapauden käsitteen pohjalta. Käytännössä he johtavat näin oikeudenmukaisuuden ja vapauden käsitteiden pohjalta pitkälti samat oikeudet kuin YK:n ihmisoikeusjulistuksessa, mutta antavat niille perusteellisen filosofialla argumentin (UN 1948).

Rajoitus onkin siinä, mistä he valitsevat aloittaa.

Rawls pyytää meidät kuvittelemaan itsemme alkuperäiseen asemaan ja tietämättömyyden verhon taakse kysymään: Millainen on oikeudenmukainen yhteiskunta? Mutta tätä ei voi pitää aivan "alkuperäisenä asemana". Rawls hyppää suoraan kysymykseen "millainen on oikeudenmukainen yhteiskunta?", aivan kuin se olisi itsestään selvästi jotakin mitä kaikki kysyisivät. Mutta mistä ajatus siitä, että yhteiskunnan täytyy olla oikeudenmukainen tulee? Se tarvitsee perustelun. Tämä perusta on ajatus, että jokaisella ihmisellä on sama ihmisarvo. Koska kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita, he ovat oikeudenmukaisuuden arvoisia

Vastaavasti Sen aloittaa vapauden käsitteestä, mutta hän ei perustele miksi ihmisten tulisi olla vapaita. Tämä käsite tarvitsee perustelun ja tämä on ajatus ihmisarvosta eli siitä, että kaikki ihmiset ovat vapauden arvoisia.

Tämä on syy nostaa ihmisarvo, dignity, perustavimmaksi arvoksi – ja sen mukaisesti kehityksen pohjimmaisiksi päämääräksi sitä toteuttava arvokas elämä. (Jälleen on hyvä todeta käsitteiden sisällöt täsmällisesti. Seuraavat käsitteet merkitsevät samaa ja niitä käytetään synonyymeinä: englanniksi dignity = worthiness = valuableness on suomeksi samaa merkityksen ihmisarvo = arvokkuus. Kantasanana on latinan dignitas, “worthiness/arvokkuus”, jonka juurena on puolestaan sana dignus, “worth/arvo”. Ihmisillä on siis oikeuksia, koska he ovat oikeuksien arvoisia, “worth of rights”, sekä arvojen arvoisia eli “valuable to have values”. Arvokas elämä, “dignified life”, tarkoittaa elämää jossa tämä arvokkuus toteutuu eli “a life with dignity”.)

Mutta on myös muita erittäin tärkeitä syitä.

Sekä Rawls että Sen esittivät oikeudenmukaisuuden ja kehityksen teorian ottamatta ympäristöä huomioon. Tämä näkyy voimakkaasti Senin teorian pohjalta kehitetyssä YK:n inhimillisen kehityksen indeksissä (Human Development Index), jossa ei ole käytännössä lainkaan mukana ekologisia arvoja (ks. UNDP 1990). Rawlsin teoksen yhtenä ääneenlausuttuna oletuksena on puolestaan, että jokaisen ihmisen aineellisten tarpeiden tyydyttämisen suhteen ei ole oleellista aineellista niukkuutta. Kumpikaan näistä lähestymistavoista ei ole enää ekologisen kestävyuden haasteessa voimassa.

Ihmisarvo/dignity nostetaan tässä peruskäsitteeksi ja -arvoksi myös siksi, että se on vapauden ja oikeudenmukaisuuden lisäksi elämäarvojen perusta. Tässä se menee myös pidemmälle kuin vaikka YK:n ihmisoikeusjulistus, joka jakaantuu kyllä myös elämä-, vapaus- ja oikeudenmukaisuusarvoihin, mutta jossa oikeuden kohdalla puhutaan pelkästään nyt elävän yksilön oikeudesta elämään. Tässä käytetty ihmisarvon käsite merkitsee myös tulevien sukupolvien oikeutta vastaavanlaiseen arvokkaaseen elämään, mikä tarkoittaa silloin myös ympäristön kestävyyttä. (Tässä voi huomioida, että kestävä ekologisuus esitetään tässä eettisenä velvollisuutena tulevien sukupolvien ihmisten arvokkaan elämän mahdollisuuden suhteen. Käsitteellisesti tämä muotoilu ei ota kantaa siihen merkittävään kysymykseen, onko myös muulla elämällä kuin ihmisellä itseisarvo. Kestävän ekologisuuden kannalta tässä esitetty riittää täydeksi perusteluksi.)

Ihmisarvo on perustavin käsite, koska se on kaikkien tässä mainittujen muiden arvojen ja oikeuksien eli vapauden, oikeudenmukaisuuden ja elämän perusta. Filosofisesti ottaen ne ovat seurausta arvokkuuden käsitteestä:

→ vapaus

arvokkuus → oikeudenmukaisuus

→ elämä

Tämä asemoi nyt täsmällisesti kestävästä hyvinvoinnin, kestävästä talouden ja kestävästä ekologisuuden puolesta esitetyn arvoperustan osana kokonaiskuvaa. Oikeudenmukaisuuden käsitettä käytettiin hyvinvointiyhteiskunnan eettisenä perusteluna. Oikeudenmukaisuus sisältää reilut yhtäläiset mahdollisuudet hyvinvointiin. Nyt tämän kestävästä hyvinvoinnin mukaisen hyvinvointiyhteiskunnan koko eettisen perustan voi täydentää osana arvokasta elämää eli arvokkuuden käsitteestä lähtien:

arvokkuus → oikeuden- → yhtäläinen → hyvinvointiyhteiskunta
mukaisuus mahdollisuus (kestävä hyvinvointi)

Samalla tavalla kestävä talous, jonka eettisenä tehtävänä on vapauksien merkityksessä kykenemiset edistäminen (esimerkkeinä vapaus nälästä, sairaudesta, köyhyydestä jne. eli vapaus hyvinvointiin) asettuu tässä arvokkaan elämän käsitteen yhteyteensä:

arvokkuus → vapaus → kykeneminen → kestävä talous

Ja lopuksi myös kestävästä ekologisuuden eettisenä perustana on arvokkaan elämän käsitteen ydin eli arvokkuus:

arvokkuus → elämä → kestävyys → kestävä ekologisuus

Mutta on myös lisäsyitä.

Lopulta yksi tärkeimmistä eroista on, että dignity-käsite nähdään tässä paitsi “ihmisoikeuksien sydämenä” niin myös “etiikan sydämenä”. Ja tällä ei nyt tarkoiteta vain sitä, että tästä sydäimestä on johdettavissa muut

perustavat arvot – vaan sitä että tämä on muiden arvojen emotionaalinen sydän eli etiikan eläväksi tekevä liikuttava voima. Käsite tuo *välittämisen*, empatian, mukaan. Ilman sitä etiikka jää helposti pelkiksi abstrakteiksi periaatteiksi, joita ei eletä käytännössä. Välittäminen on ikään kuin ihmisarvo operationalisoituna.

Rawls on oikeassa ajatusleikissään, jossa alkuperäisen aseman ja tietämättömyyden verhon kautta oikeudenmukaista yhteiskuntaa pohtivat ihmiset päätyvät yksimielisyyteen oikeudenmukaisuuden perustavista periaatteista. Pelkät rakenteelliset prinssiipit eivät kuitenkaan riitä käytännön etiikan kannalta. Toimiva etiikka ei ole pelkästään abstrakteja ajatuksia tai rakenteellisia prinssiipejä vaan se edellyttää sen elävyyden sydäntä: Toisin sanoen se edellyttää välittämisen kykyä, kykyä asettua empaattisesti toisen asemaan. Vasta tämän tunteen kautta ajatus siitä, että olisimme voineet periaatteessa syntyä kenen tahansa toisen asemaan yhteiskunnassa ja että mikä tahansa kärsimys joka kohtaa jotakin toista olisi voinut osua itsemme kohdalle, muuttuu eläväksi. Eli kyvyksi konkreettisesti eläytyä toiseen niin, että “me olisimme niin kuin nyt ‘me’ mutta toisin päin, että sinä olisit minä ja minä olisin sinä”, mikä saa jo ihmisen alkamaan toimia paremmin. Etiikka ei ole vain sanoja. Etiikka on tekoja. Etiikka on sydän, joka saa elämään arvot todellisuudeksi. (Englanniksi voisi tiivistää: Without emotion no motion. Without being moved no movement.)

Itse asiassa koko oikeudenmukaisuuden idea jää helposti käytännössä tyhjäksi, jos siihen ei yhdisty toisiin eläytymisen kyky. Miksi oikeastaan henkilö lopulta muuten välittäisi lainkaan ‘oikeudenmukaisuuden’ ideasta – siitä huolimatta, että hän on voinut ensin “alkuperäisestä asemasta” käsin varmistaa itselleen hyvän lähtökohdan? Hänhän voisi yhteiskunnassa hyvän tosiasiallisen asemansa havaittuaan hylätä koko oikeudenmukaisuuden ajatuksen ja liittoutua toisten hyväosaisten kanssa poistaen huono-osaisten arvon: Miksi hän enää välittäisi lainkaan siitä, onko jokin ‘oikeudenmukaista’ jotakin toista kohtaan? Oikeudenmukaisuuden ylläpito yhteiskunnassa edellyttää siis myös välittävää eläytymistä toisiin samalla tavalla arvokkaina ihmisinä kuin itse: samanalaisina ihmisinä, joilla on myös elämässä oman arvokkaan elämän kaipuu.

Vastaava syventämisen tarve koskee Senin “vapauden kykenemisenä” käsitettä. Tällainen siirtyminen kykenemisen käsitteeseen kätkee

olennaisen tason. Nimittäin sen, että vapauden käsitteessä on kätketysti sisällä oikeuden käsite: vapaus on oikeus. Lopulta tämä oikeus jää kuitenkin tyhjäksi, jos siihen ei liitetä toisena puolena velvollisuuden käsitettä. Esimerkiksi oikeus vapauteen tehdä valintoja on muiden velvollisuus olla rajoittamatta valintoja. Ja vapaus yksityisyyteen merkitsee muiden velvollisuutta olla rikkomatta yksityisyyttä siltä osin, jota ihminen ei itse ole tuonut julkiseksi. Muutoin itse asiassa nämä vapaudet ovat myös merkityksessä kapabiliteetti tyhjiä. Näinhän esimerkiksi mainittujen kahden vapausoikeuden kohdalla voi sanoa tämänhetkissä yhteiskunnassa median kautta tapahtuneen: ei ole enää yksityisyyttä oikeutena, koska massa- ja sosiaalinen media eivät pidä kiinni yksityisyyden oikeuden kunnioittamisen velvollisuudesta.

Toimiakseen käytännön etiikkana kykenemisen käsitteeseen on täydennettävä oikeuden lisäksi myös *velvollisuus* – vapauden (capability) lisäksi myös *vastuu* (responsibility). Dignity-käsitteeseen sisältyy tämä molemminpuoleisuus: Kyse on sekä arvokkuuden saamisesta toisilta että sen antamisesta toisille. Et saa ottaa toisilta pois sitä minkä itsellesi haluat. Oma arvokkuuden oikeus tarkoittaa samalla myös omaa velvollisuutta toisten arvokkuuden oikeuden kunnioittamiseen.

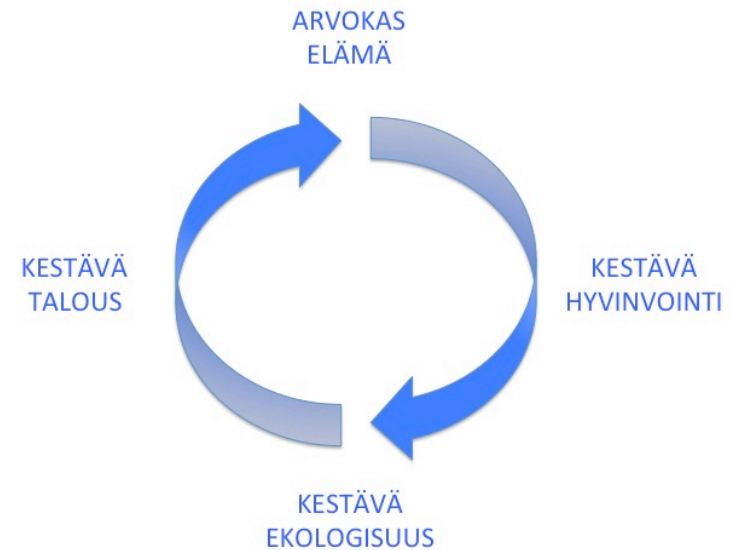
Tämä on käytännön etiikan kannalta ratkaisevan tärkeää. Senin kykenemisen käsite huomioi vain yhden puolen asiaa. Oikeuksien täytyy kuitenkin merkitä aina myös velvollisuuksia. Tätä voisi kutsua etiikan operationalisointia vastaavaksi oikeuksien operationalisoinnin tarpeeksi – ilman sitä ne jäävät lopulta tyhjiksi. Ongelma on samanlainen kuin ihmisoikeuksien julistuksessa, joka luettelee pitkän listan yksilön oikeuksia: Itse asiassa tarkalleen ottaen ihmisoikeuksien julistuksen operationalisoimiseksi tarvittaisiin lisäksi ihmisvelvollisuuksien julistus. Eli: Saat tämän oikeuden, joka tarkoittaa samalla velvollisuutta... Esimerkiksi saat uskonvapauden, joka tarkoittaa samalla velvollisuutta antaa myös kaikille muille tämä sama uskonvapaus. Dignity-käsitteen kohdalla tämä on lähtökohta: Saat arvokkaan elämän oikeuden, joka tarkoittaa samalla velvollisuutta antaa tämä arvokkaan elämän oikeus myös kaikille muille.

Näiden lisäksi arvokkuuden käsitteen lisävahvuus on perustavanlaatuisesti globaaliksi tullessa ajassa se, että se on kaikkien kulttuurien uskontojen ja myös sekulaarin perinteen jakama, joten se tarjoaa näin etiikan universalisuuden näkökulmasta vahvan perustan. Itse asiassa

yllä kuvattu operationalisoitu dignity-käsite ei vain löydy kaikkien kulttuurien uskonnoista ja sekulaarista perinteestä, vaan se nostetaan niissä koko etiikan ytimeksi (vrt. tarkemmin Himanen 2010; ks. alla viitteessä lainaukset tästä etiikan sydämenä toimivasta molemminpuolisesti eläytyvästä arvokkuuden periaatteesta, jolle kullakin kulttuurilla on oma nimikkeensä, kuten länsimaissa “kultainen sääntö” tai aasialaisessa perinteessä esimerkiksi Intiassa *dharma*, ylin velvollisuus, ja Kiinassa *shu*, molemminpuolisuus*).

Arvokas elämä kulttuurisena kehiksenä

Arvokkaan elämän käsite on valittu tässä kokoavaksi käsitteeksi lisäksi vielä siksi, että se toimii myös toisellakin tasolla kestävän kasvun mallin kulttuurisena kehiksenä. Arvokas elämä on lopulta se käsite, joka luo kestävän hyvinvoinnin, kestävän talouden ja kestävän ekologisuuden kulttuurisen perustan – ja on lopulta ne yhteentuova linkki. Tätä voi kuvata tällä kestävän kasvun mallin hyvän kehän kuvaajan täydennyksellä:

Kulttuurisella tasolla arvokkaan elämän käsitteeseen sisältyvä *vapauden* käsite merkitsee vapauden kulttuuria eli itsensä toteuttamisen kulttuuria. Sitä voi kutsua toisella nimellä myös *luovuuden kulttuuriksi*. Tämä luovuuden kulttuuri on kestävän talouden kulttuurinen perusta. Luovuuden kulttuurissa ihmiset voivat toteuttaa omaa potentiaaliaan mahdollisimman täydesti. Painotukseltaan tämä on erityisesti *yksilön* itsensä toteuttamiseen liittyviä arvoja. Käytännössä tällaisen kulttuurin

-
- * Juutalaisuus: ”Älä tee lähimmäisesellesi sitä mitä et halua tehtävän itsellesi: tässä on koko Toora” (Talmud, Shabbat 31a)
  - Kristinuskko: ”Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille. Tässä on laki ja profeetat.” (Matteus 7.12)
  - Islam: ”Ennen kuin toivot veljellesi samaa kuin itsellesi et ole uskovainen.” (40 Hadith of an-Nawawi 13)
  - Hindulaisuus: ”Älä tee toiselle sellaista, joka aiheuttaisi itsellesi tehtynä tuskaa: tässä on Dharman summaus.” (Mahabharata, 5.1517)
  - Buddhalaisuus: ”Älä aiheuta toiselle kipua, jota et halua itsekään kokea.” (Tripitaka Udana-varga 5:18)
  - Kungfutselaisuus: ”Vastaus on ‘shu’, molemminpuolisuus: Älä tee toiselle mitään sellaista, mitä et haluaisi heidän tekevän sinulle.” (Analects 15.23)
  - Immanuel Kant: ”On siis olemassa vain yksi kategorinen imperatiivi: Toimi niin, että voisit tahtoa tekoasi ohjaavan periaatteen universaaliksi laiksi.” (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten 2)

Kuten ilmaisuista näkyy, periaatetta ei esitetä vain yhtenä tärkeänä periaatteena vaan se nostetaan suurimmassa osassa lainattuja eettisiä perinteitä korkeimmaksi periaatteeksi. Juutalaisuudessa tämän periaatteen sanotaan olevan ”koko toora [opetus]”, kristinuskossa ”laki ja profeetat”, islamissa se nostetaan itsensä uskovaiseksi kutsumisen ehdoksi, hindulaisuudessa se on ”dharman [uskonnollinen velvollisuus] summa”, kungfutselaisuudessa ”shu [yhdeällä sanalla summattu elämä ohjaava periaate]” ja Immanuel Kantin filosofiassa ”kategorinen imperatiivi” eli ehdoton käsky.

tukeminen tarkoittaa koulutus- sekä tutkimus- ja kehitystyön järjestelmiä, jotka tekevät tästä itsensä toteuttamisesta tosiasiallisen vapauden eli kykenemisen. Itsensä toteuttaminen voi sitten (talouden tapauksessa) ilmetä esimerkiksi innovointina ja yrittäjyytenä, jossa lähdetään viemään ideoita käytäntöön, samoin kuin osaamisen täydempää käyttämistä kannustavana johtamis- ja työkuulttuurina. (Tämä informaatioajan kuulttuurinen eetos eroaa näin Max Weberin teollisen ajan kuulttuurina kuvaamasta ”protestanttisesta etiikasta”, vaikka myös tässä uudessa ”luovuuden kuulttuurissa” tai ”luovan työn etiikassa” ollaan valmiita kovaankin työhön; ks. tämän kuulttuurin laajaksi käsittelyksi Himanen 2001.)

Kuulttuurisella tasolla arvokkaan elämän käsitteeseen yllä kuvatusti sisältyvä *välittäminen* merkitsee *välittämisen kuultuuria*, jossa siis pystytään eläytymään yhteiskunnassa niin että olisikin siinä liikkeellä toisen samalla tavalla arvokkaan ihmisen asemassa. Tämä välittämisen kuulttuuri on kestävä hyvinvoinnin mukaisen hyvinvointiyhteiskunnan kuulttuurinen perusta. Näin se operationalisoi oikeudenmukisuuden ja arvokkuuden käsitteet käytännön etiikaksi. Tämä vahvistaa *oikeudenmukaisuudesta* seuraavaa hyvinvoinnin yhtäläisten mahdollisuuksien, suojan ja mukaanoton edistämistä yhdistämällä siihen etiikan sydämenä toimivan eläytyvän molemminpuolisuuden perustan. Näin se operationalisoi oikeudenmukaisuuden ja arvokkuuden käsitteet käytännön etiikaksi. Painotukseltaan nämä ovat erityisesti *yhteisössä* elämisen arvoja. (Ks. tarkemmin Himanen 2005.)

Kuulttuurisella tasolla arvokkaan elämän käsitteestä seuraava *elämän arvo* tarkoittaa *elämän kunnioittamisen* kuultuuria, jossa oman ja muiden nyt elävien ihmisten elämän arvon lisäksi kunnioitetaan tulevien sukupolvien elämän arvoa. Toisin päin ilmaistuna elämän kunnioittamisen kuulttuuri on vahingoittamattomuuden kuulttuuri, jossa on taattu paitsi ihmisten fyysinen vahingoittamattomuus yksilöinä (fyysinen turva, rauha jne.) niin myös ympäristön vahingoittamattomuus, jotta tulevilla sukupolvillakin on mahdollisuus arvokkaaseen elämään. Siksi nämä ovat myös *ihmiskunnan* elämän kestävyiden arvoja. (Ks. tarkemmin Himanen 2010.)

Näin luovuuden kuulttuurissa ihminen toteuttaa itsessään olevaa arvokasta mahdollisimman täydesti tavalla, johon välittämisen kuulttuurin kautta yhdistyy tämän saman arvokkuuden tunnustaminen myös kaikissa

toisissa ihmisissä – sekä elämän kunnioittamisen kuulttuurin kautta kaiken elämän arvon kunnioittaminen.

Kuulttuurisella tasolla arvokkaan elämän – ja sen ytimessä olevan arvokkuuden käsitteen – toimimisen kestävä kasvun mallin eli kestävä talouden, kestävä hyvinvoinnin ja kestävä ekologisuuden kuulttuurisena perustana voi siten täsmentää näin:

arvokkuus → vapaus (yksilö) → luovuuden kuulttuuri → kestävä talous

arvokkuus → oikeudenmukaisuus (yhteisö) → välittämisen kuulttuuri → kestävä hyvinvointi

arvokkuus → elämä (ihmiskunta) → elämän kuulttuuri → kestävä ekologisuus

Ja lopulta tällaisessa kestävässä kasvussa kehityksen päämääränä on arvokkaan elämän edellytysten parantaminen – eli tällä tavalla arvokas elämä on käsitteenä sekä kestävä kasvun tekijöiden perusta että niiden yhdistävä päämäärä.

Onnellisuuden taloustiede ja positiivinen psykologia: Entä hyvinvointi päämääränä?

Lopuksi on syytä asemoida arvokkaan elämän käsite vielä tässä käsittelyssä hyvinvoinnin päämäärän syventämiseen käytetyn onnellisuuden taloustieteen ja positiivisen psykologian ison uuden tutkimussuunnan suhteen. Tämä suuntaus on tehnyt erittäin merkittävän tiedepohjaisen työn kyseenalaistaessaan teollista yhteiskuntaa hallitsevasti ohjanneen pelkän talouskasvun kehityksen viimekätisenä päämääränä. Kaikkein tärkein työ on tässä suhteessa ollut Joseph Stiglitzin johtama huippuekonomistien analyysi *Mismeasuring Our Lives* (Stiglitz, Sen, Fitoussi 2009). Sitä tukee laaja hyvinvoinnin ja onnellisuuden tutkimuskirjallisuus, johon on aiemmin jo viitattu sekä kestävä talouden (ks. erit. Easterlin 1974, 2004 ja 2010, Stevenson ja Wolfers 2008, Veenhoven ja Hagerty 2006, Kahneman 2006 ja 2011) että

kestävän hyvinvoinnin (ks. erit. Seligman 2002 ja 2011, Csikszentmihalyi 1990 ja 1996, Kahneman 1999 ja 2011) käsitteiden yhteydessä.

Käytännössä onnellisuuden taloustiede ja positiivinen psykologia ovat nostaneet hyvinvoinnin (ja onnellisuuden nimenä sen korkeimmalle asteelle) kehityksen päämääräksi. Stiglitzin johtama ryhmä tiivisti, että kehityksen päämääräksi on nostettava hyvinvointi (well-being) eli on "siirrettävä painopiste taloudellisen tuotannon mittaamisesta ihmisten hyvinvoinnin mittaamiseen" ("to shift emphasis from measuring economic production to measuring people's well-being"; Stiglitz, Sen, Fitoussi 2009).

Tämä on erittäin tärkeä täydennys aiempiin lähestymistapoihin. Kehityksen on edistettävä ihmisten hyvinvointia, jonka syvempiä tekijöitä onnellisuuden taloustiede ja positiivinen psykologia ovat lisäksi eritelleet ansiokkaasti. Myös arvokkaan elämän käsitteessä tällainen hyvinvointi on sisällytetty päämääräksi. Voidaan myös sanoa, että kestävä talous on lopulta olemassa näin ymmärretyn kestävän hyvinvoinnin edistämiseksi. Erityisen tärkeitä tämän käsitteen syventämisessä ovat tutkimuskirjallisuuden nostamat kolme hyvinvoinnin (onnellisuuden) klassista tekijää:

- autonomia: toimijuus, voimaantuneisuus
- sosiaalisuus: sosiaaliset suhteet ja yhteisöön kuuluminen
- merkityksellinen tekeminen: merkityksellinen työ, vapaa-ajan tekeminen, leikki

Tätä hyvinvoinnin tutkimuskirjallisuutta on hyödynnetty tässä käsittelyssä ottamalla nämä tavoiteltavaa hyvinvointia koskeviksi vielä pidemmälle meneviksi johtopäätöksiksi. Ne lisäävät hyvinvoinnin perinteisiin määrällisiin tekijöihin laadullisia tekijöitä:

→ autonomia

hyvinvointi → sosiaalisuus

→ merkityksellinen tekeminen

Tällaisessa hyvinvoinnin nostamisessa kehityksen päämääräksi on välittömästi jotakin hyvin voimakkaasti vetoavaa. Eikö kehityksen

päämääränä nimenomaan pitäisi olla hyvinvointi. Ja eikö kehityksen kaikkein korkeimpana päämääränä tulisi olla onnellisuus nimenä hyvinvoinnin korkeimmalle asteelle?

Tässä käsittelyssä on kuitenkin valittu perustavimmaksi käsitteeksi arvokas elämä. Se sisältää kyllä myös hyvinvoinnin päämääränä. Mutta hyvinvointi ei riitä yksinään koko tavoitteeksi. Hyvinvoinnin käsitteen kriittinen iso ongelma on se, ettei se kata kaikkia kehityksen päämääräksi katsottavia ulottuvuuksia, kuten Rawlsin ja Senin perustelema oikeudenmukaisuuden ja vapauden arvoja. Ongelma johtuu lopulta siitä, että hyvinvointi ei ole filosofisen etiikan käsite. Ja koska se ei ole eettinen arvo, niin siitä ei voida myöskään johtaa oikeudenmukaisuuden ja vapauden eettisiä käsitteitä.

Lisäksi myös empiirinen taso puhuu tällaista johtamista vastaan: Esimerkiksi autoritaarisessa yhteiskunnassa ihminen voi silti voida hyvin materiaalisesti ja psyykkisesti, vaikka häneltä puuttuu eettisellä tasolla sekä vapaus että oikeudenmukaisuus. Jos esitetään, että *hyvinvoinnin* käsitteen määritelmään sisältyy myös esimerkiksi poliittinen vapaus – ja ettei esimerkiksi itsensä autoritaarisessa yhteiskunnassa hyvinvoivaksi kokeva henkilö voikaan sanan todellisessa mielessä hyvin, jos hän ei ole poliittisesti vapaa – niin silloin venytetään kyllä käsitettä sellaisella tavalla, jossa jäädytään sekä käsitteellisesti että empiiristen faktojen osalta tyhjän päälle. Toisin sanoen silloin käsite pannaan tekemään laittomia ylityitä!

Tämän lisäksi käsitteellä on toinen iso rajoitus. Itse asiassa hyvinvointi on luonteeltaan paljolti hedonistinen ja utilitaristinen käsite, mikä heijastuu nobelisti Daniel Kahnemanin valintaan kutsua tutkimustaan "hedoniseksi psykologiaksi". Hänen yhdessä kahden muun alan päätutkijan eli Ed Dienerin ja Norbert Schwarzin kanssa kirjoittaman teoksen otsikko on tämän mukaisesti *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology* (1999). Tästä hahmottuu lopulta helposti valintoja ohjaamaan utilitarismin isän Jeremy Benthamin tuttu "hedonistisen kalkyylin" väline (*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* 1789). Kuitenkin voidaan helposti ajatella, että ihminen, joka ei ole onnellinen, saattaa silti elää hyvää ja merkityksellistä elämää. Klassinen kysymys on jo John Stuart Millin esittämä: Onko parempi olla tyydytetty sika kuin onneton Sokrates? (Mill 1863).

Lisäksi voi kysyä: Kenen hyvinvoinnista (tai onnellisuudesta) tässä puhutaan – eli kenen hyvinvoinnilla (tai onnellisuudella) on väliä? Hyvinvoinnin käsite itse asiassa edellyttää jälleen arvokkuuden käsitettä perustakseen: hyvinvointia edistetään niille, joita pidetään hyvinvoinnin arvoisina. Kaikkien ihmisten hyvinvointi päämääränä edellyttää perustakseen sen, että kaikilla ihmisillä nähdään olevan sama ihmisarvo. Utilitarismin esivaiheen edustaja Francis Hutcheson jo itse asiassa esitti tämän yhteyden todetessaan, että suurimman onnellisuuden periaate on yhteydessä arvokkuuden, dignity, käsitteeseen. Teoksessaan *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue* vuonna 1725 hän toteaa alkukielisessä versiossa: “the virtue [of action] is in proportion to the number of persons to whom the happiness shall extend (and here the dignity, or moral importance of persons, may compensate numbers)”. Jos kaikilla ei olisi samaa ihmisarvoa, niin silloin heidän hyvinvoinnilla tai onnellisuudellakaan ei olisi samaa merkitystä.

Kaikkein tärkein seuraus yllä todetusta on huomio, että näin itse asiassa hyvinvointi on kehityksen päämääränä eri ulottuvuuden käsite kuin vapaus ja oikeudenmukaisuus. Tätä olennaista eroa voi luonnehtia niin, että vapaus ja oikeudenmukaisuus ovat *eettisiä arvoja*, kun taas hyvinvointi on *elämänfilosofinen päämäärä*. Kaikkein tärkeimmin tässä on valittu arvokkaan elämän käsite lopulta sen vuoksi, että siitä voidaan filosofisesti johtaa kokonaisesti molempien tasojen käsitteet.

Arvokkaan elämän käsitteen ytimenä olevasta arvokkuuden käsitteestä seuraavat eettisellä tasolla vapauden, oikeudenmukaisuuden ja elämän arvot yllä esitetyllä tavalla. Elämänfilosofisella tasolla katsottuna puolestaan arvokkaan elämän käsitteen ytimenä olevasta arvokkuuden käsitteestä seuraa kyllä hyvinvoinnin (ja onnellisuuden) tavoite, sillä se on yksi elämän arvokkuuden lähde. Mutta samalla tavalla kuin hyvinvoinnin käsite on eettisellä tasolla riittämätön niin se on myös ainoaksi elämänfilosofiseksi päämääräksi nostettuna riittämätön.

Toisin sanoen arvokkaan elämän käsitteeseen täytyy sisällyttää elämänfilosofisella tasolla hyvinvointi onnellisuuden taloustieteen ja positiivisen psykologian tärkeästi kuvaamalla tavalla – mutta sen lisäksi siihen tarvitsee sisällyttää vielä enemmän, sillä hyvinvointi (tai onnellisuus) ei ole ainoa elämän arvokkuuden kokemuksen lähde. Arvokkaan elämän käsitteeseen kuuluu elämänfilosofisella tasolla kokonaiseksi täydennettynä elämän arvokkuuden lähteinä kolme tekijää,

joista hyvinvointi on yksi (nämä ovat yhteyden dignity = worthiness = valuableness eli ihmiarvo = arvokkuus elämänfilosofisen tason sisältö eli elämän arvokkuuden, “worthiness of life”, tekijät):

→ [hyvinvointi \(onnellisuus\)](#)

[arvokkuus](#) → [kukoistus \(onnistuminen\)](#)
[worthiness](#)

→ [merkityksellisyys \(tarkoitus\)](#)

Hyvinvointi (ja onnellisuus sen korkeimman asteen nimenä) synnyttää elämään arvokkuuden kokemusta. Mutta sen lisäksi on huomioitava myös itsensä täydemmin toteuttamisesta eli kukoistuksesta elämään tuleva arvokkuuden kokemus. Kukoistus ja hyvinvointi – tai onnistuminen ja onnellisuus – saattavat usein kietoutua toisiinsa, mutta näin ei ole läheskään aina: esimerkkinä tästä ovat vaikka monet historian tunnetut taiteilijat tai tutkijat, jotka eivät vaihtaisi luovaa työtään henkilökohtaisesta pahoinvoinnista huolimatta pois. Päinvastoin he valitsisivat luovan työnsä, vaikka tietäisivät sen varmana hintana olevan henkilökohtaisesti onnettoman elämän. Kukoistuksen erillisyyden hyvinvointiin nähden osoittaa myös se, että positiivisen psykologian itsensä mukaan siihen liittyvässä luovassa flow-tilassa ei tunneta mitään – eli ei myöskään onnellisuutta (Csikszentmihalyi 1990 ja 1996; Seligman 2002 ja 2011).

Lopulta arvokkuuden kokemus sisältää myös merkityksellisyyden tason: Elämä voi olla merkityksellistä, vaikka sitä ei luonnehtisi sen paremmin onnellisuus kuin onnistuminen. Näin merkityksellisyys on hyvinvointiin ja kukoistukseen nähden vielä erillinen elämän arvokkuuden lähde. Onnellisuus tai onnistuminen eivät ole kokonaan kontrollissamme –tätä voi kutsua elämän hauraudeksi. Tässä näyttäytyy myös elämän mysteerisyys: Ihminen voi kokea elämän merkitykselliseksi, vaikka ei siinä sen enempää onnellinen kuin onnistunut. Silloin elämän syvimpänä elämänfilosofisena päämääränä ei nähdä onnellisuutta vaan merkityksellinen elämä (elämä jolla on tarkoitus).

Arvokkaan elämän käsitteessä käsitteessä siis elämän yksi arvokkuuden lähde on hyvinvointi (kokeminen/omaaminen), mutta sen lisäksi elämän

arvokkuuden lähteitä ovat hyvinvointia laajemmin myös kukoistus (tekeminen) ja merkitys (oleminen).

Yhteenvetäen tässä perustellun arvokkaan elämän käsitteen nostamisen kehityksen päämääräksi, arvopohjaksi ja kulttuuriseksi kehykseksi voi ilmaista seuraavilla kolmella taululla. Niissä summataan arvokkaan elämän käsitteen ytimessä olevan arvokkuuden käsitteen suhteen kaikkiin muihin käsittelyssä käytettyihin avainkäsitteisiin.

ETIIKKA			
	→ vapaus	→ kykeneminen	→ kestävä talous
arvokkuus	→ oikeuden- mukaisuus	→ yhtäläinen mahdollisuus	→ kestävä hyvinvointi
	→ elämä	→ kestävyys	→ kestävä ekologisuus

KULTTUURI			
	→ itsetoteutus	→ luovuuden kulttuuri	→ kestävä talous
arvokkuus	→ välittäminen	→ välittämisen kulttuuri	→ kestävä hyvinvointi
	→ elämä	→ elämän kulttuuri	→ kestävä ekologisuus

ELÄMÄNFILOSOFIA			
	→ hyvinvointi (onnellisuus)	→ kokeminen (yhteisö)	→ kestävä hyvinvointi
arvokkuus	→ kukoistus (onnistuminen)	→ tekeminen (yksilö)	→ kestävä talous
	→ merkitys (tarkoitus)	→ oleminen (ihmiskunta)	→ kestävä ekologisuus

Loppusanat: Kehityksen päämäärät kuolinvuoteen näkökulmasta

Kaikki perustelut juuri arvokkaan elämän käsitteen nostamiselle kehityksen päämääräksi on jo esitetty. Ne muodostavat valinnan kokonaisen filosofisen argumentin. Seuraavan ei pidä siis enää käsittää lisäävän siihen argumentatiivisesti uusia perusteluita: kyse on lopuksi vielä eri päämäärien luonteen havainnollistuksesta käyttämällä välineenä kuolinvuoteen näkökulmaa.

Loppusanoina hyvinvoinnin riittämättömyyttä elämänfilosofisena päämääränä voi itse asiassa havainnollistaa parhaiten olettamalla, että tällainen elämä on toteutunut aivan täysimääräisesti. Tässä päämäärää katsotaan kuolinvuoteen näkökulmasta. Hyvinvoinnin kohdalla päämäärän riittämättömyyttä kuvaa se, että kun hyvinvoivan elämän päätteeksi henkilöltä kysytään "Miten elämä meni?", niin hän vastaa: "Joo, kyllä mä voin ihan hyvin. Yes, I was pretty well." Kuolinvuoteen näkökulma osoittaa vastauksen pohjimmaisena elämänfilosofisen riittämättömyyden. Tässä suhteessa se on melkein sama kuin viihtyminen elämän tavoitteena, jolloin kuolinvuoteella ihminen voi vastata kysymykseen "Miten elämä meni?" sanoen: "Joo, kyllä mä viihdyin ihan hyvin". Eli metaforana tässä vastataan elämästä kuin jostain pakettilomamatkasta: "Yksi viikko oli vain vähän liian lyhyt aika, kaksi viikkoa olisi ollut taas ehkä liian pitkä, puolitoista olisi ollut varmaan juuri sopiva." Tässä elämä supistuu kapeaksi: Vähän aikaa fiiliksiä ja siinä kaikki.

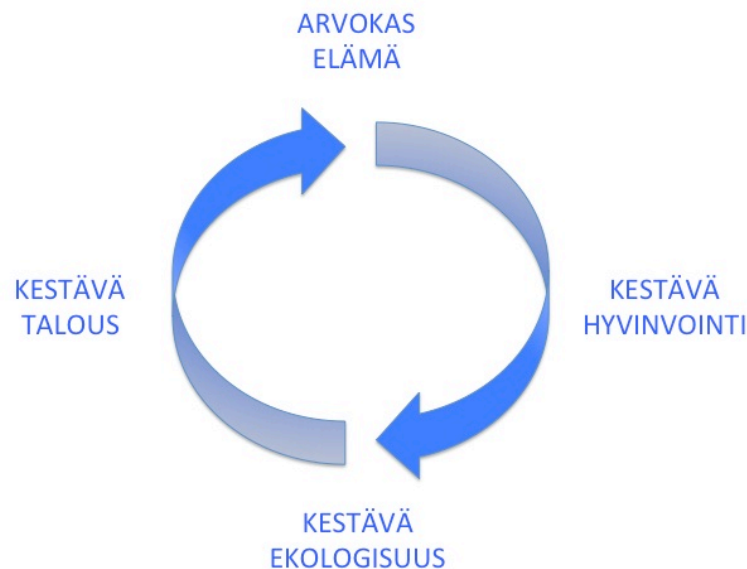
Kuolinvuoteen näkökulma tuo lopuksi myös kahden muun tässä käsitellyn lähestymistavan rajoituksen esiin. Myös vapaus on yksinään riittämätön päämäärä (mukaan lukien merkityksessä capability, toimintamahdollisuudet). Tällaisen elämän päätteeksi, kun kuolinvuoteella kysytään "Miten elämä meni?", vastaus on: "Ihan hyvin, mulla oli elämässä hyvät vapaudet. Ihan hyvin, mulla oli elämässä paljon toimintamahdollisuuksia." Vastauksessa tulee jälleen myös näkyviin se, kuinka lopulta tällainen vapaus ilman myös sen mukana tulevia vastuita toisia kohtaan jää filosofisesti riittämättömäksi. Vastauksesta nimittäin hahmottuu kuva, jossa ihminen elää ikään kuin vapaassa suhteessa elämän kanssa. Eli kärjistäen: Henkilö ikään kuin ehdottaa Elämälle vapaan suhteen aloittamista ja täsmentää vielä että se mitä tämä tarkoittaa on: Minä saan harrastaa seksiä kenen kanssa tahansa, mutta sinun on oltava uskollinen! Minulla on vapauksia, sinulla on velvollisuuksia. Metaforana tästä hahmottuu kuva elämästä tuotteena, josta ihminen tekee kuluttajavalituksen, jos tuote 'rikkoo lupauksia'. (Sama riittämättömyys päämääränä koskee oikeudenmukaisuutta yllä kuvatussa merkityksessä yhtäläiset mahdollisuudet, mikä tekee siitä kuolinvuoteella vastaamisen näkökulmasta saman tilanteen.)

Sen sijaan jos voi vastata kuolinvuoteellaan kysymykseen "Miten elämä meni?" todeten: "Elin arvokkaan elämän. I lived a dignified / worthy / valuable life", niin sitä voi pitää sekä eettisesti että elämänfilosofisesti kokonaisena vastauksena. Silloin ihminen on elänyt elämän, jossa ovat toteutuneet mahdollisimman täydesti elämän, oikeudenmukaisuuden ja vapauden eettiset arvot sekä hyvinvoinnin (onnellisuuden), kukoistuksen (onnistumisen) ja merkityksellisyyden (tarkoituksen) elämän-filosofiset päämäärät - välittämisen, luovuuden ja elämän kunnioittamisen kulttuurissa, jotka ovat yhteiskunnallisesti kestävä kasvun mallin eli kestävä hyvinvoinnin, kestävä talouden ja kestävä ekologisuuden perusta.

LIITE: TUTKIMUSHANKKEEN TAUSTAA

Tutkimushankkeen taustaa

Tutkimushankkeessa on kehitetty eteenpäin Manuel Castellsin alun perin luomaa verkostoyhteiskunnan teoriaa (Castells 2000-2004 ja 2012). Sen teoreettisella käsitteistöllä ilmaistuna kysymys kestävän kasvun mallista on kysymys informaation kehityksen, ihmillisen kehityksen, ekologisen kehityksen ja kulttuurisen identiteetin kestävästä suhteesta. Eli kysymys siitä miten nämä tekijät muodostavat keskenään kestävän hyvän kehän vastakohtana niiden noidankehälle (vrt. kuva):

Ensimmäinen osa tutkimushanketta on keskittynyt päivittämään perustana käytettyä verkostoyhteiskunnan teoreettista viitekehystä. Manuel Castells on kehittänyt edelleen hänen alkuperäisen teoriansa ytimessä olevaa *informaation kehityksen* käsitettä. Lyhyesti

ilmaistuna Castellsin lanseeraama käsite informationalismi on vastinpari aiemmalle käsitteelle industrialismi (ks. Castells 2012 sekä taustaksi alkuperäisen teorian esittänyt *The Information Age*, vols. 1-3, 2000–2004, jossa rinnastettavina käytetään myös ilmaisuja “informaatioaika” ja “teollinen aika”). Informaation kehityksen viime aikaisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta päivitetty käsite esitetään tarkemmin tämän teoksen edeltävillä sivuilla (ks. myös tutkimushankkeen julkaisu Castells 2012). Tässä kohtaa riittää todeta sen viittaavan uuteen innovaatiopohjaisen tuottavuuskasvun ja globaalin talouden kilpailukyvyyn paradigmaan, jonka taustalla on informaatioteknologian ja toimintojen uudenlaisen organisoitumisen yhdistelmä (ks. erit. luku Kestävä talous).

Fernando Calderonin käsittelemä *ihmellisen kehityksen* käsite viittaa perinteisesti hyvinvointiin, sisällyttäen siihen mm. ihmellisen elintason, terveydenhoidon ja koulutuksen (kuten Calderonin julkaisu tässä tutkimushankkeessa kuvaa esim. YK:n Human Development Indexin osalta; ks. Calderon 2012). Teollisen ajan kehitysmittarina siinä on kuitenkin merkittävä puute: se ei sisällytä mukaan ympäristöä, joten ihmelliseksi kehitykseksi voidaan kutsua kehitystä, joka tuhoaa elinympäristömme hyvinvointia ja sitä kautta omaa hyvinvointiamme. Hyvinvoinnin käsitettä on vähintään kehitettävä laajennetun hyvinvoinnin käsitteeksi, joka sisältää myös ympäristön. Lopulta kuitenkin tämäkin on yksinään liian ad hoc -ratkaisu, kuten Calderon osoittaa vaan tarvitaan perustavalla tasolla näitä eri ulottuvuuksia yhdistävä käsite (tämä käsittely on tärkeänä taustana erit. luvussa Kestävä hyvinvointi).

Lopulta Himasen analyysi käsittelee informaation ja ihmellisen kehityksen välistä kulttuurista linkkiä erittelemällä kestävän kasvun mallin aroperustana ja päämääränä arvokkaan elämän käsitteen (ks. Himanen 2012).

Toisena osana tutkimushanketta on ollut tutkimusryhmän analysoimat case studyt, jotka on valittu niin että niiden kautta on voitu empiirisesti globaalisti testata informaation ja ihmellisen kehityksen suhdetta kaikkien maailmantalouden alueiden menestyvimpien esimerkkien soveltamien kehitysmallien kautta. Lisäksi esimerkit on valittu niin, että ne ovat Suomen kaltaisia pienempien alueiden esimerkkejä kokoluokaltaan aivan erilaisten suurvaltojen tapausten sijaan. Esimerkit

on valittu myös niin, että kaikkien niiden edustamat laajemmat alueet ovat myös tulevaisuudessa Suomen kasvun kannalta keskeisiä markkinoita. Caset on valittu alla olevan kuva mukaisilta talouskasvun alueilta: Piilaakson malli (AnnaLee Saxenian), Aasian nousu Taiwanin esimerkin kautta (You-tien Hsing), Latinalaisen Amerikan nousu sen tähden Chilen kautta (Manuel Castells) sekä Afrikan menestynein esimerkki Etelä-Afrikka (Nico Cloete).

Tutkimushankkeen esimerkit edustavat kaikkia nousevia talousalueita: Aasia, Amerikka, Latinalainen Amerikka ja osa Afrikkaa

Näiden esimerkkien analyysin toissijaisena antina teoreettisen viitekehityksen empiirisen kehittämisen lisäksi on ollut mm. globaalin arvoverkoston muutoksen Suomelle tuomat käyttämättömät mahdollisuudet (ks. luvun Kestävä talous jakso Euroopan hitaan kasvun näkymästä irtikytketymisestä ja kytkeytymisestä voimakkaasti näiden alueiden vahvaan kasvuun). Aivan erityisasemassa on ollut Piilaakson analyysi, jonka anti heijastuu laajasti luvun Kestävä talous analyysissä ja suosituksissa.

Kuitenkaan missään ei ole vielä luotu käytäntöön esimerkkiä, jossa kaikki osat kestävän kasvun mallia – informationaalinen, inhimillinen,

ekologinen ja kulttuurinen kehitys – yhdistyisivät kestävällä tavalla. Nämä amerikkalaisiin, aasialaisiin jne. kasvun malleihin liittyvät kestävämmämyyden ongelmat tuodaan kussakin case studyssa esiin. Esimerkiksi Piilaakso on case erittäin dynaamisesta informationaalisesta kehityksestä, jossa inhimillisen kehityksen ulottuvuus on pettämässä. Tämä koskee niin kokonaisväestön elintasoja, terveydenhoitoa, koulutusta kuin ympäristöä – eli koko laajennetusti ymmärrettyä hyvinvointia.

Tutkimushankkeen issues-raporteissa (issues papers) on nostettu erityiskysymyksiä, jotka kytkeytyvät tähän informationaalisen ja inhimillisen kehityksen uudenlaiseen yhdistämiseen. Ensimmäisessä pohditaan haastetta teollisen hyvinvointivaltion uudistamiseksi informaatioajan hyvinvointiyhteiskunnaksi (‘informationaaliseksi hyvinvointivaltioksi’ tai ‘hyvinvointivaltioksi 2.0’, miten sitä halutaankaan nimittää). Artikkelin osoittaa siinä kohdatun ydinongelman: kyse on laajemman poliittisen ohjelman puuttuminen, joka voisi ylittää tilanteen tällä hetkellä lukkiuttavan eri intressiryhmien valta-asemien säilyttämispelin (ks. Castells, Chacon, Himanen 2012; tätä on hyödynnetty paljon luvussa Kestävä hyvinvointi). Toiseksi pohditaan kysymystä, miten toisaalta yrittäjyyden puolelle voitaisiin tuoda edistettäväksi sosiaalisia teemoja, mukaan lukien hyvinvointi. Tässä keskiöön tuodaan sosiaalisen yrittäjyyden käsite (ks. Hsing 2012; vrt. tässä tarkastelussa hyvinvointiyhteiskunnan toimijoiden erittely). Kolmanneksi nostetaan esiin avainkysymys teoreettisen ja empiirisen tutkimustyön, visioivan ajattelun ja käytännön politiikkaohjelmien läpiviennin välillä. Avainkysymys on se, miten pystytään poliittisen johtajuuden kautta mobilisoimaan eri tahot kokemaan uudistuksessa omistajuus sekä sitä kautta sitoutumaan ja osallistumaan (ks. Calderon ja Cloete 2012; kysymyksenasettelu käy koko käsillä olevan tarkastelun läpi).

Käsillä olevia johtopäätöksiä varten tutkimushanke on luonnollisesti tehnyt paljon myös edellä mainittujen tutkimusjulkaisujen lisäksi. Kaiken kaikkiaan hanke on kokoluokaltaan lähes 100 työkuukautta vastaava.

Kansainvälisen työskentelyn lisäksi on käyty läpi kaikki Suomessa aihepiiriin liittyen julkaistut tutkimukset ja selvitykset. Suomessa onkin tehty paljon erittäin arvokasta analyysiä. Nämä voi ryhmitellä kolmeen

ryhmään: tutkimuslaitosten ja ajatushautomoiden julkaisut, yksittäisten tutkijoiden työt ja julkisen vallan selvitykset.

Kaikkien arvokkaiden julkaisujen tässä luetteleminen ei ole mahdollista, mutta esimerkkeinä keskeisimmistä voi mainita seuraavat: Tärkeimpiin tutkimuslaitosten ja ajatushautomoiden Suomessa viime vuosina julkaistuihin pohdintoihin kuuluvat mm. Sitran Elinvoiman lähteet - kehityshankkeen julkaisut Elinvoiman lähteet ja Kriisin jälkeen (Sitra 2010a ja b). Sitran tutkijoista keskeisiä analyysijä ovat erikseen julkaisseet mm. Timo Hämäläinen (esim. Hämäläinen 2006 ja 2008) ja Antti Hautamäki (Hautamäki 2008).

Tekes on julkaissut mm. ekologisesti kestävä kasvun teknologioista tärkeän katsauksen (Palmberg 2011; ks. myös Tekes 2011). Suomen akatemialla on puolestaan mm. samaan aiheeseen liittyvä iso tutkimusohjelma "Kestävä energia – Sustainable Energy".

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etna on ollut aktiivinen mm. globaalin kilpailun muutoksen analyysissä (esim. Etna 2010) – sekä useiden Etnan tutkijoiden erillisten tutkimusten kautta, joista voi mainita esimerkiksi Pekka Ylä-Anttilan kollegoidensa kanssa tekemät useat tärkeät julkaisu. Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on jatkanut suomalaisten arvo- ja asennemaailman kartoitusta (EVA 2012).

Ajatushautomo Demos on julkaissut sekä hyvinvointivaltiosta että onnellisuuspolitiikasta (Demos 2006 ja 2010)

Julkisen vallan puolella valtioneuvoston viimeisimmät tulevaisuus-selonteot ovat käsitelleet globalisaatiota (VNK 2006a ja b) sekä ilmastopolitiikkaa (VNK 2009). Niiden jälkeen useat tärkeät työryhmät ovat pohtineet Suomen tulevaisuutta eri näkökulmista. Näihin kuuluvat: Antti Tanskasen kasvutyöryhmä (VNK 2010a ja b) ja Jukka Ahtelan työelämäryhmä. Tätä tukee Eläketurvakeskuksen pitkän aikavälin arvio ikääntymisen seurauksista (ETK 2011). Talous-neuvoston sihteeristön alaisuudessa ikääntymistä ovat tarkastelleet Laine, Sinko ja Vihriälä (Talousneuvosto 2009). Tutkimus- ja innovaationeuvosto on puolestaan laatinut tutkimus- ja innovaatio-järjestelmän näkökulmasta linjauksen (Tutkimus- ja innovaationeuvosto 2010).

Jukka Pekkarinen on johtanut kestävä talouden ja työllisyyden ohjelmaa (VNK 2010 c ja d) sekä finanssipolitiikkaa pohtinutta ryhmää (VM 2010b). Valtiovarainministeriö on lisäksi julkaissut mm. Martti Hetemäen johtaman verotuksen kehittämistäraportin (VM 2010). Työ- ja elinkeinoministeriö asetti Jorma Elorannan investointiryhmän (TEM 2012) sekä ulkoasiainministeriö Matti Alahuhdan johtaman ulkopoliittisten taloussuhteiden työryhmän (UM 2012). Viimeisimpänä Valtioneuvoston kanslia on julkaissut globaalitalouden kehityksen arvion (VNK 2012).

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta on valinnut viimeisimmän ison selvityksensä aiheeksi hyvinvoinnin tulevaisuuden (Saari 2010).

Helppokäyttöisyyttä varten lähdeluettelo listaa keskeisimmät suomalaiset tutkimukset ja selvitykset erikseen (ks. Lähteet).

*

Missään ei ole siis vielä onnistuttu luomaan kestävä kasvun mallia kokonaan valmiiksi käytäntöön – ja toisaalta kaikkialla on käynnissä kuumeinen pyrkimys löytää siihen ainekset. Vaikka Suomi voi siis ottaa soveltuvilta osin oppia esimerkiksi Piilaakson informaationalisesta kehityksestä, niin se joutuu kokonaisen kestävä kasvun mallin suhteen kulkemaan pidemmälle kuin vielä missään on valmiiksi tehty. Tämä tekee toisaalta Suomen mallin 2.0 rakentamisen niin erityisen kiinnostavaksi sekä suomalaisesta että kansainvälisestä näkökulmasta.

LÄHTEET

Kansainväliset tutkimukset

Aghion, Philippe and Howitt, Peter (2009). *The Economics of Growth*. Cambridge: MIT Press.

Beveridge, William (1942). *Social Insurance and Allied Services*. London: His Majesty's Stationery Office.

Brickman and Campbell (1971). Hedonic Relativism and Planning the Good Society, in M.H. Apley (ed.), *Adaptation Level Theory: A Symposium*. New York: Academic Press.

Brynjolfsson, Erik and Hitt, Lorin (1998). Beyond the Productivity Paradox: Computers are the Catalyst for Bigger Changes, *Communications of the ACM*, August 1998.

Brynjolfsson, Erik and Yang, Shinkyu (1999). The Intangible Costs and Benefits of Computer Investments: Evidence from the Financial Markets, MIT Sloan School of Management, December 1999.

Brynjolfsson, Erik and Hitt, Lorin (2003). Computing productivity: Firm-level evidence, *Review of Economics & Statistics*, 85 (4).

Brynjolfsson, Erik and Saunders, Adam (2010). *Wired for Innovation: How Information Technology Is Reshaping the Economy*. Cambridge, MA: MIT Press.

Calderón, Fernando (2012). Human Development as an Option to the Global Crisis. Sustainable Growth Model – International Research Project. (Coming.)

Castells, Manuel (2000a). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 1: The Rise of the Network Society*. 2nd edn. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel (2000b). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 3: End of Millennium*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel (2004a). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 2: The Power of Identity*. 2nd edn. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel (ed.) (2004b). *The Network Society: A Cross-Cultural Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.

Castells, Manuel (2009). *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press.

Castells, Manuel (2012). The Rise and Fall of the Democratic Chilean Model of Development: Or the Revenge of Society Against the Economy. Sustainable Growth Model – International Research Project. (Coming.)

Castells, Manuel (2012b). *Networks of Outrage and Hope*. Cambridge: Polity Press.

Castells, Manuel et al. (eds.) (2012). *Aftermath: The Cultures of the Economic Crisis*. Oxford: Oxford University Press.

Castells, Manuel, Chacon, Isidora and Himanen, Pekka (2012). Towards the Welfare State 2.0. Sustainable Growth Model – International Research Project. (Coming.)

Castells, Manuel and Himanen, Pekka (2002). *The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model*. Oxford: Oxford University Press.

Castells, Manuel and Himanen, Pekka (2012). Informational Development. Sustainable Growth Model – International Research Project. (Coming.)

Christensen, Kaare, Doblhammer, Gabriele, Rau, Roland and Vaupel, James (2009). Ageing Populations: The Challenges Ahead, *Lancet*, Vol. 374, Oct 3.

Cloete, Nico and Gillwald, Alison (2012). Informational Development and Human Development in South Africa. Sustainable Growth Model – International Research Project. (Coming.)

Club of Rome (1972). *The Limits to Growth* (Meadows, Donatella, Meadows, Dennis, Randers, Jorgen, Behrens, William). London: Earth Island.

Club of Rome (2012). *2052 - A Global Forecast for the Next Forty Years* (Randers, Jorgen). White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing.

Csikszentmihalyi, Mihaly (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper & Row.

Easterlin, Richard (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot?, in Paul David and Melvin Reder (eds.), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*. New York: Academic Press Inc.

Easterlin, Richard (2004). Feeding the Illusion of Growth and Happiness: A Reply to Hagerty and Veenhoven.

Easterlin, Richard, McVey, Laura Angelescu, Switek, Malgorzata, Sawangfa, Onnicha and Smith Zweig, Jacqueline (2010). The happiness-income paradox revisited, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107 (52).

Esping-Andersen, Gösta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge, UK: Polity Press.

EU Commission (2011). *Public Procurement Indicators 2010*. Brussels: European Commission.

EU KLEMS (2011). *Growth and Productivity Accounts*. November 2009 Release, updated March 2011.
<http://www.euklems.net>

European Council (2008). *Energy and Climate Change – Elements of the Final Compromise*. Brussels: European Council.

Eysenck, Michael (1990). *Happiness: Facts and Myths*. Hove: L. Erlbaum.

Fraser, Derek (2009). *The Evolution of the British Welfare State: A History of Social Policy since the Industrial Revolution*. 4th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Fredrickson, Barbara (2009). *Positivity: Groundbreaking Research Reveals How to Embrace the Hidden Strength of Positive Emotions, Overcome Negativity, and Thrive*. New York: Crown.

Gali, Jordi (1994). Keeping up with the Joneses: Consumption Externalities, Portfolio Choice, and Asset Prices, *Journal of Money, Credit and Banking*, 26 (1).

Georgescu-Roegen, Nicholas (1979). *Demain la Décroissance*. Paris.

Giddens, Anthony ja Himanen, Pekka (2006). Eurooppalainen unelma, *Helsingin Sanomat*, 4.6.2006.

Gilbert, Daniel (2006). *Stumbling on Happiness*. New York: A.A. Knopf.

Global Footprint Network and San Francisco Planning & Urban Research Association (June 30, 2011). Ecological Footprint Analysis: San Francisco - Oakland - Fremont, CA. http://www.footprintnetwork.org/images/uploads/SF_Ecological_Footprint_Analysis.pdf.

Global Footprint Network (2012). <http://www.footprintnetwork.org>.

Grossman, Gene and Rossi-Hansberg, Esteban (2008). Trading Tasks: A Simple Theory of Offshoring. *American Economic Review*, 98 (5).

Hagerty, Michael (2003). Was Life Better in the 'Good Old Days'? Intertemporal Judgments of Life Satisfaction, *Journal of Happiness Studies*, Vol. 4, No. 2.

Hagerty, Michael and Veenhoven, Ruut (2003b). Wealth and Happiness Revisited: Growing wealth of nations does go with greater happiness, *Social Indicators Research*, Vol. 64, 2003.

Hart, Stuart (2005). Innovation, Creative Destruction and Sustainability, *Research Technology Management*, 48 (5).

Hart, Stuart and Milstein, Mark (1999). Global Sustainability and the Creative Destruction of Industries, *Sloan Management Review*, 41 (1).

Hart, Stuart and Milstein, Mark (2003). Creating Sustainable Value, *Academy of Management Executive*, 17 (2).

Hartshorn, James, Maher, Michael, Crooks, Jack, Stahl, Richard and Bond, Zoë (2005). Creative Destruction: Building Toward Sustainability, *Canadian Journal of Civil Engineering*, 32 (1).

Henock, Ernest (2007). *The Origin of the Welfare State in England and Germany, 1850–1914: Social Policies Compared*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hessel, Stephane (2010). *Indignez-vous*. Montpellier: Indigène.

Himanen, Pekka (2001). *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age*. New York: Random House.

Himanen, Pekka (2004a). The Hacker Ethic as the Culture of the Information Age, in Castells (2004b).

Himanen, Pekka and Castells, Manuel (2004b). Institutional Models of the Network Society: Silicon Valley and Finland, in Castells (2004b).

Hsing, You-tien (2012). Social Entrepreneurialism of Post-Developmental State Taiwan. Sustainable Growth Model – International Research Project. (Coming.)

Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald and Welzel, Christian (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.

IPCC [Intergovernmental Panel on Climate Change] (2007). *Climate Change 2007. The Fourth Assessment Report*. 4 vols. Cambridge: Cambridge University Press.

Jorgenson, Dale and Stiroh, Kevin (2000a). Raising the Speed Limit: US Economic Growth in the Information Age. Brookings Papers on Economic Activity, volume 2. Washington, DC: The Brookings Institution.

Jorgenson, Dale, Ho, Mun and Stiroh, Kevin (2002). Projecting Productivity Growth: Lessons from the U.S. Growth Resurgence, *Economic Review (Federal Reserve Bank of Atlanta)*, Vol. 87, No. 3.

Kahneman, Daniel, Diener, Ed and Schwartz, Norbert (eds.) (1999). *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage Foundation.

Kahneman, Daniel, Krueger, Alan, Schkade, David, Schwarz, Norbert and Stone, Arthur (2006a). Would You Be Happier If You Were Richer? A Focusing Illusion, *Science*, Vol. 312 No. 5782.

Kahneman, Daniel and Thaler, Richard (2006b). Anomalies: Utility Maximization and Experienced Utility, *Journal of Economic Perspectives*, 20 (1).

Kahneman, Daniel (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Layard, Richard (2005). *Happiness: Lessons from a New Science*. New York: Penguin Press.

Lyubomirsky, Sonja (2008). *The How of Happiness: A Scientific Approach to Getting the Life You Want*. New York: Penguin Press.

Maslow, Abraham (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper.

Maslow, Abraham (1962). *Toward a Psychology of Being*. Princeton, NJ: Van Nostrand.

Mason, Roger (2000). Conspicuous Consumption and the Positional Economy: Policy and Prescription since 1970, *Managerial and Decision Economics*, 21 (3/4).

McKinsey (2012). *Urban World: Cities and the Rise of the Consuming Class*. McKinsey Global Institute.

Nussbaum, Martha (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

OECD (2010). *Green Growth Strategy Interim Report: Implementing Our Commitment for a Sustainable Future*. Paris: OECD.

OECD (2011). *Towards Green Growth*. Paris: OECD.

Rawls, John (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Rawls, John (2001). *Justice as Fairness: A Restatement* (ed. Kelly, Erin). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Saxenian, AnnaLee (2006). *The New Argonauts: Regional Advantage in a Global Economy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Schumpeter, Joseph (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: G. Allen & Unwin.

Seligman, Martin (2002). *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. New York: Free Press.

Seligman, Martin (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*. New York: Free Press.

Sen, Amartya (1980). Equality of What?, in Sterling McMurrin (ed.), *Tanner Lectures on Human Values*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sen, Amartya (1981). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlements and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press, Oxford University Press.

Sen, Amartya (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.

Sen, Amartya (2009). *The Idea of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Solow, Robert (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 70 (1).

Stern, Nicholas (2007). *The Economics of Climate Change: The Stern Review*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stevenson, Betsey and Wolfers, Justin (2008). Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox, *Brookings Papers on Economic Activity*, Spring 2008.

Stiglitz, Joseph, Sen, Amartya and Fitoussi, Jean-Paul (2009). *Mismeasuring Our Lives*.

US Department of Labor STAN (2012). Bureau of Labor Statistics Databases.
<http://www.bls.gov/data/#productivity>

Veenhoven, Ruut (2005). Apparent Quality-of-Life In Nations: How Long and Happy People Live, *Social Indicators Research*, 71 (1).

Veenhoven, Ruut and Hagerty, Michael (2006). Rising Happiness in Nations 1946–2004: A Reply to Easterlin, *Social Indicators Research*, 79 (3).

WEF [World Economic Forum] (2007). *Young Global Leaders Future Mapping for the Global Agenda 2030*. Zurich: Roland Berger.

WEF [World Economic Forum] (2011). *The Global Competitiveness Report 2011–2012*. Geneva: World Economic Forum.

WEF [World Economic Forum] (2012). *The Global Competitiveness Report 2012–2013*. Geneva: World Economic Forum.

Wilkinson, Will (2007). In Pursuit of Happiness Research: Is It Reliable? What Does It Imply for Policy?, *Policy Analysis*, No. 590, April 2007.

WHO [World Health Organisation] (1946). WHO Definition of Health: Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19–22 June

1946 (signed on 22 July 1946 by the representatives of 61 States and entered into force on 7 April 1948). Geneva: WHO.

WHO [World Health Organisation] (2008). *The Global Burden of Disease: 2004 Update*. Geneva: WHO.

Suomalaiset tutkimukset ja selvitykset

Ahonen, Guy, Hussi, Tomi ja Pirinen, Helka (2010). Y-sukupuolvi haastaa johtamisen Suomen työelämässä – syrjäytymisen kustannukset ja tulevaisuuden työelämään liittyvät mahdollisuudet, *Työpoliittinen aikakauskirja* 4/2010.

Ali-Yrkkö, Jyrki, Rouvinen, Petri, Seppälä, Timo ja Ylä-Anttila, Pekka (2011). Who Captures Value in Global Supply Chains? Case Nokia N95 Smartphone. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 11 (3), September 2011.

http://brie.berkeley.edu/publications/WP_196.pdf

Demos (2006). *Yksilön ääni: Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla*. (Mokka, Roope ja Neuvonen, Alekski). Helsinki: Sitra.

<http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti69.pdf>

Demos (2010): *Onnellisuuspoliittinen manifesti*. (Alanen, Olli, Kaskinen, Tuuli, Laitio, Tommi, Mokka, Roope, Neuvonen, Alekski, Onnela, Satu, Silfverberg, Outi ja Vassinen, Simo). Helsinki: WWF.

<http://wwf.fi/mediabank/964.pdf>

Eläketurvakeskus (2011). *Lakisääteiset eläkkeet – pitkän aikavälin laskelmat 2011*. (Risku, Ismo, Elo, Kalle, Klaavo, Tapio, Lahti, Sergei, Sihvonen, Hannu ja Vaittinen, Risto). Helsinki: Eläketurvakeskus.

http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/tutkimusjulkaisut/raportit/lakisaateiset_elakkeet_pitkan_aikavalin_laskelmat_2011_7.pdf

Eta [Elinkeinoelämän tutkimuslaitos] (2010). *Missä arvo syntyy? Suomi globaalissa kilpailussa*. (Pajarinen, Mika, Rouvinen, Petri ja Ylä-Anttila, Pekka). Helsinki: Eta.

http://www.eta.fi/files/2524_B247_ALKU.pdf

EU Commission (2006). *Creating an Innovative Europe. Report of the Independent Expert Group on R&D and Innovation appointed following the*

Hampton Court Summit and Chaired by Mr. Esko Aho. Brussels: European Commission.

http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/aho_report.pdf

EVA (2012). *EVA:n arvo- ja asennetutkimus 2012* (Haavisto, Ilkka). Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.

<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/03/EU-VAI-EI.pdf>

Hautamäki, Antti (2008). *Kestävä innovointi: Innovaatiopolitiikka uusien haasteiden edessä*. Helsinki: Sitra.

<http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti76.pdf>

Himanen, Pekka (2004c). Välittävä, kannustava ja luova Suomi: Strateginen katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin, *Tulevaisuusvaliokunnan teknologian*

arviointeja 18. Helsinki: Eduskunnan kanslia. Teos löytyy myös sähköisenä versiona:

http://www.eduskunta.fi/fakta/vk/tuv/Himanen_tietoyhteiskunta.pdf

Himanen, Pekka (2007). *Suomalainen unelma*. Helsinki: Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö. Teos löytyy myös sähköisenä versiona:

http://www.teknologiainfo.net/content/kirjat/pdf-tiedostot/Liiketoiminnan_kehittaminen/suomalainen_unelma.pdf

Himanen, Pekka (2010). *Kukoistuksen käsikirjoitus*. Helsinki: WSOY. Teos löytyy myös sähköisenä versiona:

<http://wsoy.fi/yk/products/show/82305>

Hoffrén, Jukka, Lemmetyinen, Inka ja Pitkä, Leeni (2010). *Esiselvitys hyvinvointi-indikaattoreista: Mittareiden vertailu ja kehittämiskohteet*. Helsinki: Sitra.

Hämäläinen, Timo (2006). *Kohti hyvinvoivaa ja kilpailukykyistä yhteiskuntaa. Kansallisen ennakkointiverkoston näkemyksiä Suomen tulevaisuudesta*. Helsinki: Sitra.

Hämäläinen, Timo (2008). Yhteiskunnallinen murros vaatii tulevan yhteiskuntamallin visiointia, *teoksessa* Saari, Juho (toim.), *Sosiaaliset innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Kuusi, Pekka (1961). *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Porvoo: WSOY.

LVM [Liikenne- ja viestintäministeriö] (2012). *Internet Suomen taloudessa*. (Pajarinen, Mika ja Rouvinen, Petri). Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö.

http://etla.fi/files/2832_Internet_Suomen_taloudessa.pdf

Maliranta, Mika (2010a). Tehtävärakenteiden muutos palkkojen ja tuottavuuden kasvun lähteenä, *teoksessa* Asplund, Rita ja Kauhanen, Merja (toim.), *Suomalainen palkkarakenne – muutokset, syyt, seuraukset*. Helsinki: Taloustieto.

http://www.etla.fi/to/tupo/muuta/Suomalainen_palkkarakenne.pdf

Maliranta, Mika (2010b). Teoksessa Sitra (2010b).

Maliranta, Mika, Rouvinen, Petri and Ylä-Anttila, Pekka (2010b). Finland's Path to the Global Productivity Frontier through Creative Destruction, *International Productivity Monitor*, Number 20, Fall 2010.

<http://www.csls.ca/ipm/20/IPM-20-Maliranta-Rouvinen-Yla-Anttila.pdf>

Myrskylä, Mikko (2010). Elämme toistakymmentä vuotta elinajanodotetta pidempään. *Tieto & trendit* 1/2010. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-02-18_001.html?s=0

Saari, Juho (toim.) (2010). *Tulevaisuuden voittajat - Hyvinvointivaltion mahdollisuudet suomessa*. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta.

<http://web.eduskunta.fi/dman/Document.php?documentId=fy27210090453064&cmd=download>

Sitra (2010a). *Elinvoimainen Suomi* (toim. Nurmio, Aarne ja Turkki, Teppo). Helsinki: Sitra.

Sitra (2010b). *Kriisin jälkeen* (toim. Rouvinen, Petri ja Ylä-Anttila, Pekka). Helsinki: Sitra.

STM [Sosiaali- ja terveysministeriö] (1995). *Sosiaali- ja terveydenhuollon tietoteknologian hyödyntämisstrategia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1995:27.

STM [Sosiaali- ja terveysministeriö] (2009a). *Skenaarioita sosiaalimenoista – terveyden edistämisen vaikutukset ja analyysimallin esittely*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Palmberg, Christopher and Viljamaa, Kimmo (2011). A Synthesis of Findings, in Tekes (2011).

Tekes (2011). *Towards Green Growth? The Position of Finland in Environmental Technologies* (Lovio, Raimo et al.). Helsinki: Tekes.
http://www.tekes.fi/u/towards_green_growth.pdf

TEM [Työ- ja elinkeinoministeriö] (2008). *Suomen pitkän aikavälin ilmasto- ja energiastrategia*.

Tuomioja, Erkki (1996). *Pekka Kuusi: alkoholipoliitikko, sosiaalipoliitikko, ihmiskuntapoliitikko*. Helsinki: Tammi.

Tutkimus- ja innovaationeuvosto (2010). *Tutkimus- ja innovaatiopoliittinen linjaus 2011–2015*. Helsinki: Opetusministeriö.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/tutkimus-ja_innovaationeuvosto/julkaisut/liitteet/linjaus2011-2015.pdf

Työterveyslaitos (2010). Työkyvyttömyyseläkkeistä aiheutuvat työpanosmenetykset. Tilastolaskelman data saatu suoraan sen tekijältä Guy Ahoselta.

UM [Ulkoasiainministeriö] (2012). *Team Finland: Taloudellisten ulkosuhteiden verkosto*. (Matti Alahuhdan työryhmä). Helsinki: Ulkoasiainministeriö.
<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=89741&GUID={502E6839-CC36-4901-B24A-B03DA4F6B8CC}>

VM (1994). *Suomi tietoyhteiskunnaksi*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

VM [Valtiovarainministeriö] (2010). *Julkinen talous tienhaarassa: Finanssipolitiikan suunta 2010-luvulla*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
https://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20100129julkin/julkinen_talous_tienhaarassa_NETTI.pdf

VM [Valtiovarainministeriö] (2010b). *Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti*. (Martti Hetemäen työryhmä). Helsinki: Valtiovarainministeriö.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/075_verotus/20101221Verotu/Verorapsa_loppuraportti.pdf

VM [Valtiovarainministeriö] (2012). Kansantalouselämyksen laskelma eri tekijöiden vaikutuksesta kestävyysvajeeseen. Data saatu suoraan valtiovarainministeriöltä.

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2006a). *Globalisaation haasteet Euroopalle. Talousneuvoston sihteeristön globalisaatioselvitys. Osa 1*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2006/j16-globalisaation-haasteet-euroopalle/pdf/fi.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2006b). *Suomen vastaus globalisaation haasteeseen. Talousneuvoston sihteeristön globalisaatioselvitys. Osa 2*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2006/j17-suomen-vastaus-globalisaation-haasteeseen/pdf/fi.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2009a). *Ikääntymisraportti: Kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävyydestä*. (Laine, Veli, Sinko, Pekka ja Vihriälä, Vesa). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2009/j01-ikaantymisraportti-j04-ageing-report/pdf/fi.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2009b). *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko ilmasto- ja energiapolitiikasta: Kohti vähäpäästöistä Suomea*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
http://vnk.fi/julkaisukansio/2009/j28-ilmasto-selonteko-j29-klimat-framtidsredogorelse-j30-climate_/pdf/fi.pdf

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2010a). *Kestävästä kasvusta hyvinvointia ja elämänlaatua. Kasvutyöryhmän väliraportti*. (Antti Tanskasen työryhmä). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2010/r0110-kestavasta-kasvusta-r0210-sustainable-growth/pdf/fi.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2010b). *Suomi 2020 – Tuumasta toimeen: Kasvutyöryhmän loppuraportti*. (Antti Tanskasen työryhmä). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2010/j11-suomi-2010-j12-finland-2010-j13/pdf/fi.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2010c). *Kestävän talouskasvun ja työllisyyden ohjelma*. (Jukka Pekkarisen työryhmä). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2010/j16-kestavan-taloukasvun-j16a-tausta-aineistoa/pdf/fi.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2010d). *Tausta-aineistoa kestävän talouskasvun ja työllisyyden ohjelmaan*. (Jukka Pekkarisen työryhmä). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2010/j16-kestavan-taloukasvun-j16a-tausta-aineistoa/pdf/fi309611.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2011). *Työurat pidemmiksi – työeläkejärjestelmän kehittämisevaihtoehtojen tarkastelua. Työurien pidentämistä selvittävän työryhmän raportti*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2011/j04-tyourat-pidemmiksi/PDF/fi.pdf>

VNK [Valtioneuvoston kanslia] (2012). *Gloaalitalouden haasteet Suomelle vuoteen 2030*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2012/j01-gloaalitalouden/PDF/fi.pdf>

VNS [Valtioneuvoston selonteko] (2009). *Valtioneuvoston selonteko kunta- ja palvelurakennemuutuksesta*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/03_kunnat/VNK-selonteko_suomi%2Bkansi.pdf

VTV [Valtiontalouden tarkastusvirasto] (2012). *Valtionavustukset sosiaali- ja terveydenhuollon IT-hankkeissa*. Helsinki: Edita.
http://www.e-julkaisu.fi/vtv/valtionavustukset_it_hankkeissa_tarkastuskertomus/pdf/Netti_1_2012_Valtionavustukset_lopullinen.pdf